

BALKAN SAVAŞLARINDA EDİRNE

Hazırlayan: Sevgi AŞKIN
Danışman: Prof. Dr. İlker ALP

**Lisansüstü Eğitim,Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Tarih Anabilim
Dalı Yakınçağ Tarih Bilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.**

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekim 2007

ÖNSÖZ

Balkan Savaşları (1912-1913) Türk tarihinin en acı dönemleridir. Dört Balkan devletinin (Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan) Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği savaş sonunda Osmanlı hemen hemen bütün Rumeli'yi kaybetmiştir. Yanya, İşkodra ve Edirne kendisinden çok daha üstün durumda olan düşman kuvvetlerine karşı mücadele etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Bu çalışmamızda Balkan Savaşlarında Edirne'nin 18 Ekim 1912'den 26 Mart 1913 gününe kadar geçen süre içerisinde göstermiş olduğu kahramanca savunmayı incelemeye çalışacağız. Bu konu ile ilgili fazla bir çalışma olmamasından dolayı Edirne'nin Balkan Savaşlarındaki yerinin yanlış düşünülmesi; büyük kahramanlık örneği verildiğinin anlatılması amacıyla yapılmış bir araştırmadır.

Edirne'ye 50 günlük bir mukavemet süresi verilmiş olmasına rağmen bu süreyi 160 güne çıkarmıştır. Çok zahmetler çekilmiştir. Süpürge tohumundan ekmek, peynir suyundan pilav pişirilmiş, kıtlık ve hastalık yüzünden insanlar perişan olmuştur. Açlıklarını gidermek için Sarayıçi'nde ağaç kabuklarını bile yemek zorunda kalmışlardır. Halk ve askerler Bulgarlar tarafından büyük eziyet ve zulüm görmüşlerdir.

Balkan Savaşlarında Edirne adlı araştırmamızda; Edirne'nin tarihi gelişimini, Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devletinin genel durumunu, Türk ve Bulgar Seferberlik Planları ile Seferberliğin ilanını, harbin ilanını, muharebeler ile ateşkes dönemi gibi Edirne savunmasının sivil yönleri ile siyasi-askeri yönlerini bütünüyle ele almaya çalıştık. konuyla ilgili yazılmış araştırma eserleri, ile özellikle o dönemi yaşamış Hafız Rakım Ertür'ün anılarını kaleme almış olan Ratib Kazancıgil, AST. STR. Başkanlığı yayınlarından, Şadi Sükan, Ömer Esenyel, Remzi Yiğitgüden, gibi önemli şahsiyetlerin eserleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivinden alınan birinci elden kaynaklar ve dönem gazeteleri taranarak karşılaştırmalı olarak incelenip hazırlanmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden alınan belgelerin bir kısmını araştırmamızda kullandık bir kısmını da ekler bölümünde veriyoruz.

Her zaman Görüşlerinden faydalandığım Bölüm başkanımız Değerli hocam Prof. DR. İlker ALP ve onun nezdinde Tüm bölüm hocalarıma, Tezin hazırlanışı esnasında bana yol gösteren Sayın Yrd Doç. DR. Bülent ATALAY'a ,Araş. Gör. Ayşe TERZİOĞLU'na Teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak çalışmalarımın her safhasında

yanımda ve bana yardımcı olan, maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme ve eşim Yıldıray AŞKIN'A sonsuz teşekkürler...

Sevgi AŞKIN

Edirne 2007

ÖZET

Osmanlı Devleti, 1908 Meşrutiyet devriminden sonra 1912 Balkan Harbi'ne kadar geçen dört yıllık devre içinde siyasi iktidarsızlık ve iktisadi çöküntüden dolayı içeride ve dışarıda birçok sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.. İçeride 31 Mart isyanı, parti kavgaları,,Adana Ermeni hadisesi, Havran ve Arnavutluk isyanları, azınlıkların cemiyetler kurarak ayrılma faaliyetleri birbirini takip etmiştir. Dışarıda 1877 -1878 Osmanlı -Rus Harbinde, yenik düşen Osmanlı İmparatorluğu, 3 Mart 1878 de Yeşilköy Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmaya göre; Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın tamamen bağımsız olması, Bulgaristan Prensiğinin kurulması, Doğu Anadolu da Kars, Ardahan ,Batum, Beyazıt sancaklarının Rusya'ya verilmesi Osmanlı ülkesinde yaşayan Hıristiyanların yararına reformların yapılması kabul edilmiştir.

İşte böyle bir durumda Balkan Devletleri, kendi aralarında, çıkarları doğrultusunda yaptıkları ittifaklarla (1912–1913)dört Balkan Devletinin, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan) Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği savaş sonunda hemen hemen bütün Rumeli de ki topraklarımız elden çıkmıştır. Yanya, İşkodra ve Edirne kendisinden çok daha üstün durumda olan düşmanlara karşı savunmada bulunmuştur.

Edirne'ye elli günlük, mukavemet süresi verilmiş olmasına rağmen bu süreyi yüz altmış güne çıkarmıştır. Çok zahmetler çekilmiştir. Süpürge tohumlarından ekmek pişirilmiş, kıtlık ve hastalık yüzünden insanlar perişan olmuştur.

Edirne Müstahkem Mevkii'nin bir çok olanaksızlıklara ve yoksulluklara karşı kendisine verilen harp vazifesini yerine getirmiştir. Yerli ve yabancı askeri ve sivil yayınlarda Edirne kalesinin Balkan Devletlerince (Yunanistan, Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan) teslim alındığı iddiaları asılsızdır. Edime kale muharebelerinin görünüşte parlak kahramanlıklar taşımaz gibi görünse de, gerçekte ise Edime savunucularının yaşadıkları zamanı ve karşılarındakilerin şartlarına göre görevlerini normal olarak yerine getirmişler komutanlar ve askerler Edirne kalesini olanakları dâhilinde en iyi şekilde savunmuşlardır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti,Balkan Savaşları, Edirne.

ABSTRACT

The Ottoman Government was faced with a lot of problems within and out of the country because of the political impotence and economical depression existing for four years period between 1908 Constitutional Revolution and 1912 Balkan War, 31 March Revolt, party quarrels, Adana-Armenian Case, Havran and Albany Revolts and the dissociation activities of minorities by organizing communities followed one another within the country. The Ottoman Empire had to conclude the Yeşilköy Treaty as they were defeated in 1877-1878 Ottoman-Russia War. According to this treaty, total independence of Serbia, Montenegro and Rumania, the foundation of Bulgarian Principality, giving the provinces of Kars, Ardahan, Batumi and Beyazıt which were located in Eastern Anatolia to Russia and carrying out reforms to the advantage of Christians in Rumelia living in Ottoman Country were accepted.

In such a case, nearly all of our domains were lost at the end of the war which was made against Ottoman Government by the Balkan States (1912-1913 the four big Balkan States which were Bulgaria, Serbia, Montenegro and Greece) with the alliances in accordance with their benefits among them. Yanya, Shkoder and Adrianople held pleas against much more superior enemies.

Adrianople increased the respite to one hundred sixty days although it was given 50 days' endurance period. A lot of pains were taken. People cooked bread made of the grains of brom and they became wretched because of famine and diseases.

Adrianople fulfilled its task of war in spite of many impossibilities and poverty of frontier fort. The claims which were published in domestic and foreign, and military and civil publications and denoted that Adrianople had been taken over by the Balkan States (Greece, Bulgaria, Montenegro, Serbia) are gratuitous.

Although it seems that the fort wars of Adrianople don't have braveries, in fact, the defenders of Adrianople fulfilled their duties normally according to their period and the conditions of their opponents. The commanders and soldiers defended the fort of Adrianople in the best way according to their means.

.....Key Words : Ottoman Government, the Balkan Wars, Adrianople

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
GİRİŞ.....	IX
A. Edirne'nin Coğrafi Konumu ve Tarihi Önemi.....	IX
1. Edirne'nin Coğrafi Konumu.....	IX
2. Edirne'nin Tarihi Önemi.....	XI

I. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİNİN GENEL DURUMU

A. SİYASİ DURUM.....	1
1. İÇ SİYASİ DURUM.....	1
a. II. Meşrutiyet İlanı.....	1
b. 31 Mart Olayı.....	2
2. DIŞ SİYASİ DURUM.....	2
a. Berlin Kongresi.....	3
b. Osmanlı Yunan Savaşı.....	4
c. Makedonya Sorunu.....	4
d. Avusturya Macaristan'ın Bosna Hersek'i İlhakı	5
e. Balkan Devletleri Arasındaki İttifaklar	5
(1). Sırbistan – Bulgaristan Antlaşması.....	5
(2). Bulgaristan – Yunanistan Antlaşması.....	6
(3). Karadağ - Sırbistan Antlaşması.....	6
B. BALKAN SAVAŞLARI ÖNCESİ EDİRNE'NİN COĞRAFİ DURUMU.....	7
1. DOĞAL COĞRAFYA.....	7
2. SOSYOLOJİK COĞRAFYA.....	7
3. EDİRNE MÜSTAHKEM MEVKİİ VE ÇEVRESİ.....	8

4. EDİRNE KALESİ.....	9
C. ASKERİ GÜÇLER.....	12
1. TÜRK KUVVETLERİ.....	12
2. BULGAR KUVVETLERİ.....	15

II. BÖLÜM

SEFER PLANI VE SEFERBERLİK İLANI

A. SEFER PLANLARI.....	18
1. TÜRK SEFER PLANLARI.....	18
a. Edirne Müstahkem Mevkii Hareket Planı.....	18
b. Kırcaali Müfrezesi'nin Hareket Planı.....	19
c. Türk Doğu Ordusu'nun Hareket Planı.....	19
2. BULGAR SEFER PLANI.....	21
B. SEFERBERLİK VE YIĞINAKLAR.....	23
1. TÜRK SEFERBERLİĞİ.....	23
a. Türk Seferberlik Planı.....	23
b. Türk Yığınak Planı.....	25
c. SEFERBERLİK İLANI.....	26
d. Seferberlik İlanında Edirne Kalesi'nin Durumu.....	28
e. Edirne İstihkamları.....	35
2. BULGAR SEFERBERLİĞİ.....	37
a. Bulgar Sefer Planı.....	37
b. Bulgar Yığınak Planı.....	38
c. SEFERBERLİK İLANI.....	39

III. BÖLÜM

HARBİN İLANI VE MUHAREBELER

A. HARBİN İLANI.....	41
B. EDİRNE MÜSTAHKEM MEVKİİ HAREKÂT	44
1. Edirne'nin 2. Bulgar Ordusu Tarafından Kuşatılması	55
2. Edirne Müstahkem Birlikleri Arasında Yeniden Düzenleme.....	57
C. KUŞATMADAN BİRİNCİ ATEŞKESE KADAR OLAN HAREKÂT.....	57

1. Maraş Bölgesi'nde (29 Ekim 1912'de) Yapılan Harekat	57
2. 31 Ekim – 5 Kasımda Edirne Müstahkem Mevkii'nin Durumu.....	60
3. 20 Kasım 1912 Kurban Bayramı.....	65

IV: BÖLÜM

ATEŞKES DÖNEMİ

A. ATEŞKES YAPILMASI.....	70
1. Ateşkesin Uygulanması.....	75
2. Karaağaç Görüşmesi.....	81
B. ATEŞKESİN BİTMESİ VE MUHAREBELERİN YENİDEN BAŞLAMASI	82
1. Ateşkesin Bitmesi.....	82
2. Muharebelerin Yeniden Başlaması	83
C. BULGAR TAARRUZU EDİRNE'NİN DÜŞMESİ.....	89
D. EDİRNE'NİN DÜŞÜŞÜ VE YAĞMASI.....	95
SONUÇ.....	104
BİBLİYOGRAFYA.....	106
KİTAP ve MAKALELER.....	107
DİZİN.....	110
EKLER.....	114

KISALTMALAR

A.G.E	: Adı Geçen Eser
A.G.M	: Adı Geçen Makale
ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Bkz.	: Bakınız
Bl.	: Bölük
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
H.	: Hicrî
HR.SYS.	: Hariciye Nezareti Siyasî Kısım
Hz.	: Hazreti
hZR.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
km.	: Kilometre
M.	: Miladî
Mst. Mv	: Müstahkem Mevkii
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
Nş	: Nişan
s.	: Sayfa
St.	: Saint
Sv	: Süvari
Tb.	: Tabur
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yay. hZR.	: Yayına hazırlayan
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

A. EDİRNE’NİN COĞRAFİ KONUMU ve TARİHİ ÖNEMİ

1. EDİRNE’NİN COĞRAFİ KONUMU

Edirne, Türkiye’nin coğrafi bölgelerinden, Marmara Bölgesi’ndeki Trakya bölümünün Meriç ve Tunca Nehirlerinin birleştiği 41 40 15° kuzey enlemi ile 26 33 50⁰⁰” doğu boylamları arasında yer alır. Yüz ölçümü 6276 km² dir. Doğuda Kırklareli ve Tekirdağ, güneydoğuda Çanakkale illeri, güney ve güney batıda Saroz Körfezi ve Ege Denizi, batıda, Yunanistan, kuzeyde de Bulgaristan ile çevrilidir¹. Edirne şehri Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa kıtasındaki ilk payitahtı ve şimdi Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa yakasındaki İstanbul’dan sonra en büyük kentidir². Anadolu’yu Avrupa’ya bağlayan ana yol üzerinde yer alması, buraya eski çağlardan beri büyük önem kazandırmıştır. XIX. yüzyıldan itibaren uğradığı işgâllerin ardından Türkiye Cumhuriyeti’nin sınır şehri olması daha fazla büyüyüp gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Edirne Osmanlı hakimiyeti döneminde Rumeli Eyaleti’ni teşkil eden yirmi dört sancaktan Çirmen Livası’na bağlı olan, daha sonra XIX. yüzyılda mutasarrıflık, ardından da valilik merkezi durumuna gelen Edirne, Lozan Antlaşması sonrası yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin bir sınır şehri özelliğini kazandı. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında nüfusu oldukça azalmış olan şehir

¹ ; Besim Darkot, “Edirne Coğrafi Giriş”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993, s.1; Arif Müfit Mansel, “İlk Çağda Edirne”, **Edirne**, (TTK), Ankara 1993, s.22; (T.C. Edirne Valiliği İl Turizm Müdürlüğü), **Edirne İl Turizm Envanteri**, Edirne 1997, s.10.

²Tayyip Gökbilgin, “Edirne” Maddesi, **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**,C.X, İstanbul 1994, s.429-425; **Edirne Rehberi**, (Edirne Belediyesi), İstanbul 1987, s.3.

1940'a doğru yeniden toparlandı ve nüfusu 45.000'i geçti. Ancak bu nüfusun çoğu II. Dünya Savaşı tehlikesi karşısında bölgeye yığılan askerlerden oluşuyordu. Nitekim 1945'te askerlerin çekilmesi yanında daha önceki savaş tehlikesi dolayısıyla nüfusu 29.000'e düştü. 1950'lerden sonra yeniden canlanma başladı ve 1960'ta 40.000'e çok yaklaşan nüfusu 1980'de 71.914'e, 1985'te 86.909'a, 1990'da ise 102.345'e ulaştı.³

Edirne iktisadi yönden yakın çevresinin önemli bir tarım ürünleri pazarlama merkezidir. Endüstri de daha ziyade tarım ürünlerinin işlenmesine dayanır. Özellikle sanayinin teşviki nüfus artışını da beraberinde getirmiştir. Edirne'de Trakya Üniversitesi'nin kurulmuş bulunması kültür ve eğitim merkezi olma özelliğini kazandırmada önemli bir adım olmuştur.⁴

Diyanet İşleri Başkanlığına ait 1992 yılı istatistiklerine göre il ve ilçe merkezlerinde yetmiş, kasaba ve köylerde 282 olmak üzere Edirne'de toplam 352 camii bulunmaktadır. İl merkezindeki camii sayısı ise otuz üçtür.⁵

Edirne günümüzde merkez dışında Enez, Havsa, İpsala, Keşan, Lalapaşa, Meriç, Süleoğlu ve Uzunköprü adlı sekiz ilçeye ve on dokuz bucağa ayrılmıştır. Sınırları içerisinde 266 köy bulunmaktadır. 6276 km² genişliğindeki Edirne ilinin 1990 sayımına göre nüfusu 404.599, nüfus yoğunluğu ise 64 idi.⁶

Edirne şehir planı üzerinde inceleyecek olursak şu kısımlara ayırabiliriz

a-Tunca yayı içerisindeki esas yerleşme alanı

1-Kale içi semti

2-Kale dışındaki mahalleler

b- Tunca batısındaki yerleşme alanları

³ Besim Darkot, **a.g.m.**, s.10; Tayyip Gökbilgin, **a.g.m.**, s.430.

⁴ Besim Darkot, **a.g.m.**, s.11; Tayyip Gökbilgin, **a.g.m.**, s.430.

⁵ Tayyip Gökbilgin, **a.g.m.**, s.430.

⁶ Besim Darkot, **a.g.m.**, s.11; Tayyip Gökbilgin, **a.g.m.**, s.430.

- 1-Kuzeybatıda Yeni İmaret ve Yıldırım semtleri
- 2-Meriç Nehri'nin batısında Karaağaç

Edirne Şehri'nin ilk defa ne zaman devamlı olarak iskân edildiği, kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle beraber, Trakya topraklarının bu bakımdan erken dönemleri göz önüne alınacak olursa verimli topraklara sahip olan Edirne dolaylarının da tarım ekonomisine bağlılığı topluluklara ilk dönemlerden itibaren yerleşim alanı olduğu görülmektedir. Ancak bu ilk yerleşimleri hep aynı noktada kalmış tek bir merkez değil, sık sık yer değiştirmiş bir kaç küçük yerleşmeden ibarettir. Bu küçük yerleşimler ne işlek bir yol şehri ne de önemli bir müdafaa mevzii idi. Eski tarih devirlerinden beri önemli faaliyetlere çığır olmuş Meriç Nehri tabii yolunun Trakya Havza'sının açıldığı yerde her biri ayrı bir yol ile takip edilen Tunca ve Arda vadilerinin Meriç'e kavuştuğu kesimde, yerleşmeye ve müdafaaaya elverişli bir zemin üzerinde kurulmuş olan Edirne asırlar boyunca hem önemli bir durak yeri, hem de bir müdafaa merkezi hizmetinin görmüş, başka bir deyişle aynı zamanda bir yol ve bir kale şehri olmuştur⁷.

Edirne şiddetli karasal iklimin hüküm sürdüğü Orta ve Doğu Avrupa (yazlar sıcak, kışlar çok soğuk,her mevsim yağışlı,yağış azamisi yaz) karasal iklimin hafiflemiş bulunduğu Karadeniz kıyıları, (her mevsim yağışlı ve yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı) Akdeniz ikliminin her yıl değişen yakınında yer alır.ve Edirne iklimi,bu çeşitli iklimlerin bir karışımı olmaktan ziyade, bazı mevsim ve yıllarda bunlardan birinin veya ötekinin karakterini gösteren bir özellik taşır.

2-Edirne'nin Tarihi Önemi

Edirne'nin en eski halkı, Traklar soyundan gelen Odrislerdir. Odrisler'in yörede, Meriç ve Tunca ırmaklarının birleştiği bugünkü Edirne'nin bulunduğu yerde bir kent kurdukları bilinmektedir. Bu nedenle kentin ilk adının "Odrisa"ya

⁷ Osman Nuri Peremci, **Edirne Tarihi**, İstanbul 1939, s.8; Besim Darkot, **a.g.m**, s.4.

da “Odrisia” olduğu sanılmaktadır. Odrislerden sonra yöreye egemen olan Makedonyalılar döneminde kent, büyük bir olasılıkla Odris ya da Odrisia adının değişmesi sonucu, “Orestia”, ”Orestas” olarak anılmaya başlanmıştır.⁸

MÖ. II. yy. da Roma İmparatoru Hadrianus, stratejik önemi nedeniyle “Orestia” yada “Orestas” yerleşimine kent statüsünü verdi ve kendi adını koydu. Böylece Roma Döneminde kent “Hadrianopolis”, “Hadrianupolis”, “Adrianapolis” ve “Adrianupolis” adlarıyla anıldı. Adrianapolis zamanla “Adrianople”, “Adrianopel” olarak değişti⁹.

Kent Osmanlı Dönemi’nin başlangıç yıllarında “Edrinus”, “Edrune”, “Edrinabolu” ve “Edriye” diye anıldı. I. Murat Kentin Adını “Edrine” olarak değiştirdi. Aşıkpaşazade Tarihinde (1476) Kentin adı “Edrene” olarak geçer. XVIII. yy. dan itibaren de “Edirne” olarak anılmaya başlandı.

Arda, Tunca ve Meriç ırmaklarının kavşak noktasında kurulmuş olan kent, tarihçi Ammianus Marcellinus ve Eutropois’ca Uscudama diye anılmaktadır. Bizanslı Tarihçi Steltanos burasını “Goneis” ismiyle bazı tarihçiler de “Orestia” yada “Orestias” olarak belirtmektedir¹⁰.Türkiye Trakya’sında tarih öncesi araştırmaları yeni başlamıştır. Türk Tarih kurumu 1936 yılına kadar tesadüfi birkaç kazıdan başka ilmi nitelikte arkeolojik araştırma yapılmamış olan bu bölgede Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel’in idaresinde faaliyete geçilmesine karar verilmişti. Bu araştırma ve kazılara Kırklareli, Vize, Havza, Alpullu’da 1939 yılına kadar devam edilmiştirTürk Tarih Kurumu 1959 yılında yani oradan 20 yıl gibi bir süre geçtikten sonra Marmara Bölgesi ve Türkiye Trakyası’nda prehistorik arkeoloji araştırmalarında bulunmak görevini Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu’ya vermiştir¹¹.

⁸ Şevket Aziz Kansu,“Edirne’nin Tarih öncesi Ait Araştırmalar”, **Edirne**, (TTK), Ankara 1993, s.13;Arif Müfit Mansel, **a.g.m.**,s.21.

⁹ “Edirne Maddesi”, **Yurt Ansiklopedisi**, C.4, s.2365; Tayyib Gökbilgin, **a.g.m.**, s.425. **1973 Edirne İl Yıllığı**, s.9.

¹⁰ **Edirne Rehberi**, s.3; Tayyib Gökbilgin, **a.g.m.**s.425.;

¹¹ Şevket Aziz Kansu, **a.g.m.**, s.13.

Edirne ilinin M.Ö. 1200 yıllarındaki durumunu aydınlatarak olan Şevket Aziz Kansu'nun "Çardakaltı Prehistorik İstasyonu" diye adlandırılan yer, araştırma yapılan tek yerleşme yeridir. Burada Cilalı Taş, Bakır ve Tunç Devri medeniyetlerine ait yerleşme sahası ortaya çıkarılmıştır¹².

Edirne şehrinin bulunduğu yerde Trak kabilelerinden birinin açık bir şehir ve Pazar yeri kurduğu, sonradan buranın Makedonyalılar ve Romalılar tarafından genişletildiği genellikle kabul edilir. Bu sahadaki en eski şehir, Trak kabilelerinden Odrisler'ce Meric'in Tunca ile birleştiği yerde kurulmuştur. Makedonyalılar burayı Orestlerin bir kolonisi haline getirmişler, şehre Orestia, varoşlarına ise Gonnei adını vermişlerdir. Ayrıca bazı kaynaklarda buraya Odrisya, Orestos, Uscudama adları geçmektedir¹³.

Tarihi devirlerdeki şehrin ilk yerleşim yerinin nerede kurulmuş olduğuna dair, elde kesin bir bilgi yoktur; bununla beraber menşe ve birbirinden az çok uzak birkaç yerleşim yeri bulunduğu ve bütün bu mevkiilerin zamanla genişleyen şehre sonradan katıldığı tahmin edilmektedir. Edirne'nin en fazla genişlediği sırada, kenar mahalleler rolünü oynayan bazı semtler, daha sonra, şehir sahasının yeniden daralması ile hariçte kalmışlardır¹⁴.

Makedonyalılar döneminde, Trakya, Galatların akın yalan üzerine yer alıyordu. M.Ö. 280-279 yıllarına rastlayan bu Galat akınları, Trakya'nın Roma egemenliği altına girme sürecini hızlandırdı.

Makedonya Krallığı'nın Romalılar tarafından kaldırılması üzerine M.Ö. 168'de Edirne bilfiil Roma'nın nüfusu altına girmiş oldu. Romalılar, Trakya'da kendilerinden önce Makedonyalılar tarafından vücuda getirilmiş olan mülki

¹² **Tarihi ve Turistik Edirne Envanteri**, Edirne 1983 s.2.; Şevket Aziz Kansu, **a.g.m.**, s.13.

¹³ Tayyib Gökbilgin, **a.g.m.** s.425.

¹⁴ Şevket Aziz Kansu, **a.g.m.**, s.14 ;Tayyib Gökbilgin **a.g.m.**, s.425.

taksimatı olduğu gibi bıraktılar. Trakya eyaletinde ilk zamanlar Apri ve Deultum olmak üzere sadece iki koloni şehri vardı¹⁵.

Roma İmparatorluğu M.S. II. Yüzyıl III. yy.ın ilk yarısında altın devrini yaşarken, Trakya kentleri de gelişmiştir. Edirne, gerek ticaret ve gerek askerlik açısından çok elverişli bir yerde bulunması nedeniyle daha hızlı bir gelişme göstermekle birlikte, o dönemden hemen hiçbir belge kalmamıştır. Hatta, Romalılardan kalma yapıların izleri bile yoktur.

Roma İmparatorluğu IV. yy. başlarında taht kavgalarına sahne oldu ve sonunda imparatorluğun egemeni Constantinus, başkenti Roma'dan İstanbul'a taşıdı. 395'te de imparatorluk ikiye bölününce Edirne için yeni bir dönem başlamış oldu.

Edirne Bizans devrindeki tarihi boyunca Balkanlardan inen tehlikelerin devamlı tehdidi altında kaldı. V. yy. boyunca Trakya önce Hunlar sonra da Slav ve Bulgar akınları ile zarar gördü. Bu esnada Edirne kalesinin önemli bir rolü olmamış ve etrafının tahrip edilip yağma olunmasını, binlerce insanın esir olarak götürülmesini önleyememiştir. Hıristiyanlığın Trakya'ya ve Edirne'ye yerleşmesi de karanlıklar içindedir¹⁶.

VI. yüzyılın sonları, VII. yüzyıllarda şehir Bizanslılarla Bulgarlar arasında el değiştirdi. Bulgarlar ile Bizanslılar arasında barış antlaşması yapıldı. Bu antlaşma ile Edirne Bizans'a bırakıldı. Ancak uzun sürmedi. Bulgar Çarı Sinson 914'te anlaşmayı tek taraflı bozarak şehri ele geçirdi. İşgal kısa sürdü Edirne 923 yılında tekrar Bizanslıların eline geçti¹⁷.

Edirne 1018'de Peçenekler tarafından yağmalanarak istila edildi. 1047'de Leon Tornikios kendisini İmparator ilân edip Edirne'den topladığı kuvvetlerle

¹⁵ Arif Müfit Mansel, **a.g.m.**, s.22-24,27.

¹⁶ Semavi Eyice, "Bizans Devrinde Edirne ve Eserleri", **Edirne** (TTK), Ankara 1993, s.41.

¹⁷ T.C. Edirne Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, **a.g.e.**, s.20

İstanbul'u ele geçirmek için yürüdü. Ancak İstanbul'u ele geçiremedi. 1077'de aslen Edirneli olan Nikeptoros Bryennios kendisini İmparator ilân ettikten sonra İstanbul'a yürüdü ise de girişimi başarısız oldu ve esir alındı¹⁸.

Edirne bundan sonra Haçlı seferlerinin saldırılarından yağmalandı ve çok zarar gördü. 1096 tarihinde I. Haçlı Seferleri, 1145-1149 tarihlerinde de II. Haçlı Seferleri III. Konrad'ın yönetimindeki Alman kuvvetleri ile dalgalar halinde Edirne'den geçtiler. Bu arada Rumlarla Almanlar arasında anlaşmazlıklar çıktı. Bu durumdan yararlanmak düşüncesiyle imparator Manuel II. Haçlı tahakkümünü önlemek için Edirne'ye birlik gönderdi. Haçlılar Edirne'yi bırakmalarına rağmen Edirne Bizans İmparatoru İsaakhios, II. Angelos zamanında III. daha sonra IV. Haçlı seferlerine sahne oldu¹⁹.

1222-1223 tarihlerinde İznik Prensi eski Bizans topraklarını Latinlerden geri alarak Edirne'ye girdi. Ancak uzun süre ellerinde tutamadılar. 1224'te Epires Despotu İznikliler'den geri aldı. 1230'da kenti Bulgar Çarı Asen bu kez ele geçirdi.

Edirne ve Trakya XIII. yy. da merkezi Bizans olan büyük isyanlar, karşılıklı ve kargaşalıkların etkisinde huzursuz bir dönem yaşadı. Türklerin ve Sırpların da yardımı ile Kantakuzenos bu isyan ve karışıklıkları bastırdı. Edirne'yi teslim alarak taç giydi. 1352 yılında bu kez V. İoannes hiç karşılık ve savunma görmeden ele geçirildi. Ancak Kantakuzenos tekrar Türklerden yardım istedi ve Türklerin yardımı ile Edirne'yi V. İoannes'ten geri aldı.²⁰

Edirne'nin fetih tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Osmanlı yazarları Edirne'nin fethi hakkında verdikleri tarihler farklıdır. Kaynaklarda H. 759, 760,

¹⁸ Semavi Eyice, a.g.m., s.48-50.; Tayyib Gökbilgin, a.g.m., s.426.

¹⁹ Semavi Eyice, a.g.m.,s.51-54.

²⁰ Semavi Eyice, a.g.m., s.61.

761, 762, 763 tarihleri geçmektedir ve meseleyi bir netliğe kavuşturmamışlardır²¹.

Edirne'nin Osmanlılar için büyük bir önem taşıdığıının saptanması üzerine Osman Bey ve Süleyman Paşa Edirne ile yakından ilgilenmeye başladılar. Yapılan girişimler sonunda Süleyman Paşa Edirne Kalesi'ni ele geçirdi.

Edirne'nin fethine ait bilgiler şu şekilde geçmektedir.

“Osmanlı kuvvetlerinin sol koluna kumanda eden Evrenuz ve Hacı İlbeği kuvvetlerinden birincisi Malkara ve İpsala'yı ve Hacı İlbeği de güneye yani sahile inerek Dedeğacı (Megri-Makrı) kasaba ve limanını aldı ve daha sonra da Didimatihion denilen Dimetoka'yı işgâl etti.

Evrenuz ve Hacı İlbeği yukarıda gösterilen yerleri elde ettikleri sırada bütün kumandanların davetiyeyle Lüleburgaz mevkiinde toplanan bir harp meclisinde verilen karar üzerine Beylerbeyi Lala Şahin Paşa mühim bir kuvvetle Edirne üzerine sevk edildi. Bulgarların Rumlara yardım etmeleri ihtimaline binaen sağ cenahtan Karadeniz sahiline doğru ilerleyen bir kısım kuvvetler Kırklareli'ni işgâl ve Serez ve Drama taraflarında bulunan Sırp'ların da müdahaleleri de düşünülerek sol kola memur edilmiş olan Evrenuz kuvvetleri de Dimetoka'nın batısına doğru sevk edilerek müdafaa tertibatı alındı; nihayet Babaeski ile Pınarhisar arasında Sazlıdere mevkiine kadar gelmiş olan Rum ve Bulgar kuvvetleri ile yapılan kat'i bir meydan muharebesinde düşman bozuldu ve bunun neticesinde Edirne zapt edildi.(764 H. / 1363 M.) Edirne'deki Rum kumandanı Meriç Nehri'nin kabarmasından istifade ederek maiyetinin bir kısmıyla bir kayığa atlayıp Enez'e kadar inerek oradan Sırp ülkesine kaçmaya muvaffak oldu.

²¹ Halil İnalcık, “Edirne'nin Fethi”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993, s.140.

Sultan Murat, Edirne vaziyetini yoluna koyduktan sonra beylerbeyi Lala Şahin Paşayı burada bırakarak kendisi Dimotaka'ya gitti ve bir müddet için orasını kendisine karargâh yaptı; orada bir camii ile kendisine bir saray yaptırdı”²².

Bulgar Tarihçisi A. Burmov; Edirne'nin (Meriç muharebesinden hemen sonra fethedildiğini ileri sürmektedir.) (Çirmen muharebesi ise 26 Eylül 1371 tarihinde yapılmıştır.²³ Nurettin Ormancı; Edirne'nin ne zaman fethedildiğini bugün için tayin ve tespit edilemediğini belirtir.²⁴ Halil İnalçık; Edirne Meriç Nehri'nin Taşkın olduğu bir mevsimde 1361 yılı içinde Sultan Murad'a teslim olduğunu belirtir.²⁵

I. Murat Sırp sındığı Zaferin'den sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun idare merkezi olarak Edirne'yi ön plana aldı ve böylelikle Edirne 1365 tarihinden itibaren 91 yıl süre ile Bursa'dan sonra Türklerin ikinci başkenti oldu²⁶.

Edirne Osmanlı İmparatorluğunun tarihi süresince önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca Şehzadelerin taht mücadelelerine sahne olmuştur. Edirne'nin önemi, I. Beyazıd'ın Timur'a yenildiği 1402 Ankara Savaşın'dan sonraki dönemde Edirne'nin önemi artmıştır. I. Beyazıd'ın yenilmesi sonucunda Anadolu beylikleri eski topraklarını ve bağımsızlıklarını yeniden elde ettiler. Beyazıd'ın oğulları arasında taht kavgaları bir süre Osmanlı İmparatorluğu 'nda yönetim boşluğu ve karışıklıklara yol açtı.

Bu durum XV. yüzyıl başlarında 1403'te Süleyman Çelebi ve 1410'da Musa Çelebi'nin Edirne'yi ele geçirmesine kadar sürdü. Musa Çelebi Edirne'de ilk kez para bastıran Osmanlı hükümdarıdır. Daha sonra Edirne'yi Çelebi

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, TTK, C.I Ankara 1994, s.163-164.

²³ A.Burmoy, **Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar**, (Tercüme H.Eren, Belleten), No 49, 1949,s.97-106.

²⁴ Nurettin Ormancı, **Edirne'nin Fethi Tarihine Dair**, (İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü yay).İstanbul.1963,s. 435-438.

²⁵ Halil İnalçık, **ag.m.**s.159.

²⁶ Osman Nuri Peremci, **a.g.e.**, s.11-12.

Mehmet ele geçirdi, Çelebi Mehmet'in Edirne' de hükümdarlığı ölümüne kadar sürdü (1421). Ancak onun ölümünden sonra taht kavgaları yeniden ortaya çıktı. II. Murat'a karşı tahtı ele geçirmek için önce Yıldırım Beyazıd'ın oğullarından Mustafa Çelebi, daha sonra da II. Murat'ın kardeşi Küçük Mustafa ayaklandılar²⁷.

II. Murat 1422' de Edirne'ye girdikten sonra şehrin imarına ve gelişmesine çok büyük katkıda bulundu. Bu sayede 1424 ile 1439 arasında Edirne, çeşitli Protokol erkânı, yabancı elçiler, heyetler, hükümdarlar tarafından ziyaret edildi. Kentte padişah çocuklarının, veliahtların Sultan Mehmet ve Alaaddin'in çok görkemli törenler ve eğlencelerle sünnet düğünleri yapıldı. Edirne çeşitli seferlerin hazırlığının yapıldığı, yönetildiği askeri üs oldu.

Edirne'de XVI. yy.' da oldukça büyük gelişme ve ilerlemeler yaşanmıştır. Bu dönemde ünlü Osmanlı İmparatoru Kanunî Sultan Süleyman Balkanlara ve Batıya seferler düzenlemiştir. Bu seferler de Edirne'yi önemli bir ikmâl ve ordunun dinlenme istasyonu, merkezi olarak değerlendirmiştir. Kentin suyuolları yapılmıştır. Daha sonra padişah II. Selim de Edirne'ye kalıcı ve uluslararası düzeyde ün yapan çok büyük eserler yapılmasına vesile olmuştur. Selimiye Camii ise bu eserlerin içerisinde Türk-İslam Sanatının dinî mimarideki en güzel simgesidir.

XIII. yy. da Edirne özellikle yüzyılın ikinci yarısında çok büyük gelişme kaydetmiştir. IV. Mehmet kenti alternatif başkent olarak görmüş ve değerlendirmiştir. Bu dönemde Saray-ı Cedit (Yeni Saray) ve bazı köşkler, saraylar inşa edilmiştir.

Bu dönem de II. Süleyman Osmanlı Ordusu'nu iç bünyesinde, yapılaşmasında ve yönetiminde önemli katkıları oldu. II. Süleyman'dan sonra onun yerine geçen II. Ahmet 1690'da Eski Camide kılıç kuşandı. II. Ahmet'ten

²⁷ TC. Edirne Valiliği İl Turizm Envanteri, s.24.

sonra padişahlığa gelen II. Mustafa devlet işlerini Edirne’de oturup Edirne’den yönetti ise de, bundan sonra Edirne bir gelişme kaydedemedi.

Tarihi “Edirne Vakası” olarak tarihe geçen başkaldırma yada isyanla Sadrazam Mehmet Paşa görevden azledildi ve sürgüne gönderildi. Diğer taraftan Şeyhülislam Feyzullah Efendi katledildi. Padişah III. Mustafa saltanattan ve tahttan düşürüldü. Onun yerine III. Ahmet Padişah olarak ilân edildi (1703)²⁸.

XVIII. yy. da Edirne’de oldukça uzunda sayılabilecek bir gerileme devri dönemi yaşanmıştır. Edirne adeta kaderine terkedilmiştir. Bu yy. da Edirne’de 4 Temmuz 1745’te çıkan büyük bir yangında 60 adet mahalle yandığı gibi büyük can ve mal kaybı olmuştur. Bu afetten kısa bir süre sonra Edirne’yi deprem harap etmiştir (Ağustos 1751). Bu depremde de pek çok bina yıkılmış ve zayıt olmuştur. Öyle ki Edirne bu art arda gelen afetlerin yaralarını uzun bir süre kapatamamıştır.

Diğer taraftan Edirne 1768–1786 seferlerinden Anadolu’dan ve İstanbul’dan gelen birlikler için merkez üssü olmuş, ancak bu seferler yenilgi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca III. Selim’in Islahat hareketleri sırasında Edirne’de ihtilâl ve karışıklık çıkmıştır. Öyle ki 1806 yılında “Edirne Kıyamı” diye geçen ikinci bir Edirne Vakası meydana gelmiştir.

XIX. yy.da Edirne’de huzursuzluk, karışıklıklar ve harpler baş gösterdi. 1806’da III. Selim “Nizam-ı Cedit” adı altında bir teşkilât kurdurdu. Bu teşkilât orduda ve sosyal yaşamda bir takım yenilikler ve reformların gerçekleştirilmesini hedefliyordu. Başlangıçta oldukça başarılı oldu. Ancak bir takım gruplar mütegalibe sınıfı ve Rumeli Ayânı reform hareketlerinin liderlerine karşı Edirne’de yer altı ve hizip hareketlerine başvurular. Olayların yatıştırılması oldukça güç oldu. Yeniçeriliğin kaldırılması Edirne’de otorite boşluğunun doğmasına yol açtı. Edirne’nin sosyal yaşamına o dönemde bir karamsarlık ve

²⁸ Tayyib Gökbilgin, **a.g.m.**, s.427.

karışıklık hakim oldu. Bu karışıklığı fırsat bilen Ruslar Edirne'ye kısa sürelerle art arda iki kez saldırıda bulundular.

Edirne, Osmanlılar tarafından fethinden sonra dört defa düşman işgâline uğramıştır. Bunların ilk ikisi Ruslar, üçüncüsü Bulgarlar ve sonuncusu da Yunanlılar tarafındandır. Bunlar²⁹;

1. 1828–1829 Rus İşgâli
2. 1877–1878 Rus İşgâli
3. 1912–1913 Bulgar İşgâli
4. 1920–1922 Yunan İşgâli

Balkan Harbin de, Edirne'nin ve Edirne kalesinin Bulgarlar tarafından kuşatılması ve işgâlini açıklamaya çalışacağız.

1828–1829 Osmanlı-Rus savaşının asıl sebebi, Mora ayaklanmasıdır. 1821 yılından beri devam eden Mora isyanı 1827 yazında kesin sûrette bastırılmakta iken, öteden beri Rumları teşvik eden ve yardımlarını esirgemeyen Avrupa devletlerinden İngiltere, Fransa ve Rusya'nın fiili müdahaleleri vuku bulmuş, Navarin Liman'ında demirli duran Osmanlı-Mısır donanması hiçbir sebep yokken son derece kallesçesine ve bütün milletler arası kurallara aykırı bir davranışla imha edilmiştir. Aynı olaydan bir yıl önce de Yeniçeri ocağı kaldırılmış ve yerine kurulan Nizamiye ordusu, henüz emekleme çağına girebilmiş bulunduğundan bu tarihte Osmanlı Devleti kara ve deniz kuvvetlerinden yoksun bir durumda bulunmakta idi. Bu durumu asırlardan beri gütmekte olduğu emellerinin gerçekleşmesi için tam bir fırsat sayan Rusya, Osmanlı Devleti'nden kabulü imkânsız bir takım isteklerde bulunmuş bu istekleri reddedince savaş ilân etmiştir. Ruslar Tuna'nın güneyindeki toprak ve kalelerimizi arka arkaya işgâl etmeye, nihayet Balkan dağlarını aşarak Edirne ve İstanbul üzerine yürümeye muvaffak olmuşlardır. Sadrazam Reşit Mehmet Paşa'nın komutası altında bulunan Osmanlı Ordusu, Rus Orduları Başkomutanı

²⁹ Bekir Sıtkı Baykal, "Edirne'nin Uğraşmış Olduğu İstilalar", **Edirne**, Ankara 1993, s:180.

General Diebiç'in kuvvetlerini Yanbolu ve İslimiye mevkilerinde yendikten sonra Şumru Kalesine çekildiler böylelikle Ruslara Edirne'nin yolu açılmış oldu. General Diebiç, Ağustos 1829 ortalarında Yanbolu-Büyük Derbent yolu ile Tunca'nın sağ kıyısı boyunca Edirne'ye doğru harekete geçti ve 19 Ağustos' ta Edirne'nin önünde ordugâh kurdu.

Ruslar mukavemetsiz ve zahmetsiz şehre girmiş ve burada yerleşmişlerdir. Yine aynı günde Kırklareli ve Lüleburgaz Ruslar tarafından işgâl olunmuştur. Bu olaylar, Babıali'yi barış yapmaya ve Londra kararlarını kabul etmeye zorlamıştır. 14 Eylül 1829 da Edirne Barışı imzalandıktan sonra Ruslar Edirne'den çıkıp gitmiştir.

Edirne'nin başına ikinci bir istila felâketi,1878 yılı başında gelmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sebebi Ruslar'ın öteden beri Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Hıristiyanları himayesi altına almak sûretiyle Türkiye'yi bitirmek ve mirasına konmak emelini istemesidir. Bu sefer doğrudan doğruya kendisinin kışkırttığı Sırplar Karadağlılar ve Bulgarlar yüzünden Babıâli üzerine baskı yapmaya başlamış, bu yolda Avrupa'nın büyük devletlerini kendine yardımcı bulmuştur. Gayesi bu memleketleri Osmanlı İmparatorluğundan koparmak ve kendi nüfuzu altına almaktır. Devletin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü şeref ve haysiyeti ile bağdaştırılması kabil olmayan bu istekleri Babıâli reddedmiştir. Rusya Devleti 1877 Nisanın da harb ilân editmiş ve üstün kuvvetlerle Tuna boylarını istilâya başlamışlardır. Ruslar üç koldan Edirne üzerine ilerlemişlerdir. Şıpka ordusunun teslimi günü muharipler arasında, epeyi zamandan beri beklenen mütarekenin gerçekleştiği ilân olunmuştur.

Ruslar mütareke şartlarına uymadılar. Geri kalan Osmanlı ordusuna ki Süleyman Paşa komutasında Filibe yakınlarında bulunmaktaydı. Bir darbe vurmada ve hiç olmazsa Edirne'yi ele geçirmeden mütarekeye yanaşmayacakları, vakit kazanmak istedikleri görünmekteydi. Bu sebeple

mütareke akdini barış mukadderatının kabulüne tâlik ediyorlar ve bu arada ileri hareketleri için zaman kazanıyorlardı. Filibe civarında bir meydan muharebesi yapıldı. Bu muharebede bozulan Süleyman Paşa Ordusu, güç halde kendisini Karaağaç ve Gümülcine taraflarına attı. Gurko'nun piyadesi Filibe'den Edirne'ye doğru yürüyüşe geçti. Edirne, 20 Ocak 1878 günü bir kaç Rus süvari bölüğüne teslim edildi. Çok geçmeden arkasından gelen diğer kuvvetlerle Ruslar şehre yerleştiler ve bir kaç gün sonra genel karargâhlarını buraya naklettiler. Böylece Edirne ikinci defa Ruslar tarafından ele geçirilmiş oldu.

Edirne 1912–1913 Balkan savaşında Bulgarlar tarafından işgâl edilmesine ileriki konularda geniş bir şekilde inceleyeceğimizden bu konuya burada değinmiyoruz.

“Edirne'nin görmüş olduğu son düşman işgâli Millî Mücadele yıllarına rastlamaktadır. Ancak bu, Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğunun inkırazı ile bütün vatanın uğradığı millî felaketin bir parçasından başka bir şey değildir. Bu sırada Edirne, Trakya'nın mukadderatı ile ilgili mukavemet hareketinin bir merkezi haline gelmiştir. Memleketin hemen her tarafında Türk vatanının bütünlüğü ve Türk milletinin varlığını kurtarabilmek için Millî mukavemet hareketleri teşkilâtlanırken burada da Trakya-Paşaeli Cemiyeti adı ile bir Millî kurtuluş teşkilâtı kurulmuş, bu ve buna benzer diğer hareketlerin başlıca faaliyet sahnesi olmuştur”³⁰.

Sevr Antlaşması hazırlanırken Batı Trakya'nın da Yunanistan'a bırakılması istenmiş ve Yunanistan'ın Fransızların elinde bulunan Doğu Trakya'yı da işgâle hazırlanmakta olduğu anlaşılmıştır. Yunanlılar, evvela Fransızların yardımı ile Mayıs ayı içinde Batı-Trakya'yı işgâl etmiştir. İki ay kadar sonrada 20 Temmuz 1920'de Anadolu'daki bir tümenlerini Marmara kıyılarına çıkararak doğudan ve batıdan Doğu Trakya'ya taarruz ediyorlar, hedef Edirne'dir.

³⁰ Bekir Sıtkı Baykal, **a.g.m.**, s.180,183-184

Edirne Yunanlıların eline geçmiştir. Yunanlılar Trakya'yı devamlı olarak ellerinde tutabileceklerini ummuşlar ve bu maksatla Edirne'yi merkez ihsas ederek Trakya da özel bir idarî teşkilât kurmuşlardı. Kuvay -i Milliye ruhu vatanın her tarafındaki kudreti ile Edirne'de de yaşamaya devam ediyordu. Nihayet Büyük Kurtuluş Savaşı ile Edirne'nin de kurtuluşu gerçekleşmişti ve Mudanya Mütarekesi hükümlerine göre 25 Kasım 1922 de Türk ordusu nihaî olarak Edirne de yerleşti.

Edirne Osmanlı İmparatorluğunun çökmesi ile neticelenen müthiş fırtınalar içinde defalarca felâketlere uğramış defalarca el değiştirmiştir. Fakat sonunda şehrin taşıdığı Türklük damgasını hiç bir sûrette silinmeyecek kadar kuvvetli olduğu sabit olmuştur.

1.BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİNİN GENEL DURUMU

A-SİYASÎ DURUM

1-İç Siyasî Durum

Meşrutiyet devriminden sonra, Balkan harbine kadar geçen dört yıllık devre içinde, devlet içeride ve dışarıda huzur ve sükûn içinde değildi bir çok müşküllerle karşı karşıya idi. İçeride 31 Mart İsyanı, parti kavgaları, Adana Ermeni hadisesi, Havran ve Arnavutluk isyanları, azınlıkların cemiyetler kurarak ayrılma faaliyetleri bir birini takip etmiştir.

a. II. Meşrutiyetin İlânı

Yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karışmasına engel olmak ve Osmanlı Devleti'ni parçalanmaktan kurtarmak için ıslahatın en kısa zamanda yapılması gerekiyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti konsolosluklara birer bildiri göndererek, amaçlarının meşrutiyetin ilânını sağlamak olduğunu açıklıyorlardı.

II. Abdülhamid anayasa ilânına kararsızlık gösteriyordu. En sonunda İttihat Terakki Cemiyeti, 23 Temmuz 1908'de yayınladığı bildiri ile meşrutiyeti kendi başına ilân etti. Bunun üzerine çaresiz kalan Padişah 24 Temmuz 1908'de anayasayı yeniden yürürlüğe koyduğunu ilân etti¹. II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet'i mevcut şartlar içerisinde mecburen kabul etmiştir. En ufak bir fırsat çıktığı takdirde gene eski sisteme dönecektir².

17 Aralık 1908'de Meclis açıldı.³

¹ Yücel Özkaya, "İkinci Meşrutiyetin İlânı Ve Doğurduğu Sonuçlar", **Dördüncü Askeri Tarihi Semineri**, Ankara 1989,s.81.

² Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.1, Kısım 2, Ankara 1983, s.59-61.

³ Rıfat Uçarol,**Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul 1995, s.405.

b. 31 Mart Olayları

İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı olanlar 1908 Eylülünde "Ahrar Partisi'ni" kurdular ve amaçlarının "İttihat ve Terakki Partisi tahakkümünü önlemek" olduğunu bildirdiler. İttihat ve Terakki Partisi, Türkçü ve merkezîyetçi, Ahrar Partisi ise adem-i merkezîyetçi ve muhtariyetçiydi. Bu iki Parti arasında mücadele gittikçe alevlendi. Bunu gazeteler de geniş ölçüde körükledi. Özellikle Ahrar Partisi yanlısı olan ve Derviş Vahdet adında bir kişinin çıkardığı Volkan Gazetesi 'dinin elden gittiği' propagandasını yaptılar. Bu türlü yayınlar İstanbul'daki siyasî havayı gittikçe gerginleştirdi. En sonunda 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) gecesi İstanbul'daki Avcı Taburları erleri, kışlalarında subaylarını hapsederek, Hamdi Çavuş'un başkanlığında Sultan Ahmet meydanında toplandılar. Aralarına birçok sivilinde karıştığı asiler, havaya ateş ederek, "şeriat isteriz" diye bağırıldılar⁴.

Bu topluluk Harbiye Nezareti'ne yürüdü. Ayaklananlar Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın çekilmesini istiyorlardı. Tanin Gazetesini bastılar. Önlerine geçen mektepli subayları ve bir kaç mebusu öldürdüler. İstanbul'da bu olaylar üzerine kabine çekildi ve hükümet kuruldu. Bu gelişmeler üzerine 15 Nisan 1909'da isyanı bastırmak üzere Makedonya'da Hareket Ordusu kuruldu. Bu ordu Mahmut Şevki Paşa'nın komutasında İstanbul'a gelerek 24 Nisan'da ayaklanmayı bastırdı⁵.

2-DIŞ SİYASÎ DURUM

1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi'nde yenik düşen Osmanlı İmparatorluğu, 3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve bu anlaşmayla Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın tamamen bağımsız olması Bulgaristan Prensiği'nin kurulması, Doğu Anadolu'da Kars, Ardahan, Batum ve Beyazıt Sancaklarının Rusya'ya verilmesi, Kotur ve dolaylarının İran'a bırakılması Osmanlı

⁴Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.IX, Ankara 1996s.,85-102; Sina Akşin, **31Mart Olayı**, Ankara 1970, s.16-24; Rifat Uçarol, **a.g.e.** s.414; Şadi Sükan, **Osmanlı Devri Balkan Harbi (1912-1913)**, C.II., K.3. **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, Ankara 1993, s.18. ;

⁵ Ömer Esenyel, **Balkan Harbinden Günümüze Bakış**, İstanbul 1995, s.15.

ülkesinde yaşayan Hıristiyanlar yararına reform yapılmasının Rusya'ya taahhüt edilmesi kabul edilmiştir⁶.

Rusya, Ayastefanos Anlaşması ile Osmanlı Devleti'ne Tuna'dan Marmara ve Ege Denizi'ne, Karadeniz'den Ohri Gölü'ne kadar uzanan bir Bulgaristan kurulmasına, İstanbul duvarlarının dibine kadar gelmiş olan ordusunun baskısı altında kabul ettirmişti. 1864'de kurulan büyük Edirne Vilayeti'nin yani Trakya'nın en büyük kısmı da Bulgaristan da kalıyordu.⁷

Ayastefanos Antlaşması maddelerinin yeniden düzenlenmesi için başta İngiltere ve Avusturya olmak üzere Avrupa Devletlerini telaşlandırdı maddelerin yeniden düzenlenmesi için Paris Kongresi yapıldı. 1871 Londra Protokolü'ne katılan devletlerle Berlin Kongresi'nin toplanmasına karar verildi.

a. Berlin Kongresi

Paris Antlaşması'na ve Londra Protokolü'ne imza koyan devletlerin temsilcileri, Berlin'de toplandılar. Daha önce İngiltere ve Rusya, Ayastefanos Antlaşması'nın hangi maddelerinde değişiklik yapılacağını aralarında tespit ettiklerinden kongre kolayca sona erdi ve Berlin Antlaşması 13 Temmuz 1878'de imzalandı⁸.

Osmanlı Devleti, Avrupa'daki arazisinin yarısını kaybetmiş Anadolu dan Rusya'ya ve İran'a arazi katılmış, Kıbrıs Adası, İngiltere'ye bırakılmıştı. Öte yandan Sırbistan, Bosna-Hersek'i Avusturya'ya, Romanya, Besarabya'yı Rusya'ya terk etmişti. Bulgaristan Ayastefanos Antlaşması ile kazandığı toprakları kaybetmişti.

Fransız'lar 1881'de Tunus'u, İngilizler de 13 Eylül 1882'de Mısır'ı işgâl etmişlerdi. Bundan bir süre sonra 18 Eylül 1885'te Bulgarlar Doğu Rumeli ilini bir oldu bitti ile işgâl ettiler. 19 Mayıs 1885 günü, Bulgarların Filibe belediye bahçesinde Osmanlı Marşını çalan bandoyu zorla dağıtmaları durumu gerginleştirdi⁹.

⁶ Rifat Uçarol, **a.g.e.** s.405 ;Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.** C.I. s.257-258.

⁷Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.I., Ankara 1992,s.32. ;Leon Troçki, **Balkan Savaşları**, İstanbul 1995, s.21-22.

⁸ Enver Ziya Karal; **a.g.e.**, C.VIII, s. 70-80 ; Mahir Aydın, **Şarki Rumeli Vilâyeti**, Ankara 1992, s.13-14.

⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s.46.

İstanbul'da Tophane Konferansı sonunda 1 Ocak 1886'da Bulgaristan'la bir anlaşmaya varıldı. Buna göre Kırcaali İlçesi ve Rodoplar'da ki bazı Pomak Köylerinin Edirne iline bağlanması koşulu ile Bulgaristan'la Doğu Rumeli İlinin birleşmesi kabul edilmiş oldu¹⁰.

b. Osmanlı –Yunan Savaşı (18 Nisan – 04 Aralık 1897)

Yunanistan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden Teselya sancağı ile Arta kazasını almış şimdide Epir'e (Yanya Vilayeti) ve 1878 yılında Halep Fermanı sancağı ile bazı dâhili imtiyazlar tanınmış olan Girit Vilayeti'ne göz dikmişti. Girit'in Rum halkı ve Yunanistan adayı Yunanistan'a ilhak etmek istiyordu. Bu yüzden sık sık ayaklanmalar oluyordu¹¹.

1896 da Girit'te yeni bir ayaklanma daha çıktı. Bunu fırsat bilen Yunanlılar öteden beri göz koydukları bu adayı bir alay kuvvet çıkararak Yunanistan'a ilhâkını ilân etmişti. Daha sonra özerklik biçimine çevrildi. Yunanlılar ilhaka ulaşmak için sefer hazırlığına başlamışlardı. 18 Nisan 1897'de sınırı geçerek taarruza başladılar. Yunan taarruzu kısa zamanda geri atıldı. Alman ve Rus İmparatorları araya girerek, 18 Mayıs 1897'de Epir'de ve 20 Mayıs 1897'de de Tesalya'da ateşkes akdine Osmanlı Hükümeti'ni razı ettiler ve 4 Aralık 1897'de İstanbul'da Türk-Yunan barış antlaşması imzalandı. Girit Adası sözde Osmanlı İmparatorluğuna bağlı kalmış, fakat ayrıcalıkları genişletilmiştir¹².

c. Makedonya Sorunu

Makedonya, Yeşilköy Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğundan alınmış, Berlin Antlaşması ile İmparatorluğa geri verilmişti¹³.

Berlin Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısına, yeniden Balkan devleti çıkmıştı. Yunanistan ise daha 1839 da bağımsızlığına kavuşmuştu. Yeni doğan

¹⁰ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.8.

¹¹ Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.18.

¹² Enver Ziya Karal; **a.g.e.**, C.VIII, s. 112-118.

¹³ Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.23. Enver Ziya Karal; **a.g.e.**, C.VIII, s.149-151.

bu devletler hemen ülkelerini genişletmek hırsına kapıldılar. Onlar için en uygun hedef Avrupalılarca “Hasta Adam” adı verilen Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasındaki toprakları idi. Hepsinde bu topraklar ve özellikle Makedonya üzerinde hak iddia ediyorlardı. Yunanlılar, büyük İskender den Bizans’ın son devrine kadar bu ülkenin daima kendilerine ait olduğunu ileri sürdüler ve burasını ele geçirmek için büyük bir gizli faaliyet ve teşkilatlanma içinde bulunuyorlardı. Osmanlı Devleti ise bunların arasında bir tampon ve denge unsuru oluşturuyordu¹⁴.

d. Avusturya – Macaristan’ın Bosna - Hersek’i İlhakı

Buchlau Antlaşmasını yapan Rusya ile Avusturya kendi dilekleri arkasında çalışmaya koyuldular. Bu anlaşmadan yararlanmaya karar veren Avusturya –Macaristan İmparatoru diğer devletlerle yapılan temaslar sonucu Bosna-Hersek’i ilhak ettiğini,5 Ekim 1908’de ilân etti.¹⁵

e. Balkan Devletleri Arasındaki İttifaklar

Osmanlı Devleti’ni Trablusgarb Savaşı yeni bir gaile karşı karşıya getirdiğinden iki devlet arasındaki birleşme temasları hızını arttırdı.

Balkan devletleri arasındaki birleşme çabalarında Rusya aktif bir rol oynadı. Rusya’nın iki temel politikasından biri Boğazlara yerleşmek; diğeri de Slavları birleştirip Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan topraklarını Slav Devletleri arasında paylaştırmaktı.¹⁶

1. Sırbistan- Bulgaristan Antlaşması

Sırbistan’la Bulgaristan’ı birbirine yaklaştırmak için Rusya teşebbüse geçti. 1911 yılı Aralık ayının son günlerinde Makedonya’nın paylaşılmasına ait sınır meselesi hariç Sırp-Bulgar ittifakının esasları tespit edildi.

¹⁴ Enver Ziya Karal; **a.g.e.**, C.VIII, s.148.

¹⁵Rıfat Uçarol,**a.g.e.** s.406 ; Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.9; Leon Troçki, **a.g.e.**, s.21.

¹⁶ Fahir Armanoğlu, **Siyasi Tarih (1789-1960)**,Ankara 1975, s.333.

Sırp-Bulgar Dostluk ve ittifak antlaşması 13 Mart 1912 de imzalandı. Buna göre iki devlet karşılıklı olarak Balkanlar'da büyük devletlerden birinin geçici olarak da olsa kuvvet kullanarak arazi ilhakına girişmesi halinde birbirlerinin toprak bütünlüklerini garanti ettiler¹⁷. Ayrıca bu iki devlet Osmanlı Devleti'ne karşı birleşiyorlardı. İki devlet, amaç olarak her şeyden önce Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını ele geçirmeyi ve aralarında paylaşmayı esas alıyordu. Antlaşmanın yürütülmesinde ise, Rusya'ya geniş yetkiler veriyordu¹⁸.

Sırp-Bulgar siyasî ittifakından sonra 12 Mayıs 1912'de iki devletin genel kurmayları arasında bir de askerî ittifak imzalandı. İki taraf Avusturya, Osmanlı Devleti ve Romanya'ya karşı yapılacak savaştaki işbirliğini de düzenledi.

2. Bulgaristan-Yunanistan Antlaşması

Bulgaristan Yunanistan'la anlaşma yapmanın yollarını arıyordu. 29 Mayıs 1912'de iki devlet arasında bir ittifak imzalandı. Bu ittifak sadece Osmanlı Devleti'ne yöneltilmiştir. İttifak anlaşmasının ek bir deklarasyona göre Yunanistan'ın Girit meselesi yüzünden Osmanlı Devleti'ne savaş açması halinde Bulgaristan herhangi bir yardımda bulunmayıp tarafsız kalacaktı¹⁹.

3. Karadağ – Sırbistan Antlaşması

Karadağ ara ara ayaklanmaları ile Osmanlı Devleti'ni uğraştırmıştır. İtalyanlar'ın Trablusgarb'a saldırışı Karadağlılar'ın da iştahını kabartmıştı. İşkodra ovasını ve gölünü gözlerine kestirmişlerdi. Bu nedenle Osmanlılar'a karşı birlikte hareket etmek için, Sırbistan tarafından Haziran'da başlangıçta yapılan teklif Çetine'de olumlu karşılandı. İki devlet, arasında yazılı bir anlaşma yapmayı gerekli görmeyerek Ağustos sonunda bu konuda tam bir fikir birliğine vardılar. Bu sûretle de Balkan İttifakının son halkası da tamamlanmış oldu²⁰.

¹⁷ Sadi Sükan, .a.g.e., s.11.

¹⁸Yusuf Hikmet Bayur,a.g.e., C.II.,K.I.,s.214-222. Rıfat Uçarol, a.g.e., s.431.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e.,s.336 .

²⁰ Enver Ziya Karal, a.g.e., C.IX, Ankara 1996, s.294.

B. BALKAN SAVAŞLARI ÖNCESİ EDİRNE’NİN COĞRAFİ DURUMU

1. Doğal Coğrafya

Edirne müstahkem Mevkii çevresindeki bölgeyle Doğu ve Batı Trakya bölgesinin, Balkan Harbi (1912-13) koşullarına uygun olarak, askeri harekâta yaptığı etkilerini incelemek ve değerlendirmek gerekir.

Balkan Harbi (1912-13) başlarındaki Edirne ili sınırları içinde olup, Batı ve Doğu Trakya’yı kapsayan bu bölge Balkan Yarımadası’nın güneydoğu kesiminde bulunmaktadır. Bölgenin yüz ölçümü yaklaşık olarak 2.500 km²’dir. Doğu ve Batı Trakya’da iklim genel olarak yazları sıcak kışları soğuk geçer. Kar uzun zaman yerden kalkmaz. Yazın en yüksek ısı derecesi +28, kışın en düşük ısı derecesi –23 dır²¹.

2. Sosyolojik Coğrafya

İstanbul ili toprakları hariç Doğu ve Batı Trakya arazisini kapsayan Edirne vilayeti sınırları içinde 778.676 kişi yaşamakta olup, bunun 377.000’i Türk, 225.000’i Rum, 104.000’i Bulgar, 15000’i Ermeni, 50.000’i Yahudi, Kıpti vs.’dir.

Edirne merkezinin nüfusu (merkez köyleri dahil) 75.000 kişi olup bunun 35.000’i Türk, 18.863’ü Rum, 2.121’i Bulgar, 4.004’ü Ermeni, 13.703’ü Yahudi, 765’i Hıristiyan Kıpti ve 36’sı Protestan’dır. Bu nüfusu oluşturan milletlerden Türkler, tarım ve hayvancılık, pek az ticaret ve küçük sanatlarla, Rumlar, tarım, hayvancılık, endüstri ve ticaretle; Yahudiler, ticaretle, Bulgarlar ise tarım ve hayvancılıkla geçinirlerdi. İl içerisindeki her toplumun ibadet yerleri, hastaneleri, yardım kurumları ve okulları mevcuttur. Edirne’deki okullar şunlardır: Edirne yatılı okulları arasındaki en eski “Sanayi Okulu” dur. Okul sanayi ve tarım kısımlarına ayrılmıştır²².

²¹ Şadi Sükan, a.g.e., s.19.

²² Şadi Sükan, a.g.e., s.21.

Türk Okulları: Askeri İdadi (lise), Askeri Rüştiye (orta okul), Küçük Zabit Okulu (harpte hastane olarak kullanıldı) Mülki İdâdi (sivil lise), Mülki Rüştiye (sivil orta okul), Sanat Okulu (Harpte hastane olarak kullanıldı), Erkek Öğretmen Okulu (Harpte Hastane olarak kullanıldı), 15 adet erkek ilkokulu, 6 adet kız okulu.

Rum okulları: bir lise, biri kız olmak üzere dört ilk okul ve bir ana okulu .

Ermeni okulları: biri kız olmak üzere dört ilkokul ve bir anaokulu.

Yahudi okulları: bir kız bir erkek ilkokulu .

3. Edirne Müstahkem Mevkii ve Çevresi

Edirne şehri, Tunca, Meriç ve Arda nehirlerinin birleştiği noktada bulunmaktadır. Bu nehirlerin açtığı vadiler aynı zamanda batı yönünden gelerek, İstanbul Boğazı'na giden stratejik yolların üzerinden geçtiği istikâmetler özellikle, Meriç nehri istikâmeti kara yolu ve demir yoluna sahip olmasından ötürü önem kazanır. Bu doğrultuda büyük kuvvetlerin harekât olanağı vardır. Doğu Trakya'yı istilayı düşünen kuvvetler Tunca ve Meriç nehirlerini aşarak, Edirne şehrinden veya yakından geçmek zorunluluğundadır. Edirne'yi kuşatarak, doğuya doğru ilerleyecek istilacı kuvvetlerin hareket üslerinden uzaklaştıkça ikmal güçlükleri ile karşılaşacaklarından demir yolunu ve Edirne şehrinin içinden geçen şosesini sürekli olarak açık bulundurmamak zorunluluğunda olmalarından Edirne etrafındaki savunma gücünü çabuklukla ortadan kaldırmayı isteyeceği düşünülmelidir.

Arda, Meriç ve Tunca Nehirleri'nin açtığı vadilerin oluşturduğu yaklaşma doğrultuları arasını ve dış kenarlarını dolduran Rodop, Sakar ve Istranca Dağları, Edirne'ye doğru alçalarak uzanır. Edirne'ye taarruz edecek kuvvetlere geniş bir gözetleme, harekâtı kolaylıkla kontrol ve etkili ateş desteği sağlayacağından Edirne'yi savunan kuvvetleri, hiç olmazsa şehri ve lojistik tesisleri bombardımanlardan korumak için düşmanı alabildiği kadar uzaktan karşılamaya zorlar.

Edirne Müstahkem Mevkii'ne batı doğrultusundan taarruzda özellikle yağmurlu zamanlarda ve kış mevsimlerinde Arda, Meriç, Tunca nehirlerinin taşması yüzünden irtibat ve kuvvet kaydırma bakımından zorluk çekecekleri gibi bunu yendikten sonra, Edirne'yi ele geçirmek için Tunca ile Meriç nehirlerinden geçme zorluğu ortaya çıkar.

Edirne Müstahkem Mevkii'ne stratejik durumu, Doğu Trakya'da bulunan Türk kuvvetlerinin Bulgaristan'a doğru yapacakları harekâtın ilk safhasında yan koruma görevi yapmaya ve bu harekâtın Bulgaristan derinliğinde ilerlemesi halinde, hareket ve ikmal üssü olarak kullanılabilir.

Batı Trakya'nın coğrafi durumu Bulgaristan'dan, Doğu Trakya doğrultusunda taarruzî hareket yapmak isteyen düşman kuvvetlerini güney yanından tehdit etmeye ve ikmal yollarını kesmeye elverişlidir. Doğu Trakya'daki Türk kuvvetleri Edirne-Filibe doğrultusunda yapılacak taarruzî harekât, Kırcaali Bölgesi'nde toplanan Türk birlikleri tarafından Hasköy-Kamenets doğrultusunda yapılacak yan taarruzu ile birleşerek Bulgar kuvvetlerinin imhasını kolaylaştırır²³.

4. Edirne Kalesi

Edirne Bizans İmparatorluğu zamanından itibaren önemli bir mevki de idi. Türklerin Balkan Yarımadası'na hâkim olmalarından sonra da aynı önemini korudu. Tuna ve Balkanlar kuvvetli bir müdafaa hattı teşkil ettiklerinden Osmanlı Devleti içinde önemliydi. Edirne, her ne kadar müstahkem mevki olarak önem taşıyor ise de onun tahkimine hiç bir zaman önem verilmemiştir. Çünkü muharebeler çok uzaklardan cereyan ettiğinden Edirne'ye gelinceye kadar Osmanlı Ordusu kudretini tamamen kaybediyor ve Edirne'nin müdafaası için elde bir şey kalmıyordu.

Edirne, Osmanlı Avrupa'sında İstanbul'dan sonra nüfusça en kalabalık şehir olduğundan ve payitahtlık yaptığından dolayı Türkiye nazarında büyük bir siyasî önem taşır. Avrupa'daki arazilerin ve özellikle İstanbul'un müdafaası için Edirne'nin tahkimi düşünüldü. Mevkiin coğrafi şartları ve topoğrafi hali Edirne'nin mükemmel bir kale halini almasına müsaitti. Edirne müstahkem mevki iki bakımdan önemli idi:

1- Müdafaa Noktası Bakımından: Düşmana İstanbul yolunu kapayarak Trakya'yı müdafaa ve taarruz maksadıyla hareket için tehlikesiz bir seferberlik imkânı verir.

²³ Sadi Sükan, **a.g.e**, s.30.

2- Taarruz Noktası Bakımından: Edirne Müstahkem Mevkii 15-20 km²'lik bir sahayı işgâl ettiğinden taarruz imkânı verir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti dikkatini Edirne'ye çevirdi ve burası müstahkem mevkii haline koymak istedi. Osmanlı kuvvetlerinin mühim bir kısmı Rumeli'de ve Anadolu'nun yakın sahillerinde bulunuyordu ve bir taraftan Edirne tahkim ediliyordu. İlk projeye göre tahkimat şehre çok yakındı ve o zamanın toplarının atış mesafelerine göre bu uzaklık uygundu.

1908 senesinde Alman askerî mühendis ve topçu heyetleri davet edilerek Edirne için şu tedbirler alındı.

- 1-Müdafaa hattının şehrinden daha uzağa nakli.
- 2-Müteferrik tahkimat grupları tesisi.
- 3-Cephe ve insanlar için mahfuz mahalleler inşası
- 4-Kale mıntıkasında muvasala yollarının ıslahı.
- 5-Müstahkem mevkiinin asri müdafaa vasıtaları ile teçhizi: Makineli tüfekler ve projektörler.
- 6-Tahkimat grupları hattının önünde çok miktarda siper kazılması
- 7-Sistematik bir sûrette müstahkem mevkii komutanlığı tarafından hattı müdafaa civarındaki hususi emlak ve arazinin istimlakı.

Meriç Nehri'nin kuzeyinden hesap edilirse Meriç, Tunca, Arda nehirleri kale sahasını dört mıntıkaya ayırır.

- 1.Meriç ve Tunca nehirleri arasında kuzey batı mıntıkası, 15 km.
 - 2.Tunca ve Meriç arasında kuzeydoğu mıntıkası ,15 km.
 - 3.Meriç ve Arda arasında güney mıntıkası, 10 km.
 - 4.Arda ve Meriç arasında batı mıntıkası, 5 km.
- Genel müdafaa hattı uzunluğu 45 km.dir.

Kuzeybatı mıntıkası beş müstahkem grup, iki ileri mevziiden oluşuyordu. Bu kısmın iki cephesi vardı. Bunlar; Batı ve Kuzey cepheleridir. Batı cephesi şu gruplardan oluşuyordu; Kazantepe, Bönce, (Kuruçeşme), Şeytantarla ve Kadıncık

civarındakileri mevziiler Kuzey Cephesi Kemer, Başyük ve Karagöz tarla tahkimat grupları ile Üçtepeliler mevziinden oluşur.

Kuzeydoğu mıntıkası vaziyeti itibariyle iki cepheye ayrılır Kuzey cephesi Tunca'dan Ayvazbaba'ya kadar olan alandır. Kayalık Yeni Taştabya, Büyük Maden, Eski Taştabya, Ayvazbaba içindedir. Doğu kısmının kilit noktası Kıyık Tabyası'dır.

Kuzeybatı mıntıkası ile irtibat çok önemli idi. Çünkü düşman evvela burada görünecekti. Müdafaa hattı boyunca muvasele için dekovil sistemli dar bir demiryolu hattı inşa edildi. Güney mıntıkası ile ulaşım Meriç nehri üzerinde bir köprü projesi yapıldı. 1911 senesinde bir köprü yapıldı fakat Tunca ve Meriç sularının fazla olmasından sular köprüyü götürdü ve ulaşım kesildi.

Mıntıklar birbirinden nehirlerle ayrıldıklarından bunlar arasında ulaşım tamamıyla köprülere ve bunların sağlamlığına bağlı idi. Kuzeybatı ve kuzeydoğu mıntıkları arasında Tunca üzerindeki 6 köprüden ikisi ahşaptı. Bu iki mıntıkada ulaşım Edirne'ye uğramadan Sarayıçi'nden geçen iki ahşap ve iki taş köprü ile mümkündü.

Kalede bir telefon ve birde telgraf şebekesi vardı. Telefonlar maksada daha ziyade hizmet etmekteydi. Kalede 26 kale ve çok miktarda sahra telefon cihazı vardı. Kale cihazları daha mühim istihkâmlarda tesis edilmişti. Telefon santrali istihkâm kışlasında idi. İstihkâmlar telefonla bir birine bağlanmıştı. Kale harici ve İstanbul ile muhabere telgrafla temin ediliyordu. Telsiz istasyonu Hıdırlık istihkâmında tesis edilmiştir. İstasyon Edirne'nin düşmesine kadar faaliyette kalmıştır.

Muhtelif mıntıklara verilen 50 makineli tüfek, 5 kale makineli bölüğü vardır. Edirne'de 7 projektör vardır²⁴.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı Edirne'de bulunan IV. Kolordu Komutanlığı ayrı idi. Müstahkem Mevkii'n karargâhı müstakil olduğu gibi emrinde ayrıca kıtalarda vardı.

²⁴ N. İvanof, **Balkan Harbinde İkinci Ordunun Harekatı Edirne Kalesinin Muhasarası ve Kaleye Hücum**, C.I, İstanbul 1937, s.26.

- 1-Kale topçusu 3850 kişi
 - 2-Kale İstihkam Taburu 500 kişi
 - 3-Telgraf Bölüğü 70 kişi
 - 4-Makineli tüfek bölüğü 200 kişi
 - 5-Kale itfaiyesi 60 kişi
 - 6-Kale Demir Yolu Taburu 320 kişi
 - 7-Kale İnşaat taburu 1800 kişi
 - 8-Kale Jandarması 400 kişi
- Kalede toplam 7200 kişi vardı.

C. ASKERÎ GÜÇLER

1. TÜRK KUVVETLERİ

Balkan Harbi seferberliğin ilânından önce Edirne Garnizon'unda; dört kolordu karargâhı, bu kolorduya bağlı on piyade tümeni, dört nişancı alayı, dört istihkâm taburu, kolordu hizmet birlikleri ile 9, 11, 12. Süvari alaylarından kurulu 4. Süvari tugayı ve 1., 2. Süvari alaylarından kurulu 5. Hafif süvari tugayı ile 7,5 cm.lik iki süvari sahra bataryası bulunuyordu. Kale kumandanlığı karargâhı, topları dördü üçer taburlu, biri iki taburlu, bataryaları türlü cins ve çapta olmak üzere beş çakılı topçu alayı, bir ağır obüs taburu, bir ağır topçu taburu, 12 adet ışıldak, balon müfrezesi, beş adet dörder tüfekli ağır makineli tüfek bölüğü, dört bölüklü istihkâm taburu ile dekavi bölüğü, bir itfaiye bölüğü, bir muharebe bölüğü, telsiz, telgraf müfrezesi, cephanede depo müfrezesi ve tahkimat inşaat işlerinde çalıştırılmak için geçici olarak kurulmuş olan bir inşaat taburundan oluşuyordu²⁵.

Topçu birliklerinde şu silahlar vardı.

18 adet 7,5 cm mantelli

19 adet 8,7 cm mantelli

12 adet 10,5 cm top

36 adet 12 cm top

²⁵ Remzi Yiğitgüden, "Balkan Harbinde Edirne Kale Muharebeleri", , **Askeri Mecmua**, C.I, Ankara 1939, s.52.

12 adet 15 cm kısa top
 78 adet 15 cm uzun top
 18 adet 15 cm havan
 6 adet 21 cm havan
 2 adet 7,5 cm uçak savar
 18 adet 10,5 cm ağır sahra topu
 18 adet 15 cm ağır sahra obüs

Trakya'da bulunan Edirne Kalesi'ni de emrinde bulunduran 1. Türk ordusu barışta 1, 2 ve 3. tümenlerden kurulu 1. kolordu; 4, 5 ve 6. Tümenlerden kurulu 2. kolordu; 7, 8 ve 9. Tümenlerden kurulu 3. kolordu; 10, 11 ve 12. Tümenlerden kurulu 4. Kolordu; 1 ve 2. Alaylardan kurulu 5. Hafif süvari tugayı; 9, 11 ve 12. Alaylardan kurulu 4. Süvari tugayı; 7 ve 8. Alaylardan kurulu 3. Süvari tugayı; 1, 2 ve 3. Alaylardan kurulu 1. Süvari tugayı; 4 ve 5. Alaylardan kurulu 2. Süvari tugayı ve kurumlarından oluşuyordu.

Edirne Redif Tümeni; 1, 2 ve 3. Edirne taburları ile Mustafa Paşa Taburlarından kurulu Edirne Alayı ve 1, 2. Koşukavak taburları ile Ortaköy taburundan kurulu Koşukavak olayı ve Dedeğaç, Dimetoka ve Sofulu Taburlarından kurulu Dedeğaç Alayından oluşan üç redif olayından, bir sıhhiye bölüğü ve bir seyyar hastaneden oluşur²⁶.

1912-1913 seferberlik planına göre Edirne Müstahkem Mevkii mevcudu şöyle idi:

Piyade taburlarının sefer mevcutları, 23'ü subay olmak üzere 1134; redif taburları 23'ü subay olmak üzere 886 kişi idi.

Süvari bölükleri 5'i subay olmak üzere 157 idi

Makineli tüfek bölükleri 4'ü subay olmak üzere 106 mevcutta idi.

²⁶ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.33.

Birlikler, seferber olma devresinin sonunda, genel olarak bu düzeye ulaştı. Edirne Müstahkem Mevkii birliklerinin, muharebelerin başlaması sırasında (18 Ekim 1912) ki genel mevcudu; 926'sı subay olmak üzere 50.650 idi ve 21 Ekim 1912'de 11. Piyade Tümeni'nin katılmasından sonraysa 1111 subay olmak üzere 60.139'u bulmuştu.

Türk ordusunun eğitimi, Almanca'dan tercüme edilerek 1909 yılı sonralarına doğru birliklere gönderilen talimatnamelere göre yönetiliyordu. Bunların çalışma programları Alman uzmanlar tarafından hazırlanmıştı.

Her er, yılda 20-30 mermi atardı. Araziye seyrek çıkılırdı. 1910 yılında ilk kez olarak 100,000 ihtiyat eri, iki haftalık eğitim için silah altına alınmıştı, ertesi yıl da yine altı haftalık eğitim için 150,000 ihtiyat davet edilmişti fakat bunların 100,000'i toplanabilmişti. Gerisi ya bedel vermiş, ya gizlenmiş ya da kaçmıştı.

1909 da Edirne çevresinde 120,00 kişinin katılması ile bundan hemen sonra da 40000- 50000 kişinin katılması ile Trakya'da iki manevra yapılabildi. Fakat iyi sonuçlar alınamadı.

Piyade birliklerinden, nizamiye erleri iyi yetişmiş olup redif birliklerinin eğitimleri noksandı. Genel olarak piyade birliklerinin beşte üçünün harp değerleri düşüktü²⁷.

Meşrutiyetin ilk yıllarında muhtelif sınıfların birlikte eğitimi için tümenlerde ayda bir veya iki kez arazi tatbikatları düzenlenmişse de ciddiyetle tâkip edilememiştir.

Redif ve müstahfiz birliklerinin subay eksikliği ve varolanların uzun zaman eğitimden uzak kalmış emekli ve yedek subaylardan hatta halkın ileri gelenleri arasından seçilerek askeri vazife almış personelden fazla bir şey beklenemezdi. Muharebe eğitiminde de düzen ve tedbirler alınmamıştı.

²⁷ Nazmi Çağan, "Balkan Harbinde Edirne (1912-1913)", **Edirne**, (TTK), Ankara 1993, s.200.

“Osmanlı Doğu Ordusunun yığınağı tamamlanmış olmadığından, iaşe, ikmal, vs. imkânları, hatta tıbbi ve sıhhi teşkilât bile yok gibiydi²⁸.”

Seferber olma devresi içinde eğitimdeki eksiklikler giderilmeye çalışıldı ise de zaman yetersizliği istenilen düzeye ulaşmasına engel olmuştur.

2. BULGAR KUVVETLERİ

Bulgar kuvvetleri üç bölge müfettişliğine ayrılmıştı. Her müfettişlik bölgesi üç piyade tümenini kapsıyordu. Her tümen; iki piyade tugayı, her tugay iki piyade alayı ve her alay, dörder bölüklü iki piyade taburuyla bir hizmet bölüğü ve bir ağır makineli tüfek takımından kurulmuştu. Her tümende, dörder toplu iki bataryadan kurulu bir topçu alayı, bir hizmet bölüğü ve bir sıhhiye bölüğü ve her müfettişlik bölgesinde birer obüs bataryası vardı.

Müfettişlik Bölgesindeki Birlikler

1. Müfettişlik Bölgesi	: Sofya’da
2. Sofya Tümeni	: Sofya’da
6. Vidin Tümeni	: Vratsa’da
7. Rila Tümeni	: Dupnica’da
2. Müfettişlik Bölgesi	: Filibe’de
2. Trakya Tümeni	: Filibe’de
3. Balkan Tümeni	: İslimiye’de
8. Tunca Tümeni	: Eski Zağra’da
3. Müfettişlik Bölgesi	: Rusçuk
4. Preslav Tümeni	: Şumnu’da
5. Tuna Tümeni	: Rusçuk’ta
9. Plevne Tümeni	: Plevne’de

Bunların yanı sıra tümenlerin kuruluşuna dahil olmayıp doğrudan doğruya bölge müfettişlikleri emrinde bulunan birlikler şunlardır:

²⁸ Aram Andonyon, **Balkan Harbi Tarihi**, (Çev. Zaven Biberyan), İstanbul 1975, s. 464.

Süvari: Üç süvari tugayı; her biri dörder bölüklü üç alayla her biri üçer bölüklü yedi süvari alayından oluşuyordu. Süvari tugaylarının buldukları garnizonlar şöyledir:

1. Süvari Tugayı Sofya'da,
2. Süvari Tugayı Filibe'de
3. Süvari Tugayı Şumnu'da

Üç bölüklü Hassa süvari alayı ise doğrudan doğruya süvari müfettişliğine bağlı bulunuyordu.

Topçu: Tümen topçularından başka her biri ikişer bataryalı iki taburdan kurulu üç dağ topçu alayı, Berkofça'da, Şumnu'da ve Stanimaka'da bulunuyordu.

Her biri iki kale kuşatma grubundan kurulu üç kale topçu taburu, Sofya, Şumnu, Vidin'de bulunuyordu. Topçu kurumları; Sofya imalathanesi, Şumnu'da topçu imalathanesi ve laboratuvar bölükleri ile beraber cephane depoları bulunuyordu. Fen Birlikleri: Demiryolu taburu, hava parkı birliği, ışıldak birliği, fen imalathanesinden oluşuyordu.

Bulgar Donanması, gerekli karargâh ve dairelerden başka; bir eğitim gemisi ile üçer tertibattan kurulu iki yarım filatillodan oluşuyordu

Genel Karargâh; Bulgar Başkomutanlığı olup, Başkomutanlık Bulgar Kralı'nın üstündedir.

Ordu Karargâhları; Barıştaki bölge müfettişlikleri, seferde 1, 2 ve 3. Ordu karargâhlarını kurdular ve ayrıca her ordu için birer menzil müfettişliği kuruldu.

1. Ordu; 1., 3. ve 10. Piyade Tümenlerinden
2. Ordu ; 8., 9. Tümenlerle, Hassa Süvari Alayı, 3. ve 6. Süvari Alaylarından kurulmuştur.
3. Ordu; 4., 5. ve 6. Tümenlerden kurulmuştur.

Bulgar ordusunun harbin başındaki mevcudu 7,543 subay, 592,336 er idi. Edirne Müstahkem Mevkii etrafındaki muharebelere katılan ikinci Bulgar ordusunun mevcudu da 1,972 subay, 120,748 er idi. Bundan başka bu ordu emrinde Kırcaali Bölgesi'nde harekât yapacak olan Hasköy müfrezesinin 213 subay 11,648 er mevcudu vardı. Rodop

müfrezesi cephelerde Türk Kırcaali müfrezesine bağlı Paşmaklı müfrezesi karşısında 82 subay ve 6,296 er mevcudu ile bulunuyordu.

Balkan Harbi'ne girerken Bulgar ordusunun eğitim sevk ve idare durumu şöyledir:

Ordunun sevk ve idare kadrosu, Harp Okulu, yedek subay ve ast subay yetiştirme kursları ile öğrenim dereceleri yeterli kıta erbaşlarından; kurmay subay, tabib, veteriner, levazım subayı ihtiyacı ise harp akademisi ve üniversiteler olmadığı için Rusya, İtalya, Fransa gibi yabancı devlet akademileri ve üniversitelerine öğrenci göndermek sureti ile sağlanıyordu.

Balkan Harbi öncesi 20 yılı aşkın barış döneminde ordunun subay ve astsubay kadrosunun eğitilmesine, harp oyunları, plan ve kadro tatbikatları, kurs, konferans tertibi askerî neşriyâta küçük ve büyük sevk ve idarede istenen düzene ulaşılamamıştı.

Eğitim; Rus ve diğer yabancı devletlerin Bulgarca'ya çevrilmiş talimnâmelerine göre yaz dönemlerinde birlikler halinde muharebe eğitimi, kış aylarında ise daha çok nazarî dersler halinde yapılırdı. Önceleri yapılan toplu piyade atış eğitimi sonraları tek erin ders ve atışına dönüştürüldü ise de bu usûl Balkan Harbi'ne kadar yeterince benimsenememişti. Ağır makineli tüfekten pek faydalanamadı²⁹.

²⁹Ömer Esenyel, a.g.e., s.83-84.

II. BÖLÜM

I. SEFER PLANI VE SEFERBERLİK İLÂNI

A. SEFER PLANLARI

1. TÜRK SEFER PLANLARI

Ordu seferberliğini bitirinceye kadar tedafüi vaziyette kalmak icap ederse, bu maksatla, Bulgarları hudutta mümkün mertebe oyalamak, az kuvvetle çok kuvveti tutmak, Bulgar kuvvetlerini ezecek bir kuvvet toplanıncaya kadar, geriye doğru çekilerek düşmanla Karıştıran'da harp etme esasına dayanıyordu³⁰.

a. Edirne Müstahkem Mevkii Harekât Planı

12. Süvari alayı, 4. Nişancı alayı, 10. Piyade tümeni ile Babaeski, Edirne ve Gümülcine Redif Tümenlerinden kurulu Edirne Müstahkem Mevkii Komutanlığına; “Düşmanın mümkün olduğu kadar çok kuvvetini kale üzerine çekmek ve bunun için düşmanın yan ve gerilerini sürekli olarak tehdit etmek, serbestçe hareket etmesine engel olmak, Tunca ile Meriç nehirleri arasında bulunacak düşman yürüyüş kollarının Tunca'nın doğusuna serbestçe geçişini zorlaştırmak ve Arda Nehri'ni geçerek Dimetoka üzerine hareket etmek isteyecek düşmanı durdurmak, Müstahkem Mevkii seyyar kuvvetlerinin düşman örtme kuvvetleri karşısında hemen kaleye çekilerek, hareketsiz kalmayıp, genel bir kuşatma veya muharebenin yapılmasına kadar düşmanın harekâtını enerjik olarak zorlaştırmak görevi verildi.

Müstahkem Mevkii seyyar kuvvetlerinden kendilerine verilen vazifeyi enerjik fakat ihtiyatlı olarak yürüterek, kesin bir yenilgiye uğramadan ve bu sûretle Müstahkem Mevkii, savunma kuvvetleri ve ihtiyatından yoksun edecek bir hale düşürmeden, kesin muharebelerden kaçınarak hareket eylemesi ve elde olan bütün gücünü yitirinceye kadar muharebeye devam etmesi isteniyordu³¹.

³⁰ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s. 199.

³¹ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 45.

10. Piyade Tümeni, seferberlik ve yığınağı örtmek ve düşman harekâtını geciktirmek üzere, seferberliğin ilânıyla önce Meriç ve Tunca nehirleri arasındaki bölgede sınır yakınında 4. Nişancı Alayı da aynı vazifeyle Hanlı Yenice’de bulunacak ve muharebelerin başlaması ile beraber düşmanı oyalayarak, Müstahkem Mevkii savunma bölgesi içine girerek genel ihtiyatı oluşturacaktı.

Müstahkem Mevkii savunma bölgesi, dört kesime ayrılmıştı. Edirne kuzeyinden itibaren Tunca Nehri’nin sol kıyısından, Edirne güneyinde Meriç sol kıyısına kadar olan kesime güney cephesi, Arda Nehri ile Meriç’in birleştiği yerden batıya doğru uzayan ve Uriş, Koyunlu köylerini birleştiren hat ile kesilen ve Maraş köyünü içine alan kesim ise Maraş Bölgesi, bu bölgenin kuzeyinde, Meriç sağ kıyısı ile Tunca sağ kıyısı arasındaki kesime Batı Cephesi denir. Babaeski Tümeni Doğu Cephesini, Edirne Tümeni Batı Cephesini, Gümülcine Tümeni, Güney Cephesi ile Maraş Bölgesini işgâl edecekti. Bunlardan sonraki harekâtın devamı savunma ve her fırsatta çıkış taarruzları biçiminde olacaktı.

b. Kırcaali Müfrezesinin Harekât Planı

İstanbul- Selanik demiryolunu korumak, Türk doğu ve batı orduları arasındaki irtibatı sağlamak harbin ilânıyla birlikte, vakit geçirmeden şiddetle ve baskın şeklinde sınırı geçerek, Hasköy ve Tırnava-Seyman genel doğrultusunda ilerleyerek demiryolunu esaslı sûrette tahribata uğratmakla birlikte düşman kuvvetlerini kendi üzerine çekmek fakat tek başına bir yenilgiden sakınmak bu müfrezenin harp vazifesidir. Müfreme, bu vazifenin getirdiği şekilde, kuvvet çoğunluğu ile Kırcaali bölgesinde bulunup, ilk fırsatta taarruz harekâtına başlayacaktı.

c. Türk Doğu Ordusunun Harekât Planı

Kırcaali Müfrezesi ile Edirne Müstahkem Mevkii Komutanlığı’nı da emrinde tutan 1, 2, 3 ve 4. kolordularla 15, 16, 17, mürettep kolordulardan ve bağımsız süvari tugayı ve süvari tümeninden kurulu Doğu Ordusu’nun harekât planı 1910 da Ferik Ahmet İzzet Paşa tarafından hazırlanmış olan harekât planına uyularak yapılmıştır.

Bulgar Ordusu'nun 288 adet piyade taburu, 135 adet bataryası olduğu asıl kuvvetleri ile Makedonya'ya veya Trakya'ya taarruz edebileceği düşünülüyordu.

Bulgarlar asıl kuvvetleri ile Meriç vadisinden Dimetoka doğrultusunda taarruz ederse iç hat manevrasından yararlanarak bunların teker teker mağlûp edilmesine çalışılacak, bu durumda Meriç vadisinden ilerleyen kola karşı savunma ve önce kuzeyden gelen kola taarruz en uygun görülmüştü.

Bulgarlar asıl kuvvetleri ile Meriç vadisinden Dimetoka doğrultusunda taarruz ederse, iç hat manevrasından yararlanarak bunların teker teker mağlub edilmesine çalışılacak, bu durumda Meriç vadisinden ilerleyen kola karşı savunma ve önce kuzeyden gelen kola taarruz en uygun görülmüştü.

Bulgarlar asıl kuvvetleri ile Tunca doğusuyla, Kırklareli arasındaki bölgeden güney doğrultusuna taarruz etmesi halinde Azatlı ve Dimetoka'daki kuvvetlerden tasarruf edilecek ve Edirne Müstahkem Mevkii'nden çıkış yapacak kuvvetlerin de yardımıyla, mümkün olduğu kadar büyük bir kuvvetle taarruz edilecekti. Bulgarlar Türk yığınağı tamamlanmadan taarruz edecek olur ve mukavemet imkânı kalmaz ise Alpullu ve Karıştıran dolaylarında seçilecek bir mevziye çekilerek, savunma yapılacak ve bu harekâtı Dimetoka'da ve Vize'de bulunan kuvvetler, yapacakları karşı taarruzlarla kolaylaştıracaklardı.

Asıl taarruz istikâmeti Dimetoka- Hasköy ve tali taarruz istikâmeti Edirne – Seymenli olmak üzere ilerlenecek, Meriç Nehri kuzeyindeki tali taarruz kuvvetine iki kolordu terhis edilecekti. Bu iki kolordunun yalnızca bir baskına uğramaması için yanına kuvvetli süvari verilmesi ve asıl taarruz kuvvetinin çizgisinden biraz geride hareket ettirilmesi öngörülmüştü. Her iki kol arasında irtibatın sağlanması ve gerektiğinde nehirdeki geçiş için tedbir alınması ve araçların sağlanması dikkate alınmıştır. Bu arada Kırcaali müfrezesi şiddetle taarruz edecek, ordunun harekâtını kolaylaştıracak ve demiryolunu tahribe harcayacaktı.

2. Bulgar Sefer Planı

Bulgar harekât planında Bulgaristan Makedonya ve İstanbul Trakya harp alanı olarak kabul edilmiş olup bu alanın Osmanlı Devleti sınırları içindeki hedefleri şöyle tespit edilir.

İstanbul; devlet merkezi ve Türkiye'nin siyasi, dinî ve askerî hayat merkezi

Edirne; en iyi yolların düğüm noktası müstahkem mevki ve bölgenin en büyük askerî merkezi,

Kırklareli; başlanmış fakat tamamlanmamış müstahkem mevki,

Kırcaali; Dimetoka- Ortaköy ve Hasköy- Gümülcine yollarının düğüm noktaları,

Dedeğaç; Tekirdağ ve Midye; Anadolu'dan gelecek takviye kıtalarının çıkarılacağı limanlar,

Çatalca; Müstahkem mevki,

Trakya'daki kuvvetler genel olarak yığınaklarını ya Havsa-Kırklareli ya Pınarhisar-Lüleburgaz veya Ergene gerisinde Saray-Çorlu-Tekirdağ hatlarında yapacaklar ve her üç halde de Edirne ve Kırklareli müstahkem mevkileri arasındaki bölgeye güçlü bir örtme kuvveti ve ayrıca Rodoplar'dan güneye doğru gelecek tehlikelere karşı Kırcaali, Paşmaklı, Devlen'e birer küçük emniyet kuvveti gönderecekleri kabul edilmiştir³².

Türk harekât tarzı Bulgarlar tarafından şöyle kabul ediliyordu:

Trakya'da; Türkler daha önce yığınak yapmayı başarır ve inisiyatifi ele alırlar ise iki şekilde taarruza geçerler.

Birincisi; sağ kanatlarını Edirne Kalesi'ne dayanarak asıl kuvvetleri ile Bulgar ordusunun sağ kanadına taarruz etmek üzere Dimetoka-Harmanlı istikâmetinde ilerler.

İkincisi; asıl kuvvetleri ile Edirne ile Kırklareli arasından baskın tarzında girerler. Kızılağaç-Yanbolu istikâmetinde ilerleyip, Bulgar ordusunun sol yanına taarruz ederler. Eğer Türk ordusu, Bulgar ordusunun kısa zamanda yapılacak taarruzu

karşılamaya hazır değilse, kendisine sayıca üstünlük sağlayacak, Anadolu takviye kuvvetleri gelinceye kadar hatların birinde savunmaya geçebilirler.

Bu varsayımlara göre Bulgar Ordusunun harekât planı şöyle tanımlanıyordu.

7. Rila Tümeni; Bağlaşık 2. Ordu kuruluşunda olarak, Çernoskala üzerinden Koçana'ya ve Cumai Bala üzerinden Çerova İştîp'e taarruz edecek 2. Ordu; Edirne kalesini kuşatacak ve garnizonun seferberliğe engel olacak ve Hasköy müfrezesi ile Kırcaali'yi ele geçirecekti.

1. Ordu; çabuk bir hareketle Edirne ve Kırklareli arasındaki Türk kuvvetlerini kendi üzerine çekmek ve 3. Ordu ile birlikte hareket etme³³.

Bulgar ordusu harekât planında Edirne Müstahkem Mevkii'ni kuşatmakla görevli 2. Bulgar ordusunun ayrıntılı planı şöyle idi:

2. Ordu, Edirne Kalesi'ndeki Türk kuvvetlerinin, Edirne-Kırklareli hattının kuzeyinden güney doğrultusunda harekât yapacak asıl Bulgar kuvvetlerinin ilerlemesini kolaylaştırmak için kaleyi kuşatacaktı. Ordu birlikleri, Türk kuvvetlerinin tutmuş oldukları ileri mevziilerden geri attıkları sonra kaleye yaklaşarak, kaleden gelen önemli doğrultularda beklenen çıkışları durdurmak için direnenler tesis edecek ve düşmanla kale dışında herhangi bir hareketini etkisiz bırakmak için kuvvetlerinin büyük bir kısmını manevra kıtası olarak bu hattın gerisinde gruplandıracaktı.

Bu plana göre Edirne Müstahkem Mevkii dört bölgeye ayrılıyordu³⁴.

Doğu Bölgesi; Edirne kuzeyinde Tunca Nehri sol kıyısında Edirne güneyinde Meriç sol kıyısı arasındaki arazi kesimini,

Batı Bölgesi; Arda Nehri sol kıyısı ile Meriç Nehri sol kıyısı arasındaki arazi kesimini,

³² Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.107.

³³ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 50; Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.108.

³⁴ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.I. s.48.

Kuzeybatı Bölgesi; Meriç Nehri sol kıyısı ile Tunca Nehri sol kıyısı arasındaki arazi kesimini,

Güney Bölgesi; Edirne güneyinde Meriç Nehri sağ kıyısı ile Arda Nehri arasındaki arazi kesimini kapsar.

2. Bulgar Ordusu Birlikleri, Türk örtme birliklerini geri atıp, müstahkem mevkiî savunma çaresine saktuktan sonra Arda, Meriç nehirleri arasında bulunan 8.Tunca Tümeni cephesini güney bölgesini koruyacak biçimde uzatacak, 9. Plevne Tümeni de önce bir tugayla Tunca Nehri doğusuna geçerek Doğu bölgesini (Edirne – İstanbul) köşesine kadar olan kesimini tutacak, buradan Meriç’e kadar olan kesimde takviyeli Hassas Süvari Alayı tutacaktı.

Bulgar-Sırp bağlaşmasına göre; gelecek olan iki Sırp tümeninden, Timak Tümeni, Kuzeybatı bölgesini teslim alınca, burada bulunan 9. Tümen, kuzeyde yalnız bir tugayını bırakarak büyük kısmı ile doğu bölgesine intikal edecek ve bir tugayını Meriç Nehri üzerinden, Doğu Bölgesinin güney kesimini emniyete almak üzere Doğu bölgesine geçecekti³⁵.

B. SEFERBERLİK VE YIĞINAKLAR

1. TÜRK SEFERBERLİĞİ

a. Türk Seferberlik Planı

Balkan Savaşı 1912–1913 seferberlik hazırlıkları, ancak 1912 ilkbaharında başlamış ve zamanın dar olması ve Balkan devletleri arasındaki siyasî faaliyetlerin son zamanlarda çok yoğunlaşması yakın gelecekte bir harp ihtimalini kuvvetlendirdi. Daha fazla zaman kaybedilmemesi için 1911 seferberlik planlarının yalnız 1. ve 2. kısımları yeni koşullara göre acele değiştirilerek diğer kısımları aynen yerlerinde bırakıldı ve hızlanan bu cedveller parça parça birliklere gönderildi. Birliklere gönderilen emirlerde 1912-1913 seferberlik planlarının 1912 Eylülün başından itibaren uygulanacağı, bu tarihten daha önce seferberlik ilân edilirse 1911 planının tatbik edileceği bildirilmişti.

Yapılacak seferberlik genel bir seferberlikti. Bir kısım terhis edilmiş olan 1908 erlerinde geri çağırılması gerekirdi

Seferberlikte şu hususlar göz önüne alınacaktı³⁶:

Azınlıklar, kadronun %25'ini teşkil edecek; bedel kabul edilmeyecekti.

Yardımcı erler yetmediği taktirde kadrolar muinsizlerden tamamlanacaktı.

Redif taburları, sefer yerlerine giderken yanlarında 50'si kendilerinin, gerisi kol ve katarlarla verilmek üzere 230 hayvan götürecekti.

Şark ordusu bölgesindeki seferberlik faaliyetlerinin örtülmesi, gönüllülerle pekiştirilecek sınır bölükleri, 10. Tümen ve 4. Nişancı Alayı, Bağımsız Süvari Tugayı ve Süvari Tümeni tarafından yapılacaktı.

Planda, Personel kadroları şöyle başlanmıştı:

	SUB. ve As. Me.	Assb. ve Er	Silahsız Er	Toplam
Nizamiye Tb. :	23	1048	63	1134
Redif Tb. :	23	800	63	886
Süvari Bl. :	5	133	19	157
Ağ. Mt. Bl. :	4	77	25	106

Demiryolu korunması ve Kırcaali Müstahfız Tümeni kadrosunu tamamlamak üzere şu müstahfız taburları da kurulacaktı³⁷³⁸.

Kuracak olan Tüm.adı	Kurulacak Tb. adı	Göreceği vazife
Edirne Redif Tümeni	1. Edirne Taburu	Demiryolunu Koruma
Edirne Redif Tümeni	2. Edirne Taburu	Demiryolunu Koruma
Edirne Redif Tümeni	Koşukavak Taburu	Kırcaali Müf. emrin
Edirne Redif Tümeni	Ortaköy Taburu	Ortaköy Müf.emrin
Edirne Redif Tümeni	Dimetoka Taburu	Demiryolunu Koruma

³⁵ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.52.

³⁶ Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.103.

³⁷ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.53-54

Edirne Redif Tümeni	Dedeğaç Taburu	Demiryolunu Koruma
Babaeski Redif Tümeni	Babaeski Taburu	Demiryolunu Koruma
Babaeski Redif Tümeni	Çorlu Taburu	Demiryolunu Koruma
Babaeski Redif Tümeni	Kırklareli Taburu	Demiryolunu Koruma
Babaeski Redif Tümeni	Keşan Taburu	Demiryolunu Koruma
Gümülcine Redif Tümeni	Gümülcine Taburu	Demiryolunu Koruma
Gümülcine Redif Tümeni	İskeçe Taburu	Demiryolunu Koruma
Gümülcine Redif Tümeni	Sultanyeri Taburu	Kırcaali Müf. emrin
Kırcaali Redif Tümeni	1. Kırcaali taburu	Kırcaali Müf. Emrin
Kırcaali Redif Tümeni	2. Kırcaali taburu	Kırcaali Müf. Emrin
Kırcaali Redif Tümeni	3. Kırcaali taburu	Kırcaali Müf. Emrin
Kırcaali Redif Tümeni	Eğri Dere Tab.	Kırcaali Müf. Emrin
Kırcaali Redif Tümeni	1. Palas Tab.	Kırcaali Müf. Emrin
Kırcaali Redif Tümeni	2. Palas Tab.	Kırcaali Müf. Emrin
Kırcaali Redif Tümeni	Dari Dere Tab.	Kırcaali Müf. Emrin

Edirne Müstahkem Meviikine terhis edilen birliklerse; seferberliklerini hazırlanmış yürüyüş çizelgesine göre şu tarihlerde tamamlanacaktır:

Birlik Adı	Ulaştırma Şekli	Seferberliği Tam. Tarih
Edirne Tümeni	Demiryolu ve yaya	4-8 gün
Gümülcine Tümeni	Demiryolu ve yaya	5-9 gün
Karahisar Tümeni	Demiryolu ile	6-11 gün
10. Tümen	Demiryolu ve yaya	4-8 gün
4. Nş. Alayı	Demiryolu ve yaya	7 gün
12. Sv. Alayı	Demiryolu ile	9 gün

b. Türk Yiğınak Planı

Türk Doğu Ordusu'nun yiğınak planı, Bulgaristan'a karşı yapılacak bir taarruz harekâtına elverişli şekilde düzenlenmiştir. Bu plana göre; kolordular, Kırklareli-Dimetoka hattı üzerinde toplanacaklar ve yeniden kurulacak ihtiyat ordusunun kolorduları tarafından pekiştirileceklerdi.

Edirne Müstahkem Mevkii birliklerinin yığınağı; Müstahkem Mevkii savunma çevresi içinde yapılacak, yalnız 10. Tümen, Çalışavakla Mustafa Paşa arasındaki bölgede ve 4. Nişancı Alayı, Hanlı Yenice Bölgesinde ve Ortaköy Müfrezesi, bulunduğu bölgede seferberliği ve yığınağı ertecekti.

Balkan Harbi arifesinde Edirne garnizonunda büyük şevk ve askerî iman hüküm sürmekte, kıtalar tarafından hizmette kullanılırken nazarî ve tatbikî talim ve terbiye de ihmal edilmemekte ve bu hususta Edirne hemen memleketin diğer garnizonlarından daha ziyade askeri bir canlılık görülmekte idi³⁹.

Doğu Ordusunun yığınağın örtülmesi, Vaysal'a gönderilecek süvari tümeni ve Üsküdar'a gönderilecek bağımsız süvari tugayı ile Edirne Kalesi ve onun örtme kuvvetleri tarafından sağlanması göz önüne alınmıştı.

c. Seferberlik İlânı

1912 başından itibaren, artan ve Ağustos, Eylül aylarında yoğunlaşan sınır olayları ve Makedonya komitacılarının faaliyetlerini arttırmaları, Balkanlı siyaset adamları arasındaki gizli görüşmeler gibi nedenler Balkanlarda bir harbin kaçınılmaz olduğunu gösterdi. 30 Eylül 1912 Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ aynı zamanda seferberliklerini ilân ettiler ve Osmanlı Devleti'ne karşı harp hazırlıklarına başladılar. Osmanlı Hükümeti toplanarak 1 Ekim 1912'de (18 Eylül 1328) seferberlik ilânını kabul etti.

Padişahın beyanıyla, resmen ilân edilen seferberlik ile⁴⁰.

1- 1. ve 2. Ordu müttetikleri dahilinde nizamiye, redif ve müstahfizlardan müteşekkil umum kıtaatı askeriye hali seferberliğe vaz oluşturacaktır.

2- 3. Ordu Müfettişliği dahilinde bulunan 1. ve 2. Müfettişlikleri mürettep olan kıtaatı askeriye dahi seferberliğe konulacaktır.

³⁹ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.I, s. 18.

⁴⁰ Ömer Esenyel; **a.g.e.**, s.103.

3- 3. Ordu Müfettişliği dâhilinde bulunan ve Bâlâ'da tadet olunan kıtaattan maadasiyla, 4. Ordu müfettişliği dâhilindeki kıtaatı askeriye şimdilik seferber edilmeyeceğini belirtmiştir.

Bu seferberlik emri aynı günün akşamı o sırada Edirne'de bulunmakta olan 4. Kolordu komutanlığı kanalıyla saat 19:00'da kale komutanlığına ulaştı⁴¹.

Kale komutanı Mirliva İsmail Paşa, karargâhını hemen topladı ve kısa bir görüşmeden sonra ertesi gün için alınacak düzen ve önlemleri belirten emirler hazırlanıp ilgili birliklere hemen gönderildi ve 2 Ekim 1912'de bütün şehir halkına hitaben bir bildiri yayımlandı.

Bildiri özetle şöyle idi⁴²:

“Kalenin seferber olduğu kalenin askeri ve sivil işlerinin Kale Komutanlığı tarafından yürütüleceği lüzum görüldüğü takdirde sıkı yönetim ilân edilecekse de buna meydan vermemek için halkın sükunetli hareket etmesi,

Halkın her hususta hükümete yardımcı olması,

Kalede kalacak halkın fırın ve mağazalara koşarak ihtiyacından fazla mal alıp, stok yapmaya kalkması, aksi halde bu gibilerin şiddetle cezalandırılacakları,

Kişisel eşyadan gayri ahşap, demir ve hayvanlara ait hiç bir eşya, kaleden dışarıya çıkmayacaktır.

Kalede mevcut bütün ihtiyar kadınlar, düşkün çocuklar ve en aşağı iki aylık parası ve erzakı bulunmayan kişilerle hükümetçe Edirne'de kalmaları gereksiz olan kişilerin üç güne kadar çıkmaları, kalede kalacak halk ve yabancıların kalede uygulanacak bütün kanun ve nizamlara uymak zorunda oldukları,

Askerî idarece el konmayan bütün ticarethane ve dükkanlarının eskisi gibi ticaretleriyle uğraşacakları,

Kaleden çıkarılması polis tarafından istenen kişilerin ve esnafın emirlere tam uymaları,

Müslüman ve gayrimüslim hanımlar tarafından bir Kızılay kurumunun kurulması,

Kalede bulunan gerek genç gerek orta yaşlı halktan askeri hizmetler için gönüllü yazılmalı belli bir ücret karşılığında çalışmak üzere belediyeye başvurmaları,

⁴¹ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.I., s. 19.

⁴² Şadi Sükan, a.g.e., s. 62-63.

Kaledeki hayvan sahiplerinin kendilerine ihtar olmadan ellerine verilecek para yerine geçmek üzere tasdikli makbuz karşılığında hayvanları askeri idareye teslim etmek üzere merkez komutanlığına getirilmesi,

Kale Komutanlığı'ndan izin almadan gazete işleri ve ilânı gibi yayınların yapılmayacağı,

Bir yangın çıkması halinde, askerî makamlara gerekli yardımın yapılması ,

Sivil ve asker her türlü araçların yolları kapamalarının yasak olduğu ve daima yolun sağının takip edilmesi,”

Edirne'de seferber olma faaliyeti 2 Ekim 1912 sabahından itibaren başlamıştır. İlk iş olarak bütün askerî personel, görevleri basınla aydınlandırıldı⁴³.

d. Seferberlik İlânında Edirne Kalesi'nin Durumu

Edirne Kale Komutanlığı o zaman kale seferber olma talimatına uyararak elde mevcut tahkim planına ve Genelkurmaydan tahsis edilen seferi kuvvetlerle kaleden istenen 50 günlük müdafaa müddetine göre bir seferber olma planı hazırlanmış ve bunu bir ihtiyaç listesi ile birlikte silsileler mertebelerinden geçilerek Genelkurmay'a takdim edilmiştir. Kale komutanlığı dört senelik tahkimatının henüz altı aylık bir devresinde iken harbe girmeye mecbur olduğu takdirde 50 günlük müdafaa'yı başarabilmek için seferber olma planı ile beraber silsileler mertebesi yolu ile yüksek makamlara arz ve takdim ettiği ihtiyaç listesinin zamanında temin edilmiş bulunmasını şart koşmuştur. Genelkurmayca tasdik ve tahrir edilen bu planın kabulünden bir ay sonra seferberlik ilân edilmişti.

Edirne Kalesi harp tehlikesini seferberlik ilânından önceki gün sezmiş vaziyetin önemini anlamış ve bunun üzerine noksanlıklarının tamamlanması konusunda 4. Kolorduyu sıkıştırmış Edirne Kalesi'nin seferberliği görevi 4. Kolorduya verilmişti. Kaleyi terk mecburiyetinde kalan kolordu komutanlığı ise kaleyi terk etmede önce bizzat komuta edeceği seyyar kıtaların ihtiyaçlarının temin işini her şeyden üstün tutmuştur.

Edirne'nin vaziyetini 4. Kolordu yüksek makamlara etraflı bir sûrette anlatmakta tereddüt etmemişti. Ne var ki ancak ast makamlardan gelen feryat üzerine

⁴³ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.I, s.19.

faaliyete geçen o devrin yüksek makamları en tehlikeli zamanlarda bile yine yarım tedbirlerle müracaat etmekten kendilerini alamamışlardır.

4.Kolordu Komutanlığı vaziyetin güçlüğünü ve kalenin ihtiyaçlarını 1. Ordu müfettişliğine arz etmesi üzerine bu makam seferber olma emrinden bir gün evvel yani 30 Eylül 1912’de kolorduya şu karşılığı verilmiştir:

“ 16 Eylül 1328 (29 Eylül 1912) tarihli mufassal şifrede buyrulan tedbirler hakkında gerekene ulaşılmıştır. Tarafımızdan seferberliği izhar ve harbe sebep olacak surette harekette bulunması çok önemlidir. Bunun üzerine hududun gözetlenmesi ve kalenin takviyesi için yapılacak tertibatın gayet gizli olarak uygulanması ve güçsüzlerin kaleden ihracı gibi seferberliğe ait tertibatın olması ve haberleşmede bir dakika kaybedilmemesi gibi heyecanlandırın ifadelerden çekinmenin buyrulması gerekir.”

Bu tarzda bir emrin hudut boyunda, daima bir baskına maruz olan ve tehlikeyi yakından gören bir ast birliğini nasıl bir dil kullanmaya sevk ettiğini öğrenmek ve bundan Edirne Kalesi’ni ne şartlar altında seferber olmaya başladığını anlamak için 4. kolordunun, müfettişlik şifresine karşılık olarak verdiği cevabı da bilmek gerekir:

“17 Eylül 1328 (30 Eylül 1912) tarihli şifreye cevap

Kolordu mıntıkası dahilindeki redif taburları silah altına alınmakta olduğu gibi bir taraftan kaleye ve kolorduya mensup sınıfların çeşitlerini arttırmaya çalışmakta ve umumî seferberlik planı gereğince temin ve tatbikatına kafî olacak hazırlıklar gibi her türlü tertibata baş vurmakta ve her tarafa da bu yolla vasiyetlerde bulunmakta ise de malûm dinleyenleri olduğu gibi hazırlıklar ve tertibat kağıt üzerinde kaldıkça gizli tutulsa bile celb ve sevk gibi icraata girilince, saklamak istense bile artık işin gizli kapaklı ciheti kalmayacağı malûmdur. Muhafazanın gizliliğini olduğu gibi söylenmesi mümkün olmayacak, bu icraat devresinde icra memurlarına gizlilik anlarında belirsizlik içinde tereddüt ve rehavete düşerek bu yüzden telafisi olmayacak gecikmeye imkân verecektir. Bundan dolayı her şeyden evvel vaziyetin açıklanması, ondan sonra düşmanı muhtemelen yüksek bahsetmemek üzere icraata sürat verilmesi lâzımdır. Tahkimatı ve elde tutulmasındaki lüzum ve ehemmiyet Edirne Kalesi gibi huduttan bir günlük yürüyüş mesafesinde olan sakinlerinin yarısına yakın miktarı ile mütehasıs

bulunmayan bir mevkiin ansızın hücum ve taarruzdan korunması; lüzumlu açıklama üzerine:

1. Ya bizzat kale dahilinde veyahut pek yakınında uygun kuvvetlerin toplanmış bulunmasına;
2. İhtiyat ve topçusu kuvvetinin son derecesine ulaşmasına;
3. Erzak ve mühimmat noktasının tamamlanmasına;
4. Tecrübeleri sağlamlaştırılması ve bilhassa ikinci derece mevkilerin tesis ve tamamlanmasına;
5. İstihbarat hususunun iyi bir sûretle ifası;
6. Mahallerin asayişinin tamamıyla muhafazasına gibi şartların uygulanmasına bağlıdır.

Belirtilen şartlardan önce muhitin müdafaası için tel örgüleri tesis ve avcı hendekleri kazılması ve gerekli erzakın mümkün olan yenilik ve miktarını satın alma ve tedarikine, esasen kaleye mürettep ve kolorduya bağlı nizamiye kıtalarının mevcutlarının ikmali hususuna kolorduca sarılmış ve mahallelerin asayişinin muhafazası ile beraber bilhassa istihbarat ve malumat almak için vilayette müştereken bir istihbarat masası teşkil ve kale etrafında, eldeki süvari kıtalarından muhtelif kuvvetler ve tertip seferi üzerine zabıt keşif yolları ve Bulgaristan dahiline birçok memur göndererek ve bu surette vilayette mesai olarak kolorduca mümkün olabilen hususları icraatına acele edilmiş ise de şartları emir ve icra buyurulacak maddelerdir.

Bu hal ve vaziyeti şehirlere göre gerçekten Edirne'nin bir hücumu ansızın maruz kalması yakın ise ve devletçe buna siyaseten çare bulmak imkânsız görünüyorsa her türlü düşünceler ve tedbirler sakınganlıkla bertaraf edilerek derhal tedbirleri hızla askeriye müracaat ederek Rumeli'nin kilidi derecesinde olan Edirne Kalesi'nin muhafazasını ve seferde bu kaleyi kim kumanda edecek ise şimdiden tayini ve maruzatı zaman kaybetmeden erzak, mühimmat, para ihtiyacının karşılanmasında kesin lüzum vardır. Aksi halde diğer telgrafnamelerde de arz edildiği gibi gizlice hudutlara doğru sevkıyat yapmak, erzak, hayvanların tedariki ve bankalarca ödemelerin tatili, demir yollarına ait hareketli malzemenin emre âmâde tutulması gibi seferberliğe delalet eden aşikâr birçok hazırlıklarda bulunduğu her gün haber alınan Bulgar ordusuna karşı

hazırlıksız kalmak, daha ilk anlardan bu orduyu ümitlere düşürmek mahruzlarına sebep olur, böyle bir halin intihardan farkı olmaz.

Bunun üzerine ne yapılacaksa bir an evvel yazılı bir emir ile hal ve vaziyetimiz hakkında açıklamalar ve ödemenin yapılmasını istirham eyleriz⁴⁴.

Edirne için yüksek makamlar, komutan kapışmasında kararsız kalmışlardı. Kaleye seferde komuta edecek, ihtiva etmek üzere seferber olmanın öncesinde gelecek için yapılacak işler hakkında tam bir gizlilik ve tereddüt hüküm sürmüştür. Birçok harp tecrübeleri ve büyük askeri komutanların tespit ettiği üzere kale komutanlığı, müdafaa kuvvetinin en büyük unsuru teşkil etmekteydi.

Bu komutanlık bir taraftan Fransa'da haritacılık tahsil etmiş ve ordumuzda tümen komutanlığına kadar yükselmiş Kurmay Tuğgeneral Hakkı isminde bir zata verilmek istenirken, diğer taraftan bu vazifenin topçu korgenerali Şükrü tarafından daha iyi başarılabacağı tahmin ediliyordu. Almanya'da tahsil görmüş olan General Şükrü Meşrutiyet'ten evvel tümen derecesine yükseltmiş, topçu birliklerini komuta etmiş ve Edirne Garnizonu'nun tâlim ve terbiyedeki kudret ve faaliyeti ile tanınmış ve seferber olmaya tekaddüm eden zamanlarda da Rumeli'de üçüncü ordu bölgesinde redif müfettişliği ile görevlendirilmişti.

Komuta meselesindeki hatanın en büyüğü görev yapan komutanın seferde yerine bırakılması veya bu hususta yetersizliği malûm olan zatın barıştan itibaren kale komutanlığında kullanılmasıdır. Edirne'nin barışta kale komutanı topçu Tuğgeneral İsmail Hakkı Edirne'den alınmadı ve hatta kale komutanlığında bırakıldı. Seferber olmanın son günlerinde topçu generali Şükrü Müstahkem Mevkii Komutanı namı ile Edirne'ye geldi.

General Şükrü'nün vaziyeti; iki veya üç tünden müteşekkil bir birlik üstüne getirilen ve kendisine mahsus bir karargâhı olan kolordu veya daha büyük bir komutan vaziyetinde değildi. General Şükrü'nün karargâhını doğrudan doğruya kale komutanlığının ve karargâhı kurmayı ve karargâhı teşkil edecekti.

⁴⁴ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.I, s.20-21.

Bu sûretle kalenin barıştan itibaren tâlim ve terbiye tahkimat ve sefer hazırlıkları ile yakından alakadar olan komutanlarının ya işten el çektirilmiş bir vaziyete girmesi veya komutanın muavini gibi veya merkez gibi küçük bir vazife olması lâzımdı. Seferin başında kale komutanı makamında gözüken bu anormal vaziyet bütün müdafaa müddetince hissedilmiş gibi görünmesine rağmen için için kalenin sevk ve idaresine fena tesirler yapmaktan hali kalmamıştı.

Türk Ordusu taarruzdan tamamen emin olarak Edirne'den sahra savaşlarına iştirak ettirecek kuvvetler için General Şükrü'den bir kolordu komutanı sıfatı ile istifade etmek maksadındaydı. Ordunun taarruza geçmeğinde kalenin kendi başına terk edilmesi anında kalede bırakılan iki komutandan birinin fazlalığına da çare düşünülmesi idi. Sahra ordusunun muhasaraya maruz bırakılması muhtemel kaleye ait komutanlığın gerek teşkilâtında gerek bu makama getirilecek zatın seçilmesinde kılı kırk yararcasına düşünceli ve daha geniş ve sağlam hesaplı hareket etmek lüzumunu Edirne Muharebeleri bir kere daha ispat etmiştir.

Harbe hazırlık devresinde kaleyi komuta makamındaki bu kararsızlık bir de vaziyetin belirsizliği ilave edilirse ve bundan ileri gelen cereyanın Edirne Garnizonuna yapabileceği tesir göz önüne getirilse ansızın Edirne Kalesi'nin mukadderatı hakkında iyi bir hüküm verilemezdi. Bununla beraber kaleye kurmay heyeti, herhangi bir sefer olmada, muhtelif ihtimallere karşı icap eden talimatları, seferî kalıpları ve oldukça tatbik kabiliyeti olan örtme projesini hazırlamış ve komutayı eline alacaklara yardım için kafi malûmata sahip bulunuyordu. Fiiliyata geçebilmek için yalnız mevcut ve mürettep seferi kuvvetler ile malzemenin gelmesi şarttı.

Seferber olmanın ilân tarihine takaddüm eden günlerdeki karanlık için pek ümit verici değildi. Buna rağmen kalenin barıştaki mürettebatında ümitli bir mesai heyecanı hissediliyordu. Kolordunun vilayetle tez elden teşkil etmek istediği istihbarat hizmeti meselesi, henüz vaziyeti ve memleket müdafaaasının ehemmiyetini kavramış olan ve bu uğurda askerler ile birlikte samimiyetle ve feragatle çalışmak lüzumuna kani bulunmayan, bununla beraber vatanperverliği kendilerine alıştırmış olan o zamanın ileri gelen bazı mülkiye memurlarının nezdinde rağbet görmedi. Kolordu tarafından tasavvur

edildiği vechile Bulgaristan içlerine casus gönderilmesine izin vermedi. Zaten buna zamanda yoktu.

Bulgar ve İngiliz Konsolosluklarının Edirne şehri içinde, göz önündeki faaliyetleri hiç bir sûretle men edilemiyordu. Seferberlikten önce av bahanesiyle müdafaa muhitinin gezmedik yerini bırakmamışlardı. Edirne'deki bütün konsolosluklar, mülkî ve askerî büyük memurlarımızın bazıları ile dostluk tesisine çok çalışmışlar ve bu yüzden meydana gelen garip siyasî nezaketten istifade edilerek en gizli yerlerimize girip çıkmak istemişlerdir. Tahkim planımızın tertibinde birlikte çalıştırılan ecnebi mütehasısların Edirne'de buldukları müddetçe bazı konsolosluklarla temasları gözden kaçmamış ve bu hususta hatta barış vaktinde bazı dedikodular ortaya çıkmıştı. Bu olaylar gizli işlerimizi takip edeceğimiz hareket için ne kadar tedbirli davranmamız gerektiğini gösterdiği gibi müstahkem mevkiilerde ecnebi siyasî memurların bulundurulmaması gerektiğini ispat etmektedir.

Edirne Kalesi seferber olma işinde, savaşan kıta olarak bizzat yeni bir teşkil vücuda getirmeye memur olmadığına ve kendisine bağlı müdafaa kuvvetlerinin seferberlik vaziyetine katılması gerektiğine göre barış dönemindeki kuruluştaki kıtalarını seferi kuvvete ulaştırmaktadır.

Edirne Kalesi başta kendi karargâhı ayrıca bir topçu komutanlığı ve istihkâm komutanlığı ve beş ağır alay karargâhını ve bunların ihtiva ettiği 14 tabur heyet erkânı ile 57 sabit batarya baş müfettişlik bölüğüne ve altı bataryalı iki koşulu topçu taburunun ve bir kale istihkâm taburu ile küçük ölçekli fenli yardımcı kıtalarının seferî kadrolarının ikmâlden ibarettir.

İş; subay, er ve nakil vasıtalarının daha barış döneminde hazırlanan cetveller gereğince bunları gerekli oldukları yerlere götürmektir. Sefer görev pusulalarının yanlış tanziminden yanlış kıtalara giden ikmâl erleri büyük yekûn teşkil ediyordu. Müstahkem mevkiye topçu eri yerine deniz erleri, piyade yerine süvari erleri gönderildi. Erlerin yırtık pırtık giysilerle gelmeleri ve bunlara giyecek beslenme ve barınma işlerinde yetersizlik, birçoklarının hastalanması ve moral bozukluğuna neden olmuştur.

Edirne’de 3 Ekim 1912 de sıkıyönetim ilân edildi ve kaleden çıkarılması gereken halk kafileler halinde törenlerle İstanbul’a gönderilmeye başlandı. Aynı gün Narbiye Nezaretin’den gelen bir yazıda; başkomutan vekilliğine Harbiye Nazırı Korgeneral Nazım Paşa’nın atandığı bildirildi.

Haberleşme gereçleri olarak telgraf, telefon, atlı veya yaya haberci muhaberesi genellikle direklere çekilmiş çıplak hatlar üzerine yapılıyordu. İki türlü telefon ağı kurulmuştu.

Topçu ağı; müstahkem mevki topçu komutanlığı ile cephe ve bölge komutanlıkları ve topçu alay ve tabur komutanlıklarını bir birine bağlıyordu. Bataryalar arasındaki haberleşme muharebe flamaları ve haberciler tarafından yapılıyordu.

Emir ve komuta ağı; müstahkem mevki ile cephe ve bölge komutanları ile müstahkem mevki topçu komutanlığı, hastaneler ve tamirhaneleri birbirine bağlıyordu.

Bu iki haberleşme ağının büyük kısmı seferberliğin başında hazır durumda idi. Geri kalan kısmı ise seferber olma devresi içinde tamamlandı.

Kalenin dış irtibatı; arızalı bir telsiz telgraf cihazı aracılığıyla olacaktı. Edirne’nin batısında hazırlık tabyasına yerleştirilen bu telsiz cihazı emekli Deniz Binbaşısı Ali tarafından onarılarak çalışır duruma gelmiştir. 205 km. olan Edirne ile İstanbul arasındaki Osmaniye telsizi arasında 11 Ekim 1912 den itibaren kalenin düşme tarihi olan 26 Mart 1913’e kadar sürekli olarak irtibat sağlamıştır. O zamanki teknik olanakların ve personelin yetersizliğini düşünecek olursak bunun övünülecek bir başarı olduğunu görürüz. Bundan başka kalenin kuşatılmasına kadar olan dış irtibatında, sivil telgraf merkezlerinden de geniş ölçüde faydalanmıştır.

Edirne Kalesi’ndeki askerlerin ve halkın içtiği çeşme sularının kaynakları genel olarak, kuzeyde İstiranca Dağları, güney eteklerinde ve Sarayakpınar kuzeyi bölgesinde olduğundan bunların kısa bir süre sonra düşman eline geçebileceği göz önüne alınırsa su ikmâli önemli bir problemdir.

Batı cephesindeki seferberliğin ilânından önce 3 küçük beton sarnıç yapılmışsa da yetersizdir. Bu duruma göre, su ikmalinin şehir ve dolaylarındaki kuyulardan ve Tunca, Arda, Meriç nehirlerinden yapılma zorunluluğunu kabul etmişti.

Seferberliğin ilânı ile beraber, inşaat komisyonu, inşaat taburu, kale istihkâm taburu ve kalede mevcut bütün birlikler el ele vererek büyük bir çaba ile başlamıştı. Fakat zamanın yetersizliği yüzünden hiç bir şey tam olarak bitirilemedi. Cephe hattında tek sıra halindeki ve diz siperleri düzeyindeki avcı hendekleri ile tel çit engellerinin büyük bir kısmı tamamlandı.

e. Edirne İstihkâmları

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde Ruslar Balkanlar'a doğru yürümeye başlayınca Rus ordusunu bir müddet durdurabilmek için bir heyet tarafından derhal ameliyata başlanmış, toprak tabyalar duvarları kagir, üstü meşe ağacı ve toprak örtülü cephanelikle ve barınaklar yapılmıştır. Bu tesisler o zamanlar bir iş görmemiş, harpten sonra da Ruslar Edirne'yi bırakınca bu tahkimatı da yıkmışlardır. Bundan sonra bazı onarımlarla Edirne istihkâmının esasının toprak tabyalar teşkil etmiştir.

1910'dan sonra Osmanlı genelkurmay başkanlığı Edirne Kalesi'nin durumunun tesadüfî olmaktan ziyade, taarruzî bir esas kabul etmiş, kalenin tahkim ve silahlandırılmasında bu sistem üzerinde yürümüştür⁴⁵.

Tabya küçük istihkâm veya silahla donatılmış yapı anlamına gelir.

Balkan harbinde Edirne'yi savunan tabyalardan en büyüğü Hıdırlı Tabya, Şükrü Paşa'nın karargâhı olarak kullanılmıştır⁴⁶.

Edirne'nin Savunmasındaki Tabyalar;

1. Hıdırlık Tabya
2. Kartaltepe Tabya
3. Maraş Tabya
4. Karaağaç Tabya

⁴⁵ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s.199

⁴⁶ Oral Onur – Latif Bağman, **Edirne Şehid Anıtları**, İstanbul, s.7.

5. Ayvazoğlu Tabya
6. Karagöz Tabya
7. Kazanova Tabya
8. Arnavutköy Tabya
9. Ayvazbaba Tabya
10. Yıldız Tabya
11. Kestanelik Tabya
12. Cevizlik Tabya
13. Kartaltepe Tabya
14. Küçüktaş Tabya
15. Büyüktaş Tabya
16. Kemer Tabya
17. Aynalı Tabya
18. Toprak Tabya
19. Başhöyük Tabya
20. Doğancı Tabya
21. Eski Tabya
22. Topyolu Tabya
23. Kavkas Tabya
24. Yassı Tepe Tabya
25. Bağlarbaşı Tabya
26. Abdurrahman Ağa Tabya
27. Arda Tabya
28. Kıyık Tabya
29. Bostanköy Tabya
30. Muhiddintepe Tabya

Edirne Kalesi'nin seferber olmadan altı ay evvel, verilen ödenekte, tahkimine ve silahlandırması işine başlamıştır. 1912 programına göre tahkimatın yapılmasına çalışıldı. Bu çalışmalar bütün harp boyunca devam etmişti⁴⁷.

2. Bulgar Seferberliği

a. Bulgar Sefer Planı

Seferberlik 30 Eylül saat 12:00'de ilân edildi muharebe sistemindeki düzensizlik yüzünden seferberlik emri her yere aynı zamanda ulaşamadı. Küçük birlikler emirleri ancak seferberliğin birinci günü saat 18:00'e doğru aldılar.

Bulgar Hükümeti'nin seferberlikle ilgili planları, 19:10'da yayınlanan “*Ordunun Seferberliği Hakkında Yönetmelik*” adlı resmî belgeye dayanılarak hazırlanmıştı⁴⁸.

Seferber olma süreleri ile sınıf şöyle sıralanmıştı;

Karargâhlar dört, piyade birlikleri altı, süvari birlikleri dört, sahra dağ ve topçu birlikleri altı, kale ve topçu birlikleri on, istihkâm birlikleri altı ve köprücü birlikleri sekiz günde seferberliklerini bitireceklerdi.

1., 2. ve 3. Müfettişlik karargâhlarının, aynı numaralı ordu karargâhlarını ve her üç ordu karargâhlarının içlerinde birer menzil müfettişliği kurmaları, her ordu karargâhına, ayrıca askeri inzibat görevleri için birer piyade ve süvari jandarma bölüğü verilmesi kararlaştırılmıştır.

Her piyade alayı tarafından, bağlı olduğu tümenin 3. Tugayı için bir yarım alay teşkil edilecek ve bunlar 3. Tugay Komutanlığına devredilecekti.

Tümenlerce kurulacak 3. Tugayların alayları şu numaralar alacaklardı⁴⁹.

1. Ordu'da;

7. Rila Tümeni 3. Tugayı;: 49. ve 50. Alaylar

2.Orduda;

2. Trakya tümeni, 3. Tugayı: 27. ve 39. Alaylar.

⁴⁷ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.I, s.7-18

⁴⁸ Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.110.

⁴⁹ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.55.

3. Balkan Tümeni 3. Tugayı: 41. ve 42. Alaylar

8. Tunca Tümeni 3. Tugayı: 51. ve 52. Alaylar

3. Ordu'da ise;

4. Preslev Tümeni 3. Tugayı: 43. ve 44. Alaylar

5. Tuna Tümeni 3. Tugayı: 45. ve 46. Alaylar

9. Plevne Tümeni 3. Tugayı: 53. ve 54. Alaylar

Bundan başka, 1. Sofya ve 6. Vidin Tümenlerinin teşkil edecekleri 3. Tugayları, yeniden kurulan 10. Mürettep Tümeninin 1. ve 2. Tugayları olarak bu tümen emrinde verilecekti.

Bu tugayların alay numaraları da şöyle idi;

10. Mürettep Tümeni 1. Tugayı: 16. ve 20. Alaylar

10. Mürettep Tümeninin 2. Tugay: 47. ve 48. Alaylar.

Her topçu alayı kendi sefer kadrolarını tamamlamakla beraber ayrıca, bataryaları altışar mantelli toplu, üçer bataryalı, iki taburlu birer mantelli topçu alayı kuracaktı.

b. Bulgar Yığınak Planı

Bulgar asıl kuvvetlerinin taarruzu Tunca Nehri'nin doğusundan güney istikâmetine doğruydu.

Doğu Trakya'daki Türk ordusunu Edirne – İstanbul yönünden ayırmak ve onu güneye doğru sürerek imha etmek ana düşüncesine dayanan Bulgar hareket planına uygun olarak düzenlendi.

Bulgar yığınak nakliyatı, genel olarak demiryollarına dayanacaktı. Bu yollar, Sofya - Filibe – Edirne, Sofya – Filibe – Eski Zagra – Yanbolu – Burgaz ve Sofya – Vratsa – Plevne – Tırnava – Şumnu – Varna yolları olup Batı – Doğu ekseninde uzanmaktaydı.

Batı-Doğu doğrultusundaki yığınak nakliyatı, genel olarak demiryoluyla kuzey-güney doğrultusundaki kıta intikali ve imal nakliyatı pek bakımlı olmayan karayolları üzerinden yaya ve arabalı yapılacak ancak Balkan Dağları geçitlerini aşarken özellikle yağışlı zamanlarda büyük güçlüklerle uğrayacaktı⁵⁰.

c. Seferberliğin İlanı

Bulgaristan 1878 yılında Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olarak kurulmuştu. 1885'te de Doğu Rumeli bu prensliğe katılmıştı. Bu tarihten itibaren Bulgaristan Ayastefanos Antlaşması'ndaki sınırlarına ulaşmayı ve bağımsızlığını ilân etmeyi hedef almıştı ve 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilân ettiğini açıkladı⁵¹.

Bulgaristan millî ve siyasî emellerini gerçekleştirmek için özellikle 1912 yılı başından itibaren siyasî faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmıştır ve Balkan devletlerinin Osmanlı arazisi üzerindeki isteklerini ve bu devlete karşı olan kinlerini kabartarak bunlarla ayrı ayrı düzenlediği ikili görüşmeler sonunda anlaşmaya varmış ve Osmanlı Devleti'ne karşı Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan bir Balkan İttifakı oluşturmuştur.

General Fiçef açıklamasında “ Bağlaşık Balkan devletlerinin başlangıçta sayıca üstünlüğe malik olacaklarını, fakat ordunun gereç bakımından olduğu gibi harp hazırlıklarında da bazı eksiklerin olduğuna dikkati çekerek harbin ilk bahara ertelenmesini ve devamlı Bulgaristan'ın hatta Sırbistan'la bağlaşık dahi olsa Osmanlı İmparatorluğu ile harbe girmesinin tehlikeli olacağı” yolunda bazı karamsar düşünceler ileri sürmüştür.

Sonuç olarak Bulgaristan'ın harbe girebileceği kanısına varıldı. Fiçef'in Bakanlar Kurulu'nda da açıklama yapmasına karar verildi. 26 Eylül 1912'de toplanan Bakanlar Kurulu'nda General Fiçef daha önce söylediklerini tekrarlamış ve kendisine Osmanlı Devleti'ne harp ilân edildiği takdirde başarıyı garanti edip edemeyeceği sorulduğunda; “Harbin bir şans işi olduğunu ve bir çok rastlantı ve hallere bağlı

⁵⁰ Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.108.

⁵¹ Rıfat Uçaral, **a.g.e.**, s.411.

olduğunu, bununla birlikte zaferin kazanılması olasılığının büyük olduğunu kabul ettiğini, fakat daha yaşlı ve tecrübeli generallerinde düşüncelerinin alınması gerektiğini” bildirmiştir.

30 Eylül’de saat 08:00’de seferberliğin ilânı kesinleşti. Bu karar 12:00’de kral tarafından ilân edildi.

Bunun üzerine Harp Bakanı General Nikiforof, bölge müfettişliklerine aynı gün saat 14:00’de şu telgrafi çekmiştir⁵².

“Genel seferberlik kralın iradesiyle ilân edilmiştir. Başlangıç tarihi 30 Eylül 1912 saat 12:00’dir.”

Seferberlik haberi her yerde büyük bir sevinçle karşılandı. Halk kasaba ve köy tellallarının etrafında toplanarak seferberlik haberini yaşasın çığlıklarıyla karşılıyordu.

Seferberlik planda gösterildiği gibi düzenli ve vaktinde olmamıştır. Askerî bölgelerin yaptığı yanlışlıklar, elbise kıtlığı, hayvan ikmalindeki eksiklikler, fen birliklerinin gereç ikmalindeki zorluklar, halktan alınan hayvanların gecikmesi, parkların teşkilini geciktirmiş, karargâhların geç kalması, birliklerin seferberliklerinin aksamasına sebep olmuştur⁵³.

Bulgar 2. Ordusu Tunca nehri batısından itibaren Hasköy’e kadar olan bölgede toplanıp, Edirne müstahkem mevki ne yaklaşarak kaleye kuşatacaktı.

⁵² Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.72.

⁵³ Ömer Esenyel, **a.g.e.**, s.110.

III. BÖLÜM

I.HARBİN İLÂNI VE MUHAREBELER

A. HARBİN İLÂNI

1912 – 1913 yılları için ve Balkan Devletleri'ne karşın savunma esaslarına dayalı bir plan hazırlanmıştı. Buna göre Rumeli, Trakya ve Makedonya olmak üzere iki savaş alanı olarak kabul edilmiş, Osmanlı kuvvetleri de iki komutanlığa bölünmüştü.

Doğu komutanlığı Trakya'yı, Batı komutanlığı Makedonya'yı savunacaktı. Savaş hareketlerinin yüksek yönetimi Harbiye Nazırı ve Başkomutan vekili tarafından yapılacaktı.

Doğu kuvvetleri savaş kadrosu ve kolordu sayısı olarak hesaplanmıştı. Fakat savaş başladığı vakit orada ancak 4 Kolordu bulunmaktaydı. Doğu kuvvetleri komutanlığına Abdullah Paşa getirilmişti. Emrindeki kuvvetlerin dağılımı şöyleydi⁵⁴.

1. Kolordu Ömer Yaver Paşa'nın komutasında idi. Birlikleri Kırklareli'nin güneybatısında bulunuyordu.

2. Kolordu Şevket Turgut Paşa'nın komutasına verilmişti. Türkbey ve Karaağaç dolaylarına kümelenmişti.

3. Kolordu'yu Mahmut Paşa komuta etmekte idi. Kuvvetleri Pınarhisar'daydı.

4. Kolordu Abuk Paşa komutasında bulunuyordu. Merkezi Lüleburgaz'daydı. Edirne Kalesi'nin savunulması Şükrü Paşa'ya bırakılmıştı. Emrinde iki Tümen ve üç yedek tümen bulunuyordu.

Edirne müstahkem mevki komutanlığına 10 Ekim 1912'de eski koçana sıkı yönetim mahkemesi başkanı topçu Ferih Mehmet Şükrü Paşa atandı⁵⁵.

Balkan Harbi'ni teşvik edici hatalar İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesinden sonra Ahmet Muhtar Paşa Kabinesi döneminde de devam etmiştir. Balkan

⁵⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.310; Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s.19; **Mufassal Osmanlı Tarihi**.C. VI. İstanbul 1963,s.3495.

⁵⁵ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, s.38.

ittifakını el altından hazırlayan Rusya'nın Balkanlarda savaş olmayacağı konusunda verdiği talimata dayanarak Rumeli'deki 120 Tabur (75.000) talimli asker terhis edilmiştir⁵⁶.

Terhis edildiği sıralarda (30 eylül 1912) Balkan Devletleri seferberlik ilân ettiler. Bunun ardından 13 Ekim 1912 de Rumeli de yapılacak olan ıslahatın büyük devletlerle birlikte kendi kontrolleri altında yapılmasını Osmanlı Devleti'nden ağır bir nota ile istediler. Osmanlı Devleti bu notayı Balkan devletleri ile olan münasebetlerini kesmekle cevaplandırdı.

Osmanlı Devleti'ne, Karadağ 8 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Yunanistan 18 Ekim 1912 de, Sırbistan 20 Ekim 1912 de Harp ilân ettiler.

Harbin ilân haberi, Edirne müstahkem mevki komutanlığına açık olarak bildirilmemiştir. Ancak Doğu ordusu komutanlığının 18 Ekim 1912 tarihli emri bunu kısmen açıklamış oluyordu⁵⁷.

Bu emirde:

“1. Ordunun taarruz harekâtına geçmesine karar verildi.

2. Kolordular şimdilik aşağıda belirtilen hatlara doğru toplanacaklardı.

3. Bağımsız süvari tümeni, şimdilik Lalapaşa ve dolaylarında bulunacak ve gerekli keşifleri yapacaktı.

4. 1. Kolordu 20 Ekim akşamı Erikler- Eski Palas hattında, karargâh ile Erikler de, 1. Kolordu 19 Ekim akşamı Kiremitli Süloğlu çiftliği hattında, karargâhı Gerdelli'de toplanacak. 2. Kolordu şimdilik Babaeski'de kalacak, 4. Kolordu, 19 Ekim akşamı Gebiler- Köşen Çiftliği hattında, Karargahı Ulupaşa'da 11. Tümen 20 Ekim akşamı Arda hattı üzerinde Kamanlı'da, Edirne Kolordusu 20 Ekim sabahı Edirne'den harekete hazır durumda bulunacaktı.

5. Ordu Karargahı 20 Ekimde Havsa'da bulunacaktır.” Denmekteydi.

⁵⁶ Rıfat Uçarol, “Balkan Savaşları Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri** (Bildiriler), Ankara 1989, s.267.

⁵⁷ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.85-86.

Yukarıdaki ordu emirlerinden Balkan devletlerine harp ilân edildiği sonucunu çıkaran müstahkem mevki komutanlığı, Bütün birliklerine durumu açıkladı. Uyanık bulunmalarını istedi. Sınır örtme birliklerinden gelen haberlerden, çarpışmaların başladığı, Bulgar birliklerinin sınırı aşarak ilerledikleri anlaşıldı.

Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğuna karşı seferberlik ilân etmesi kamu oyunda derin bir tepki ve nefret uyandırdı. İttihat ve Terakki partisi ve basın başta olmak üzere bir çok kişi ve kuruluşlar savaştan yana bir tutum almaya başlamışlardır. Ülkenin çeşitli yerlerinde savaş lehinde bir çok miting düzenlendi. Osmanlı Devleti'nin savaşa karar verişinde Ekim 1912'lerde İstanbul ve taşrada cereyan eden harp mitinglerinin de etkili olduğu söylenmektedir⁵⁸.

Bu savaşın çıkmasına yol açan en büyük etkenlerden birisi de Avrupa devletlerinin hiçbir görünüşte Balkanlarda bir savaş arzu etmemelerine rağmen politikaları gereğince Balkan buhranını önleyecek yerde, menfaatlerini koruma yoluna gitmeleri, yani siyasî hesap ve düşüncelerin, insanlık idealine galip gelmesidir ve savaşı önleyecek tedbirlerin alınmamasıdır⁵⁹.

Balkan savaşlarına Osmanlı Devleti çok büyük imkânsızlıklarla girdi. Savaşın bu denli sonuca varmasının etkenleri şu üç noktada toplanabilir. Hükümetin güçsüzlüğü, moral düşüklüğü, ordunun yoksulluğudur. Özellikle ordunun ikmali ve ulaşımı kötüydü. Savaşın ilk günlerinden itibaren askerin yiyecek ve beslenme sıkıntısının yanı sıra, ordunun politikaya girmesi komutanlar arasında ikiliğin doğmasına sebep olmuştur. Osmanlı ordusu 1909 yılından beri esas savaş alanı olan ve her an bir saldırının gelebileceği Trakya ve Makedonya'dan uzak yerlere gönderilmiş, bir kısmı da terhis edilmiştir⁶⁰. Ayrıca erzak durumu da iyi değildi. Nitekim savaşın başladığı sırada piyasada yerel ihtiyaçları bile bir haftadan fazla idare edecek tahıl yoktu. Diğer taraftan ordunun ulaşım ve ikmal durumu da kötü idi. Ordunun eğitim ve öğrenimi eksikti. Subaylar arasında partacılık yayılmıştı. Bundan doğan çekişmeler vardı. Bu da disiplini

⁵⁸ Zeki Arıkan, "Balkan Savaşı ve Kamuoyu", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri** (Bildiriler), Ankara 1989, s.173.

⁵⁹ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri**,(TTK), Ankara 1995, s.15.

⁶⁰ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.304-305.

bozmuştu. İşte böyle bir ordu ve uygun olmayan bir askeri ve siyasî durumda Balkan savaşına girilmişti⁶¹.

Savaşan taraflardan Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusu 23 806 000, Balkan devletlerinin ki ise 10 167 000 kişi idi. Ancak Osmanlı Devleti'nin nüfusu Anadolu ve Arabistan'a kadar uzanan geniş topraklar üzerinde yayılıyor. Bunun da ancak 15 milyon kadarı askere alınabiliyordu. Balkanlarda ancak 450 000 kişilik Türk ordusu bulunmasına karşılık 510 000 kişilik Balkan devletleri ordusu vardı. Alemdar Gazetesinde yer alan bir habere göre Osmanlı Ordusunun sayısı 415 000 kişi idi.

Osmanlı Devleti savaşın ilk aşamasında Bulgarlara karşı savaşan doğu ordusu ve Sırlara karşı savaşan batı ordusu adında iki ordu kurmuştu⁶².

Balkan savaşları iki safhalıdır. Birinci safhayı Balkan devletlerinin Osmanlı devleti'ne karşı mücadeleleri teşkil eder. Bu safha barış ile biter. Fakat bu barışın arkasından büyük ganimet olan Makedonya'yı paylaşamadıkları için bu defa Balkanlı devletler birbirleri ile mücadele ederler.

Balkan savaşları sırasında Edirne'nin durumu ve düşman kuvvetlerine karşı savunmasını ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışacağız.

B. EDİRNE MÜSTAHKEM MEVKİİ HAREKÂTI

Müstahkem mevki genel yedeği 10. Piyade Tümeni genel seferberliğin ilânından kısa bir süre sonra Tunca ile Meriç arasındaki örtme bölgesine intikal etti. 17 Ekim akşamı örtme tertibatını almış bulunuyordu. Aynı gün müstahkem mevki komutanlığından gelen haberlerden; “Üsküdar’da bulunan 5. Hafif süvari tugayının 16 Ekim öğleden önce Tunca Nehri doğusuna geçtiği, Avarız köprüsünün bu gün saat 12.00’de kurulmuş bulunacağı” anlaşılmıştı.

Ayrıca sınır kulelerinden gelen haberlerden “ Saat 15:00 te Bulgarların sınırın kendi kapı karakollarına kadar olan bölgede bir çok ray çıkarmak suretiyle demir

⁶¹ Rıfat Uçarol, a.g.e., s.437.

⁶² Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s.15.

yolunu bozdukları, Saranlı köyünün güneyinde ve köy istikâmetinde 20 kadar atlının gitmekte oldukları” anlaşılmış ayrıca Habibce de öğleden önce 5 patlama sesi işitildiği ve bunun üzerine Habibce de barakalarda bulunan Bulgar askerlerinin dışarı çıkarak, bir dereye kayboldukları, Mustafa Paşadan bildirmişse de bunun askeri harekâta başlamak için bir işaret veya tahrik işi olduğu kesin olarak anlaşılmamıştı. Olay müstahkem mevki komutanlığına arz olunmuş ve geceleyin kale ışıldaklarının yakıldığı görülmüştü.

Bulgarların 18 Ekim saat 8:40'ta Küçünlü Türk kulesini bastıkları ve buradaki erlerin geriye çekildikleri Demirköy Bağımsız Sınır Takım Komutanlığına da bildirildi. Ayrıca Karapınar ve Bacak kuleleri arasında harekete hazır iki buçuk taburlu Bulgar kuvveti olduğu bildirildi.

4. Kolordu komutanlığından saat 19.58'de gelen raporda; Bulgarların Nişanağacı ve Kurtkale kulelerini bastıkları ve Kurtkale de sınır takım komutanı teğmenle bir kaç erin şehit olduğu bildirildi.

Bulgarların Türk sınırına her yandan açtıkları karargâh Sarayakpınar da bulunan 10. Tümen komutanına kesin olarak anlatıldı. Tümen komutanı durumu daha yakından izleyebilmek için ileri kademesiyle öğleyin Söken höyüğüne geldi ve muharebeyi buradan idare etmeye başladı. Bu arada sınır kulelerinden gelen telefonda Bulgar kuvvetlerinin Alan kule ve Kakaran karakolları üzerinden sınırı geçerek Küstü Köye ilerlediklerine Nusretli müfrezesinden gelen haber de ise düşmanın bir alay piyade, bir alay süvari ve 5 batarya kadar kuvvetinin Yahşibey'de sınırı geçtiği, Bu yüzden birlik ve müfrezelerin toplanacağı bildiriliyordu⁶³.

Bulgarların Figile'de 19 Ekimde iki ışıldak yaktıkları görüldü. Durum müstahkem mevki düşmanın bu faaliyetinden Tunca Nehri doğusuna geçiş hazırlığı yaptığı kanısına varılarak durum arz edilmişti.

Tümen birliklerine 20 Ekim sabahı bir tümen emri yayınlandı. Yassitepe'den telefon ile emirde belirtilen düzen müstahkem mevki komutanlığına bildirildi ve Tunca nehrini geçmek için izin istendi.

Bu emirde;

“ 1- Düşmanın büyük kısmının Tunca doğusunda olduğu ve dün karşıımızda görülen düşmanın büyük kısmı ile Tunca doğusuna gezme olasılığı kuvvetli bulunduğu bu hareketi örtmek için de, Karahamza - Akpınar hattında bir kuvvet bırakacağı ve bu kuvvetin de bu gün gösteriş taarruzu yapacağı sanılmaktadır.

2- Tümen, büyük kısmıyla Tunca doğusunda yapılacak meydan muharebesine yetişebilmek için Yassitepe'nin tam güneyinde, mevki komutanlığı emrine hazır olmak üzere toplanacaktır. Bu amaçla; Avarız höyüğü yakınında geceyi geçiren tümen büyük kısmından 28. Alay'dan bir taburla bir batarya ileri karakol birliklerimizin kendi hizalarına gelmesi kadar himaye mevziinde bulunacak sonra Yassitepe'ye hareket edilecektir. İleri karakol hattında bulunan nişancı taburu ile 28. Alayın 3. Taburu en kısa yoldan Yassitepe'ye gelecek ve emir bekleyecektir.

3- Yassitepe güneyine giden birlikler, aradaki büyük ağırlıktan ve Dertli Mustafa Bey çiftliğindeki ambardan hemen demirbaş ve yiyecek yemelerini bütünleyecektir.

4- “Tümen karargâhı, büyük kısmın harekâtına kadar Avarız Höyünde, Sonra büyük kısmın yanında bulunacaktır” denmekte idi.

Emir gereğince, Tümenin büyük kısmı Yassitepe güneyine çekildi ve Avarız höyüğü sırtında 29. Alayla bir batarya kaldı. Bu kuvvetin Avarız köprüsünden geçmesi ve büyük kısmını da düşman gözünden saklı olarak, Dertli Mustafa Bey köprüsünden yararlanması tasarlanıyordu.

Bir emir atlısı Müstahkem Mevkiinden sat 10:00'da 19 /20 ekim tarihli bir emir geldi.

Bu emirde; “Perişan olmamak kaydıyla bulunduğunuz yeri koruyunuz. Gerektiğinde Tunca doğusuna geçmek için emir verilecektir” deniliyordu.

Daha sonra gelen bir emir de ise;

“ Kaleye ve seyyar orduya bir gün bir gece zaman kazandırmak 10. Tümenin faaliyetinden beklenir. Düşmanın Tunca doğusuna geçmekte olduğu anlaşıldığından

⁶³ Şadi Sükan, a.g.e., s.89.

geçişe engel olmak için vakit kaybetmeden Tunca batısından düşman üzerine taarruz ediniz. Avarız köprüsü geceden kaldırılmıştır.” içeriğindeydi.

Yassitepe’deki birliklere bu emir üzerine Avarız höyüğü sırtlarına gelmeleri için emir verildi.

Avarız höyüğü sırtlarına, tümen birlikleri ancak öğle vaktinde ulaştı. Biraz sonra da bir tugay kadar Bulgar kuvvetinin Urgan’tan Akpınar yönünde ilerlediği haberi alındı. Bu yönü örtmek üzere Ekmekçi köyüne 30. Alay’dan bir bölük gönderildi. Düşman tarafından yapılacak bir baskın halinde gece, portatif çadırların yıkılmayarak onların gerisinde süngü takılmış durumda hazır bulunması ve hücumu burada karşı konulması bildirildi.

18 Ekim’de Lalapaşa’da bulunan 5. Hafif Süvari Tugayından gelen ve saat 17:15’de yazılmış rapor şöyledir;

“1. Düşman üç alay süvari, bir piyade tümeni ve topçusuyla Hacıdanişment’e saat 16.00 da girdi.

2. Türk süvari tümeni topçu ateşiyle bu kolun hareketini geciktirdi.

3. Tugay Demircalı harabesi ve Yağcılı’ya çekildi. Fakat Taşlımüsellim’de 24 kişilik posta ve Sinan köyünde bir süvari bölüğü bıraktı.

4. Nişancı Alayı ile Bulgar kuvvetleri arasında artık sıkı bir ateş muharebesi başlamıştır. Düşman Sinan köy sırtlarına ulaşmak üzere baskısını arttırmıştı. Süvari Tugayı’ndan gelen rapordan da sağ kanadın tehlikeye girmek üzere olduğu anlaşılıyordu. Bu durum karşısında alay komutanı, kuvvetlerini düşmana kaptırmadan gece bekleyerek, karanlıktan faydalanmak suretiyle geri çekilmeyi kararlaştırdı ve saat 17.30’ da bir emir verdi.

Bu emir üzerine alay birlikleri, karanlıktan yaralanarak ve Bulgarlar tarafından taciz edilmeden düzenli bir şekilde geri çekilerek 212 rakımlı tepeye vardılar ve gerekli tertibatı alarak açık ordugâha girdiler⁶⁴.

⁶⁴ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.96-97.

20 Ekim sabahı, Edirne müstahkem mevki komutanlığı aracılığı ile doğu ordusu komutanlığından şu emir geldi:

“Yarın erkence Edirne’ye yetişmek üzere bütün kuvvetlerinize hemen hareket ediniz”

Bu emri alan tümen komutanlığı hemen gerekli yürüyüş emrini verdi ve tümen kolbaşısı ile 20 Ekim 1912 saat 14:00’te Handepli - Doğanca yoluyla Edirne’ye hareket etti. Ağırliklar önceden Saltıklı – Tatarköy yoluyla gönderildi.

Ayrıca *“Tümenin bütün kuvveti ile Edirne’ye hareket edeceği ,bundan dolayı müfreze ile birlikte çalışan 32. Alayın 3.Taburunun yanındaki süvarilerle birlikte Edirne’de tümenine katılmak üzere serbest bırakılması, bundan sonra Arda geçitlerinin korunması işinin müstahfiz taburu ile gönüllüler tarafından yürütülmesi”* Ortaköy müfrezesi komutanlığına haber gönderilerek istendi.

19 Ekim’de müstahkem mevki komutanlığının Doğu ordusu Komutanlığına gönderdiği raporda;

“1- Üç tümenli bir kolordu kurulmasına girişilmiştir. Fakat 4. Kolordu buradan ayrılırken her şeyi alıp götürmüştür. Bundan dolayı aşağıdaki eksikliklerin ikmali ile birlikte, Kolordu’nun kurulması için on günlük bir zamanın gerekli olduğu,

2- Kolordu için, kaleden ancak bir kurmay subay alınabileceğinden kadrosuna ve benzerlerine göre kolordu kurmay heyeti ve idare heyetinin kurulması için acele olarak personelin seçilerek gönderilmesi,

3- Kolordu için belli kadrosuna ve benzerlerine göre sıhhiye ve veteriner heyeti gönderilmesi,

4- Kolordu karargâhının çadırları buraca sağlanmayacağı için İstanbul’dan gönderilmesi,

5- Edirne doğusunda örtme vazifesiyle bulunan 4. Nişancı Alayı’nın nereye mürettep olduğunun bildirilmesi,

6- Ağır obüs ve ağır sahra bataryalarından kolordu topçusu olarak faydalanılacağı, değiştirip sevk edilmeyen üç süvari topundan bir batarya daha kurulacağı,

7- Bu kuruluş ve sahra topçu alayından kurulacak bir batarya ile kolordu köprüsü kolu için en azından 600 koşum hayvanın gerekli olduğu,

8- *Tümenlere ait kollar seyyar hastane ve sıhhiye bölükleri ve ağırlıklar için pek az öküz arabaları sağlanabileceği, fakat binek hayvanıyla mükemmel beygir arabası olanaksızlığı,*

9- *Süvari Alayının mevcudunun artırılması vesaire için 300 binek hayvanıyla birlikte 250 adet çift atlı arabanın İstanbul'dan gönderilmesi*

10- *Kolorduyu oluşturan tümenlerin hiç eğitim görmemiş ve erlerin %60'nun tüfeği açıp kapamayı öğrenmeyi başaramamış oldukları bu tür erlerle kurulacak kolordunun kuruluş amacına hizmet edip edemeyeceği biraz düşünülerek tümenlerle bağımsız kolordu kurulmaktansa bütün ulaştırma araçlarıyla tümenleri mevcudu az kolorduları eklemek suretiyle bu kolordu kuvvetlerinin artırılması şeklinin bu maksada daha çok hizmet edeceğini arz ederim.” şeklinde anlatmaya çalıştı.*

21 Ekim saat 12:00 de Kavaklı'da olma kararı alıp kolordularına gerekli emri veren ordu karargâhı, Edirne müstahkemleri mevki komutanlığına da şu direktif gönderilmiştir.

“ Ordu bir meydan muharebesine girmek üzeredir. Bu muharebenin sonucuna değin kale dışında büyük taarruz harekâtından vazgeçiniz, tahkimat hattının korunması ve savunması şimdilik en önemli bir sorundur⁶⁵. ”

21 Ekim'de öğleden sonra Türk başkomutanlığı, henüz taarruz harekâtına katılacak bir duruma gelmemiş olan ve komutanı tarafından verilen raporda bir çok kez bu hali arz edilen doğu ordusunun da 22 Ekim'de Kırcaali müfrezesiyle birlikte koordineli olarak taarruza başlamasını emretti.

Doğu ordusu komutanı 1. Ferik Abdullah Paşa bütün olanaksızlığa rağmen bir asker olarak aldığı emri yapmak durumuna düştü ve hemen karargâhını toplayarak durumun tartışılmasından sonra aynı gün saat 16:00'da Kavaklı'dan ast birlikleri ve bu arada Edirne müstahkem mevki komutanlığına şu emri gönderdi;

“1. Üç tümen kadar olduğu sanılan düşman kuvvetlerinin yaklaşık olarak Süloğlu Çiftliği - Kayapa hattının gerisinde bulunduğu anlaşılmıştır. Erikler ve

⁶⁵ Remzi Yiğitgüden; a.g.e., s.62,64-65.

yakınında düşman süvarisi görülmemiştir. Bunun gerisinde Devletliğaç yakınında kuvveti kesilmeyen piyadesi bulunduğu haber alınmıştır.

2. Allah'ın izniyle ordunuz (22 Ekim 1912) düşmana taarruz edecektir

3. 3. Kolordu, bir tümeni Erikler doğrultusuna, ordunun sağ kanadına Devletliğaç yönüne karşı örtmek üzere gönderecektir. Öteki tümenleriyle, Raklice-Petra- Eskipalas- Çeşmeköyü üzerinden Taşlımüsellim doğrultusunda hareket edecek, düşman sol kanadını kuşatacaktır.

4. 2. Kolordu, Kavaklı- Koyungavur üzerinden, Kiremitli- Seymen doğrultusundan ilerleyecektir.

5. 1. Kolordu bir tümeni ile Yenice- Gerdelli – Süloğlu Çiftliği ve öteki tümeni ile Tokucak- Akardere Harabesi – Gevgiler – Geçkinli doğrultusunda ilerleyecektir.

7. Süvari tümeni 4. Kolordunun sol kanadından ve bu kol ordunun emrinde olarak bu muharebeye katılacaktır.

8. Edirne kalesinde bulunan bütün nizamiye birlikleriyle bir redif tümeni ve 11. Nizamiye Tümeni müstahkem Mevkii Komutanı Şükrü Paşa'nın komutası altında olarak düşmanı Tunca doğrultusunda bulunan kuvvetlerinin sağ kanat ve yanına şiddetle taarruz edecektir.

9. 3. Kolordu Çeşmeköy batısındaki Sazlıdere hattının, 2. Kolordu Süloğlu Çiftliği kuzeyi – Hacı Dere hattı nı, 1. Ve 4. Kolordular Süloğlu Çiftliği- Geçkinli – Demirhanlı hattının büyük bir kısmı kol başlarıyla saat 11:00 de geçecek biçimde hareketlerini ayarlayacaklardır.

10. Ordu karargâhı yarın saat 9:00 a kadar kavaklıda sonrada Yenice'nin batı sınırından ve Gerdelli'ye giden yolun yakınında bulunacaktır⁶⁶.

Doğu cephesi Babaeski Redif Tümeninin kuzeyden itibaren Çorlu- Keşan ve Kırklareli Alayları cepheyi işgâl etmiş durumda Babaeski Olayı 148 rakımlı tepeden Edirne'ye doğru yürüyüşle, Çorlu alayının Tekirdağ taburu merkez Komutanlığı emrinde,

Batı cephesi; Edirne Redif Tümeninin iki alayıyla tutulmuş solda Dedeğaç alayı, sağda iki tabur noksan Edirne Alayı (bir tabur Marasta bir tabur yedekte) Koşukavak alayı Aynalı bağ doğusunda tümen yedeği olarak bulunmaktaydı.

⁶⁶ Remzi Yiğitgüden; a.g.e.,s.69-70

4. Nişancı alayı Musabeyli'nin kuzeybatısındaki 148 rakımlı tepede kuzeydoğuya karşı savunma düzeni almış,

10. Tümen ve 12. Süvari alayı kışlarında düzenlenmekte,

11. Tümen Karaağaç bölgesinde dinlenmekteydi.

Kaledeki birlikler Muharebeler, yağın şiddetli yağmur, yürüyüşler yüzünden yorgundu

Ordu emrinin 8. Maddesi gereğince müstahkem mevki komutanlığı Tunca Nehri doğusundan yapılacak taarruz için 10. Ve 11. Tümenlerle mürettep birinci tümen adını alan bir redif tümeninden ibaret mürettep Edirne kolordusunu teşkil etti ve doğru karar verebilmek için harekâta katılacak birlik komutanları ve kurmaylarını karargâhına topladı. 21 Ekim saat 19:00 da başlayan toplantıda genel durum anlatıldıktan sonra, taarruz düzeni doğrultuları tartışıldı. Bu tartışmada şu iki hareket tarzı meydana çıktı.

Birinci hareket tarzı; taarruzun Sinanköy deresi ile Demirhanlı arasındaki bölgeden diğer hareket tarzı ise, Sinanköy ve Tunca Nehri arasından yapılacak bir harekâtı ön görüyordu.

Bu iki hareket tarzının yarar ve sakıncaları göz önüne alınıp orta bir hareket tarzı Müstahkem Mevkii Komutanı Ferik Mehmet Şükrü Paşa tarafından kabul edilerek açıklandı. Buna göre;

“ Mürettep 1. Tümen sağda 212 rakımlı tepe yakınında ve sırtlarından ilerleyip Kayapa doğrultusunda taarruz edecekti.”

10. Tümen solda Karaağaç Hanlıyenice şasesine taarruz edecek.

11. Tümen ortada kalarak Hızırağa doğrultusunda hareket edip merkezden taarruz edecekti.”

Kolordu emirleri buna göre yazıldı. Tümen komutanları hemen giderek gerekli hazırlıklara başladılar. Müstahkem mevki komutanlığının toplu emri ise, kendilerine ancak 22 ekim saat 2:00 da ulaştı.

Bu emir kısaca şöyleydi:

1. “Düşmanın üç tümenlik kuvveti, Kayapa – Seymen Harabesi – Eskipalas hattındadır.

2. Tunca doğusunda Değirmen, Yeniköy yöresinde düşman zayıf kuvvetleri bulunmaktadır.
3. Allah'ın izniyle Doğu Ordusu yarın Eskipalas-Seymen Süleoğlu-Demirhanlı hattı üzerinden taarruza başlayacaktır.
4. Mürettep Edirne Kolordusu, bağlı geçici kuruluşta gösterilen kuvvetlerle ve kolbaşı ile 22 ekim saat 10:00 da aşağıdaki noktalardan bulunacaktır. Mürettep 1. Tümen Kolbaşı ile 212 rakımlı tepenin güneybatısında üç yolun birleştiği noktada, 11. Tümen Kolbaşı ile Hızırağanın 3 km. Güney batısında, 10. Tümen Kolbaşı ile Karacaköy Hanlıyenice üzerinde,
5. Tümenler dört günlük yiyecek ve yedek cephanesini yanında taşıyacaktır.
6. Tümenlerin gerektiğinde cephane ve erzak eksiklerini bütünlemek üzere şimdilik bir erzak koluyla bir cephane kolu kurulmuştur.
7. Karargah yarın Ayvazbaba Tabyasında bulunacaktır. Her tümen ve 12. Süvari Alayı saat 10:00'da emir almak üzere buraya birer emir subayı gönderecektir.
8. Arnavut köyünde bir küçük taşocağı yakınındaki Dekavil İstasyonunda topçu ve piyade cephanesiyle erzak için birer depo açılacaktır⁶⁷.

Maraş bölgesinde de, Müstahkem Mevkii Komutanlığı, düşmanı yanıltmak için bir gösteriş taarruzu düzenlendi⁶⁸.

22-24 Ekim tarihleri arasında Edirne Mürettep Kolordusunun yaptığı harekât şöyle idi. 22 Ekimde 10. ve 11. Tümenler karşılarında bulunan Bulgar emniyet kuvvetlerini geriye atarak Kayapa ve Tavşankoruyucu Köy doğrultusunda, 7-8 km lik bir arazi kazanmışlardı. sağ kanatta bulunan mürettep tümense, gerek kuruluşuna dahil redif alaylarının geç katılmaları ve gerek Türk Doğu Ordusu ile irtibatın henüz sağlanmasından doğan kaygı nedeniyle hiçbir hareket gösteremedi ve 153 rakımlı tepede kalmıştır.

Bulgar kuvvetlerinin 22 Ekimde Kayapa ile Tavşankoruyucu Köy arasından yaptığı gece taarruzu sonucundan önce 10. Tümen sağ kanat birlikleri bozularak Sofuların hemen kuzeyine kadar çekilmiştir. Sağdaki 11. Tümenin sol kanadı geri

⁶⁷ Şadi Sükan, a.g.e., s.123-124.

⁶⁸ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., s.84.

çekilmiş,fakat tümen komutanlığının enerjik hareketi,sonucunda sevk edilen yedeklerle bu tümenin cephesi düzeltilmiştir.

11. Tümen sağ kanadında bulunan 33. Alayın 1. Taburu ve hemen buna atkılan Çekirge ve Bursa Taburlarının 23 Ekim sabahı erkenden hiçbir emir akmadan ve yavaşık düzenlerde Kayapa ve doğusunda yaptıkları taarruz Bulgarların şiddetli topçu ve makineli tüfek atışıyla karşılaştı ve ağır kayıplar veren bu birlikler dama dağınmık bir halde Sinanköy Deresi boyunca güneye kaçmaya başladılar.

11. Tümen komutanlığı 22 Ekim ve geceki olaylar dolayısıyla her iki yanı açıkta kaldı ve bu yüzden kuşku içinde bulunuyordu bu son durum karşısında geri çekilmeye karar vererek Mürettep kolordu komutanlığının Sofular- Hızırağa hattında savunma yapılmasının neticesine karşı daha güneyde, Müstahkem Mevkii savunma çevresi önünde ve Sinanköy Deresi güneyindeki Kuş Tepe’de toplandı. 11. Tümen, Kuş Tepeye çekilirken, 153 rakımlı tepeden dünden beri hareketsiz bekleyen 1. Mürettep Tümen öğleye doğru, kuzeydoğu doğrultusunda taarruza başladı ve akşama kadar Karayusuf köyünü de ele geçirerek 156 rakımlı tepe kuzey ve Karayusuf kuzeydoğu sırtlarına vardı.

⁷⁰Hafız Rakım Ertür (x) 24 Ekim gecesini anılarında şöyle anlatıyor;

“Gece saat iki sıralarında Arnavutköy, Yassitepe, Karagöz, Kemer tabyaları üzerine düşman tarafından şiddetli bir ateş açıldı. Bu kalenin ilk savaşı oluyordu. Hepimiz pencerelere koşarak savaşı seyrediyorduk. İstihkâmlar üzerine şarapneller kandil gibi açılıyordu. Bunları ilk defa görüyorduk. Tüfek ateşi sürekli olarak devam ediyordu. Ben soğukkanlılığımı korumak istediğim halde başaramıyor isem de yine belli etmiyordum. Ateş üç çeyrek saat kadar sürdü. O gece Uyku uyumak olanaksızdı. Giysilerimizle yattık.Ara sıra tabyalardan top atılıyordu. Bizde uyur uyanık halde bulunuyorduk sabaha karşı saat 10.00 da yeniden ateş başladı. Derhal yataklarımızdan kalktık tüfek sesleri daha da fazlalaştı. Bize öyle geliyordu ki Bulgarlar Yıldırım yönünden şehre giriyorlar. Heyecan içinde yarım saat devam eden bu savaşta geçirdik

⁷⁰ X. Hafız Rakım Ertür: Edirne'nin son yüzyılının büyük bir kısmını bizzat yaşamış daha önce yaşayanlardan da duyup tespit etmiştir. Edirne tarihi ve Edirne'nin sosyal ve kültürel yapısı üzerinde geniş bir bilgi sahibidir.

her taraf karanlık idi.hemen sabah olmasını bekliyorduk. Sıkıyönetim olduğu için sokağa çıkamıyorduk.

Sabah on iki de (Ezani saat), her taraf ağırmaya başladığı sırada evden çıktım. Kadınlar kapıların arkasında sandalyelerin üzerinde çarşafı ile oturuyorlardı. Bunların daha çok korktukları anlaşılıyordu Karanfiloğlu Çarşısında kahveler açılmıştı. Orada rastladığım birkaç kişiye ne var ne yok diye sordum. Herkes üzgün bir şekilde bir şey anlayamadığını söylüyordu. Ben bu gece savaşımdan bir çok faydalar sağlamış ve düşmana kayıplar verdirilmiş, şöyle olmuş, böyle gitmiş gibi haberler işiteyim istiyordum. Böyle bir söz kimsenin ağzında yoktu. Sabah namazını Eski Camide kılarak çıktım Yeniimaret'te teyzeme gittim. Yolda bazı köylülere rastladım. Görüşüyorlar akşamki savaşı anlatıyorlardı. Bu savaştan pek çok fayda sağlanmış, Kazanovası şapka kesilmiş yani düşmana bir çok kayıp verdirilmiş bunları işittikçe memnun oluyor ve kimin anlattığını soruyordum şimdi oradan bir jandarma gelmiş, işte o anlatıyor diyorlardı. Akşamki ateş başka bir şeymiş. Bir taraftan atılan bu silah sesine bütün cephe ateş açmış. Bunun üzerine Bulgarlar da ateş açmış. Bir gürültüdür olmuş neticede bir amaca varılamamış. Sonra öğrendiğimize göre işin aslı bundan ibaret imiş⁷¹.

“ 1328 (1912) Ekimi'nin 11 akşamı (24 Ekim) geç vakit düşmanın şehrin Batı Cephesine açtığı top ateşi derin uykuda yatan halkı şaşkırtmış, yataklarında fırlatmış idi. Bu şaşkınlığa savunucuların gereğinden fazla bir telaş ile kaleden karşılık verilen şiddetli bir ateş de sebep olmuştur.” Tosyavizade Dr. Rıfat Osman'nın Edirne Rehnüması adlı eserlerinden bu bilgileri ediniyoruz⁷².

Edirne mürettep Kolordusu tarafından 22-24 Ekim 1912'de yapılan harekâtın başarısızlığı, tümen komutanları arasında işbirliği fikrinin olmaması, etkili bir kaşif yapılmaması ve irtibat işlerinin zayıf olması ve buna karşın tümen taarruz doğrultularının sık sık değiştirilmesi, mürettep 1. Tümenin 23 sabahlarının geç saatlerine kadar bulunduğu yerde mihlanıp kalması, Bu harekâta Hıristiyan ve Musevi erlerin de katılması ve nihayet Türk Ordusu birliklerinin kendilerine verilen hedeflere ulaşmadan, bozularak geri çekilmeleri sonucunda koordineli bir taarruz yapılmaması,

⁷¹ Ratib Kazancıgil, **Balkan Savaşlarında Edirne Savunması Günleri**, Kırklareli 1986, s.19-20.

⁷² Tosyavizade Dr. Rıfat Osman, **Edirne Rehnüması**(Edirne Şehir Kılavuzu yayınlayan Dr. Ratib Kazancıgil), Edirne 1994 s.15

genel olarak birliklerin eğitim ve disiplin bakımından zayıf bulunması gibi sebeplere bağlanabilir.

Eğer Bulgarlar biraz yüreklilik gösterip, 22-23 Ekim gecesi 10. ve 11. Türk Tümenleri ara hattında yaptıkları taarruzu sürdürebilselerdi Edirne'nin daha o tarihte düşürülmesi içten bile değildi

1. Edirne'nin 2. Bulgar Ordusu Tarafından Kuşatılması

Bulgar Başkomutanlığı, 1. Orduyu Hasköy- Yenice Hattına ilerlemeğe süvari tümeniyle de Pınarhisar – Lüleburgaz hattına çekilen Türk Doğu Ordusunun yeni durumunu keşfettirmeye ve durum açıklığa kavuştuktan sonra yeni hareket tarzını seçmeye karar vermiş, bu maksatla ordulara şu direktif gönderilmiştir.

“ 2. Ordu; 8. Tümeden iki tugayı Arda Nehri güneyine geçirterek, birisiyle Körmütlü – Saltıklı – Kabaoyuk ve devamı hattında Dimetoka'ya karşı köprü başı mevzii ve öteki ile Kürmütlü-Yeniköy hattında kaleye karşı mevzii alıracak.

Süvari tugayı, Arda sağ kıyısına geçerek Dimetoka doğrultusunu keşfedecek ve İğnebolu Köyüyle Şahinci arasındaki demiryolunu tahrip edecek, Uriş- Kulaklı Çiftliği Bölgesi, altı depo ve milis taburu ile takviye edilecek ve ayrıca Sofya ve Şumnu Kale topçusundan kuşatma topçu taburları verilecek, 9. Tümen Kemalköy – 102 Rakımlı tepe hattında eski mevziinde kalacak,

1. Ordu; 3. Tümen, Çömlek Köy – 178 rakımlı tepe hattında kalacak, 10. Tümen ilerleyerek, Hasköy kuzeyindeki Arpaç- Musulça Bölgesine varacak ve burada batı ve güneye karşı emniyet düzeni alacak, 1. Tümen ilerleyerek Tekkeler –Yenice Bölgesini ele geçirerek, doğu ve güneye karşı emniyet düzeni alacak,10.Süvari Alayı Edirne-Havza yolunu tutacak ve telgraf hattını kesecek.

2. Ordu Komutanlığı, Bu direktifi alınca, birliklerine alacakları düzen, yapacakları harekât için gerekli emri.

3. Ordu Kırklareli ve dolayında İşgal ettiği yerlerde kalacak ve bir süvari tümeni Kırklareli – Pınarhisar – Vize yoluyla ilerleyecek, Babaeski – Lüleburgaz doğrultusuna keşif yolları gönderecektir.”

27 Ekim 8. Tümen, bulunduğu mevzileri tahkime devam etti. 28 Ekim saat 10:30 da Arda üzerinde iki köprü kurulmuştu.1. ve 2. Tugayların Arda Nehri sağ kıyısına geçişleri başladı. Tumboz köprüden topçu ve ağırlıklar, ayaklı yardımcı köprüden piyadeler geçiyordu. Bu sırada bütünlenen 3. bir köprüden de piyadelerin geçmesi sağlandı saat 15.00 da bütün 2. Tugay Arda kıyısına geçmiş 1.Tugaysa geçişini saat 19.30 da tamamlayabilmişti.

27 Ekim saat 9:00 da, 3. Tugay iki koldan, 58. Alay Hacı Köyden 54. Alay ve topçu taburuyla Urganlı'dan hareketle, Tunca Nehrini aşmış, saat 14:00 de Çömlekçi Akpınar'a vardı. Burada 53. Alay, saat 17:00 de 3. Tümenin 2. Tugayının mevziini işgal ederek, bu tugayı serbest bıraktı. 54. alaysa, Sinan Köy (Provadi) de yedek olarak toplandı. Mevziide kalan tümenin diğer iki tugayı ise mevziilerini tahkim,zeminlikler inşası ve kaşifle uğraşmışlardı. Böylece, 2. Bulgar Ordusu birlikleri, 28 Ekimde Edirne Kalesi Doğu ve Güney Cepheleri'nin bir kesimini de kuşatmış bulunuyordu. Ordu Karargahı da, durumu daha yakından kontrol için Mustafa Paşa'ya gelmişti.

2. Bulgar ordusu, Edirne Müstahkem mevkiin batı cephesi, Maraş bölgesi ve güney cephesindeki kuşatmayı tamamlarken, doğu cephesinin Tunca'dan Edirne – İstanbul şosesine kadar olan kesimi de 9. Tümenin 3. Tugayıyla 1. Bulgar ordusuna mensup 3. Tümen kapatıyordu.

Muratçalı'dan Tavşankorucu Köyüne kadar olan bölgeyi 9. Tümenin 3. Tugayı, Tavşan korucu köyünden Sinan Köye deresine kadar olan bölgeyi 3. Tümen 3 tugaydan 42. Alayla bir batarya, Sinan Köy Deresinden 178 rakımlı tepe arasındaki bölgeyi, 41. Alayla iki batarya, Gabilerde de yedek olarak 2. Tugay bulunuyordu.

Pınarhisar – Lüleburgaz Bölgesinde 1. Bulgar Ordusunun Öteki tümeniyle 3. Ordu birlikleri, Türk Doğu Ordusuyla muharebe etmekteydi⁷³⁷⁴.

⁷³ Aram Andonyan, a.g.e., s.493-500.

2. Edirne Müstahkem Birlikleri Arasındaki Yeniden Düzenleme

24 Ekimde, Edirne Mürettep Kolordusu birlikleri tümüyle Müstahkem Mevkii savunma çevresi içine girmiş bulunuyordu. 26 Ekim'de 11. Tümen kaleye girmiş bulunuyordu. Bu tümenin katılmasıyla oldukça güçlenen Edirne Müstahkem Mevkii Komutanlığı, aynı gün savunma işlerini yeniden düzenleyen bir emir yayınladı.

Edirne Redif tümeni; emrinde 4. Ağır Makineli Tüfek bölüğü olduğu halde 10 taburuyla, Edirne Batı Cephesini üç alay bölgesine, Gümülcine Redif Tümeni, emrinde süvari ağır makineli tüfek bölüğü olduğu halde dokuz taburu ile Edirne Güney Cephesi'ni keza üç alay bölgesine ayrılarak işgal ederek, tahkimat ve irtibat işlerini geliştirmeye devam etti.

11. Tümen Müstahkem Mevkii yedeği olarak Turna Tepe bölgesinde toplandı ve 10. tümen gibi her alaydan birer taburunu hazır kıta olarak emre hazır bulundurdu. 10. ve 11. Tümen topçuları da, taktik bakımından Müstahkem Mevkii Topçu Komutanlığı emrine verilmişti.

Hıristiyan erlerin 22-24 Eylül Muharebelerinde göstermiş oldukları korkaklıklar haince davranışlar ve bozguncu hareketler göz önünde tutularak bunların geri hizmetlerde ve kontrol altında çalışmalarını sağlanarak ellerindeki her türlü silahlar geri alındı.

C. KUŞATMADAN BİRİNCİ ATEŞKESE KADAR OLAN HAREKAT

1. Maraş Bölgesi'nde (29 Ekim 1912'de) Yapılan Harekat

28 Ekimde 1912 akşamı Edirne müstahkem mevkiini 2. Bulgar Ordusuyla ona yardımcı olan 1. Bulgar Ordusuna bağlı 3. Balkan Tümen Güney Cephesinin demiryolundan Arda Nehri'ne kadar olan kesimiyle, Doğu Cephesinin Meriç

Nehri'nden Edirne – Babaeski şosesi arasındaki kesimleri dışındaki bütün cephelerden kuşatılmış bulunuyordu.

Edirne Müstahkem Mevkii Komutanlığı 24 Ekimden beri Türk Doğu Ordusuyla irtibatı kesilmiş ve 28 Ekim akşamına kadar birliklerine oldukça düzene sokmuş ve dinlendirmişti.

29 Ekim'de yapılacak taarruz emrine Maraş Bölgesi Komutası 28 Ekim öğleden sonra Müstahkem Mevkii Karargahına gittiği zaman aldı.

Taarruz grubunu oluşturacak 28. ve 33. Alaylar, bölgeye henüz gelmemişlerdi.

“ Huruç Harekati”⁷⁵

“ 1- Asıl Huruç Maraş Mıntıkasından yapılacak. Buradaki kıtalar güçlendirilerek Mıntika Komutanı Yarbay Celal Komutasında üç nizamiye alayı, üç makineli tüfek bölüğü, bir süvari ve dört batarya çıkartıldı.

2- Maraş'ta yapılacak hücumu önlemek üzere aynı günde Batı Cephesinde General Hüsamettin Komutasına da iki koldan bir huruç tertip edilmişti ki buraya ayrılan kuvvet de bir tümenden fazlaydı. Ayrıca Yassitepe'den de iki redif taburu çıkarılarak General Hüsamettin kuvvetlerinin sağ yanı takviye edilmek istenmiştir.

Grup Komutanı, Müstahkem Mevkii Komutanlığınca verilen emre uyabilmek için yeni taarruz kollarının 29 Ekim saat 6:00 da kol başları ile asıl muharebe hattını aşabilmelerini sağlamak üzere bu alayların gece yürüyerek ve hemen gelmelerini telefonla bildirdiyse de bunlar ancak 29 Ekim sabahı bölgeye girdiler.

29 Ekim saat 6:00da 28. Ve 33. Alayların geç gelmiş olmalarında rağmen önde 33. Alay olmak üzere birlikler bir biri gerisinden ve yürüyüş kolunda asıl muharebe hattından dikenli tel çiti engelinden çıkmayı başardılar.

⁷⁵ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., s.117.

Saat 6:30 da ileri Karakol hattı aşılnca hemen karşı sırtlarda bulunan Bulgar ileri Mevziilerinden yapılan şiddetli ateşle karşılaşıldı. Buna karşı alay yayılarak taarruza başlamıştı.

Saat 7:00 de 33. Alay Bulgar ileri mevziilerine girmişti.28. alayda ileri harekete devam ediyordu. Bulgar ileri mevzii kuvvetleri geride ikinci bir mevzie çekilerek, burada direnmeye başladılar. Düşman kuvvetlerinin çekilmesi üzerine Türk sahra bataryaları da kademeli olarak ileriye mevzii değiştirdiler.

Saat 12:40 ‘ta İçeli’de bulunan 11. Nişancı Taburu 3. Bölüğünün üstün Bulgar Kuvvetleri karşında geri çekildiği ve burasının Bulgar kuvvetleri tarafından işgâl edildiği anlaşıldı.

Saat15:25’de Grup Komutanı Müstahkem Mevkii Komutanlığına başvurarak bir batarya ağır topçuyla piyade ve topçu cephanesi ve üç piyade taburu gönderilmesini istedi.

28. Alay Komutanı yararlanarak geri geldi. Bu olay zaten morali bozulmuş bulunan 28. Alay ve aralarında bulunan nişancı erlerinin karma karışık bir halde geri çekilmelerine yol açtı.

29 Ekim gecesi sessizlik içinde geçiyordu⁷⁶.

Geç vakit pekiştirme kuvvetlerinden 32. Alayın 1. ve 3. Taburları Papaz Tepeye ulaştı. Hemen verilen emirlerle, Nişancı Alayı ve 28. Alay birliklerini değiştirmek üzere ileri gönderildi.Papaz Tepe doğusunda ordugahta bulunan Nişancı Alayı ve 28.Alay Komutanlığından da birliklerini yarın sabaha kadar tam düzene sokmaları istendi.

29 Ekim Muharebesi sabahın erken saatlerinde başlayarak, akşama kadar aralıksız 12 saat sürmüş ve her iki tarafa da ağır zayiata mal olmuştu.

⁷⁶ Ratip Kazancıgil, **a.g.e.**, s.22

“Maraş kuşatmasında bu günkü Bulgar zayıtı; 1 subay 5 erbaş, 53 er ölü ile 6 subay, 38 erbaş, 498 er yaralı ve 7 gaibe ki toplam 608 kişi zayıta mal olmuştur.”

Türkler ise 2 subay ile 101 er şehit ve 110 subayla 480 er yaralı zayıat vermişlerdi⁷⁷.

30 Ekim sabahı erkenden bir batarya dünkü ateş mevziini tekrar işgâl için tel örgülerden çıkmakta iken, Bulgar ağır topçusu ordugâha ateşe başladığından bu batarya kendisini korumak üzere demiryoluna ve oradan tel örgülerin önüne çıkıp, hemen oracıkta mevzilenmek zorunda kaldı.

2. 31 Ekim – 5 Kasımda Edirne Müstahkem Mevkiinin Durumu

Edirne Müstahkem Mevkiinde, 31 Ekim’de Batı Cephesi ve Maraş Bölgesinde çıkış yapan Türk Birlikleri yeniden düzenlenmekle uğraşır ve dinlenirken, çıkışa katılmamış olan birlikler de, tahkimatın geliştirilmesine çalıştılar. Bir Bulgar uçağı öğle vakti Edirne üzerinden uçmuş ve kaleden yapılan uçaksavar ateşiyle karşılaşmış ve isabet alarak kendi birliklerinin gerisine düşmüştü. Bu uçak düşmeden önce şehir üzerine çok sayıda propaganda bildirileri de atmıştır.

Bulgarlar duyurularında halka seslenerek diyorlardı ki:

“-Edirne’yi bin topla kuşattık. Geliniz, teslim olunuz. Ey Edirne Halkı sizi zalim memurların ellerinden kurtaracağız. Bulgar orduları her yerde muzaffer.” Anlamında idi⁷⁸.

İlan-ı umumi başlığı atılan bu beyannâme aşağıdaki gibidir.

“ Bulgarların yani bizim muharebemiz Müslüman ahalisine değil, belki o gaddar, zalim, merhametsiz, beyinsiz rical-ı devletinize karşıdır. Malum ola ki, biz de kan dökmeği arzu etmeyiz. İstedğimiz şey, o para yiyici ricalinizden sizi de kurtarmaktadır. Maksadımız Balkan Yarımadasına sulh, asayiş, güzel idare idhal etmektir. Görmüyor musunuz ki devlet hazinesini soyan memurlar sayesinde Türkiye

⁷⁷ Ratip Kazancıgil, a.g.e., s.23

Devleti ne dereceye geldi? Dört Balkan komşunuz dört taraftan memleketinizi istila ettiler. Kırkkilise den sonra Lüleburgaz, Dimetoka, Üsküp, Manastır, Alosonya yani düne kadar Avrupa-yı Osmani sayılan yerler kamilen Balkan Düvel-i Müttefikası elindedir. Bulgar askeri İstanbul'dan bir iki saatlik mesafededir. Osmanlı ordusu Lüleburgaz'da mağlub mahv-ı perişan oldu. yalnız bir Edirne kaldı ki, oda muhasara altında ve İstanbul ile her münasebatı kat' olundu. Artık Edirne'ye hiçbir taraftan imdat gelemez. Hal böyle iken niye kan dökelim? Bu kanlar kime faide getirebilir? Padişahların zevki için mi kan dökülsün? Edirne'ye karşı 1000 kadar Bulgar topu vardır. Eğer Edirne teslim olunmazsa kamilen harap ve ateş içinde kalır. Sonra pişman olursunuz ama son pişmanlık para etmez! Yazık değil mi⁷⁹?

Bulgarların Edirne'deki halkı etkilemek ve dolayısıyla mukavemeti kırmak gayesiyle havadan uçaklarla attıkları bu bilgiler hemen toplatılmış ve Müstahkem Mevkii Komutanlığınca halkın moralini yükseltmek amacıyla bir bildiri yayınlanmıştır.

Bu bildiri de şöyle idi:

İLAN

“ 1- Bulgarların uçak ile öteye beriye bildiri attıkları görüldü.

2- Adı geçen bildirilerdeki yalanlara inanılmaması için kale kumandanlığı, aşağıdaki bilgiyi halka duyurur.

3- Gezici ordumuz, düzenli olarak kahramanca savaşına devam ediyor.

4- Ordumuz Kırkkilise, Lüleburgaz yöresine çekilmesi sırf askeri planımız gereğindedir.

5- Kamanova ve civarında perişan olan Sırp ve Bulgar Ordusu artık başını kaldıramaz bir haldedir.

6- Allah'ın yardımıyla yakın zamanda kahraman ordumuz karşısında sırtını çevirecek olan düşmanın halini yakında öğrenirsiniz.

7- Kalemiz Bin topa ve yüz binlerce askere karşı koyacak ve aylarca savunabilecek bir haldedir.

8- Kalemiz her türlü saldırı ve hasardan korunur.

⁷⁹ Ahmet Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.17; Şehbal, s.364, A.67,15 Kanuni Evvel 1328 (28 Aralık 1912) [beyannâmenin aslı için bkz. Ekler kısmı].

9- Bulgar bildirilerine ve ya diğer kötü dedikodulara kapılarak telaşa düşmeye yer yoktur. Zalim Bulgarların yaptıkları İslam köylerinin dumanlarını kestikleri İslam kadın ve ihtiyarlarının kanlarını halkın çoğunluğu gözleri ile görmüştür.

10- Kan dökmek isteyenler bunun ne kadar pahalıya mal olduğunu Allah'ın inayeti ile az zaman sonra öğreneceklerdir.

11- Kale komutanlığı halktan sakinlik ve güçlülük ile sabır ve dayanma bekler.”

Edirne Mevkii Müstahkem

Kumandanı

Ferik Mehmet Şükrü

Bu günlerde çıkan başka bir bildiri ise şöyledir:

Edirne Mevkii Müstahkem Kumandanlığı

Erkânı Harbiyesi

BEYANNÂME

“1- Rumeli-i şahanede bulunan Batı Ordusu, Yunan Hududunda kesin zafere kavuşmuş ve yapılan savaşta düşmandan birçok silah, esir ve top ile bir çok cephane arabası ele geçmiştir.

2- Savaştan sonra Yunan Ordusu takip olunarak, takip sırasında bir çok top, silah ve cephane ile sağlık araç ve gereçleri, ilacı vb. elde edilmiştir.

3- Batı ordumuz, aynı zamanda Sırp Ordusuna büyük kayıplar verdirmeye devam etmekte olup bir süvari bölüğü tamamen yok edilmiş ve bir çok silah ile düşman bayrağı ganimet olarak alınmıştır.

4- Çorlu yöresinde yapılan çarpışmada Bulgarların bir süvari bölüğü berat edilmiş ve bir çok silah ve hayvan elde edilerek hayvanlar süvari erlerimize dağıtılmıştır.

5- Ekim'in 25. ve 26. günlerinde Maraş bölgesinde yapılan kanlı çarpışmada düşmana da birçok kayıplar verdirilmiş ve düşman tutulduğu siperlerden askerimizin süngü hücumu ile geri püskürtülmüştü ve ta! Koyunlar sırtına kadar kahramanca bir surette takip olunmuştu. Yüzlerce silah kazanılmıştır.

6- Doğu Gezici Ordumuz, düşmanla, düzenli olarak ve soğukkanlılıkla savaşmakta olup, Allah'ın yardımıyla yakın zamanda düşmanı önüne katacağı beklemektedir⁸⁰.

Mevki`i Müstahkem Kumandanı

Ferik Mehmet Şükrü

2 Kasım sabahı, Edirne Müstahkem Mevkii Komutanlığı, Bulgarların seyyar orduları hesabına, Edirne karşısından kuvvet çekmesine engel olmak üzere, Musabeyli ve 212 rakımlı tepe doğrultusunda iki kolla çıkış taarruzu yapmasına karar vermiş ve birlikleri 1Kasım saat 09.15 de şu emri göndermişti⁸¹.

“1- Bugün doğu cephesi dışına çıkarılmış olan süvari keşif bölüklerinden alınan habere göre; Düşmanın kalenin doğu cephesi karşısındaki birliklerine Demirhanlı üzerinden seyyar ordusuna doğru çekmekte olduğu anlaşılmıştır.

2-Doğu Cephesindeki Düşman Kuvvetlerini bağlamak için yarın Doğu Cephesi dışına iki çıkış müfrezesi gönderilecektir.

3-Bu müfrezenin görevi; muharebe olmayıp, düşmanın dikkatini üzerlerine çekmekti. Bu sebeple Müfrezeler düşmana rastladıkça yakın muharebeden kaçınarak, fırsat bulunca onu yalnız topçuyla taciz edecektir.

4-Birinci müfreze, Edirne – Musabeyli doğrultusunda, ikinci müfreze Edirne – 212 rakımlı tepe doğrultusunda ilerleyecektir.

5- Gerek müfrezeler arasında, gerek müfrezelerle Edirne Doğu Cephesi arasındaki irtibat yaya habercilerle sağlanacaktır.

6- 12. Süvari Alayı, Ulupaşa – Ortakçı – Edirne üçgeni içersindeki bölgeye güçlü keşif kolları çıkaracak ve keşif sonuçları hemen çıkış müfrezelerine ulaştırılacaktır.

7- Çıkış müfrezeleri sol başları ile 2 Kasım saat 6:00 da savunma çehresine geçecektir.

8- Kale telgraf bölüğü her iki kola birer pırıldak postası verecek, bu postalar müfrezenin hareketinden önce kendilerine katılacaktır.

⁸⁰ Ratib Kazancıgil, a.g.e., s.33-35

⁸¹ Şadi Sükan, a.g.e., s.181-182

9- Her iki çıkış koluna doğu cephesi yedeğinden birer redif taburu ayrılacak, bu taburların birisi Yıldız Tabya yakınında öteki Ayvazbaba Tabya yakınında 2 Kasım saat 6:00 da toplanmış olacak ve çıkış müfrezeleri geçerken kendilerine katılacaklardır.

10- Müfrezeleri verilecek topçu bataryaları topçu komutanlığınca tertiplenecek ve bunlar saat 04:00 da Sırık Meydanında hazır bulunacaktır.

11- Birinci müfreze Saraçhane Köprüsünden geçerek Yıldız Tabya yoluyla, ikinci müfreze Sarayıçi 'nden geçerek Bağlık yolundan hareket edecek ve aynı yolda döneceklerdir.

12 Özel bir emir olmadıkça akşam karanlığında kaleye girilmeyecektir.

“ Beş günden beri sürmekte olan kanlı meydan muharebesinde Bulgarların Edirne yönünden önemli kuvvet çektikleri anlaşılmıştır.” Denmekte ve seyyar ordusunun yüklenmesine engel olmak üzere Babaeski doğrultusunda bir çıkış yapılması emredilmekteydi.

5 Kasım sabahı, Edirne Müstahkem Mevkii komutanlığı gerek Osmanlı Başkomutanlığının Babaeski doğrultusunda bir çıkış yapılmasına ilişkin telgraf emri ve gerekse Bulgar kuvvetlerinin son günlerindeki Müstahkem Mevkii çevresindeki faaliyetleri kuşatma çemberini kapatma çabalarını göz önüne alarak bunları olabildiği kadar sarsmak ve geri atmak, bu suretle de Türkler doğu ordusunun dolaylı olarak yardım etmek amacıyla doğu ve güney cephelerinden iki çıkış taarruzuna karar vermiş ve bunu 4 Kasım saat 20:00 de bir emirle cephe komutanları ve çıkış kuvvetle komutalarına bildirmişti⁸².

Bu emirde:

“1- Yarın saat 08.00'da buluşmak üzere güney ve doğu cephelerinde çıkış harekâtı yapılacaktır.

2- Güney Cephesinden yapılacak çıkış Yarbay Celal Komutasındaki bir alay piyade ve iki bataryadan ibaret bir kuvvetle yapılacaktır.

3- Doğu Cephesinden yapılacak çıkışta Mirliya Hüsametdin Paşa komutasında olmak üzere üç alay piyade ve dört batarya ile iki süvari bölüğünden oluşan bir kuvvetle yürütülecektir.

4- Bu çıkış kuvvetlerinin başlangıç harekâtının örtülmesi için bütün cephelerin uyanık bulunması rica olunur.” Denmekteydi.

3. 20 Kasım 1912 Kurban Bayramı

17 Kasımda, Edirne Doğu Cephesinde, üç günden beri devam eden çetin muharebeler son bulmuştu. 18 Kasımda akşama kadar bütün cephelerde sessizlik vardı. Yalnız gün batışından iki saat sonra Maraş Bölgesinde ileri geçemeyen ve ancak Bölge komutanlığınca zamanında niteliği üzerinde bilgi verilmeyen bu olaydan kaygılanan ve Maraş’a bir gece baskını yapıldığını sanan müstahkem mevki komutanlığı,

“Acele olarak üç taburun hazırlanmasını, bunlardan bir kısmının eldeki altı kamyonla nakledileceklerini” 10. Tümen komutanlığına bu emirle bildirilmişti.

Ancak hazırlıkların yapıldığı sırada ateş kesildiğinden “taburların koğuşlarında ve kamyonlarında, kışla avlusunda hazır beklemeleri” haberi geldi ve bir süre sonrada “bunlara hiç gerek kalmadığı” bildirildi.

Kurban bayramının arifesi olan 19 Kasım muharebesiz geçti. Bulgar kuvvetlerinin özellikle bayramdan yararlanarak taarruz harekâtına girişmeleri olasıydı. Müstahkem Mevkii Komutanlığı, böyle bir baskına uğramamak için Edirne Vilayeti Müftülüğüne bir yazı göndererek, cephede bulunan subay ve erlerin bayram namazından affedilmelerini rica etmişti. Müftülükte şu fetvayı verdi:

“FETVA:

Düşman hücumuna maruz bulunan bu beldenin muhafazasına memur askeri İslamiye'nin buldukları mahalden infilakları, mahzurdan gayri salim olursa, askeri mezkûre bayram namazı terk edilebilir mi?

ELCEVAP: Terk edilebilir.

Ketebülfakir El hafız.

Ahmet Nuri

⁸² Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.I, s.129-130.

El müftü Mimahsureti Edirne
Afianhu Mümahsureti Edirne

Yukarıdaki fetvayı, Müstahkem Mevkii Komutanlığı, birliklerine aynen gönderildi. Ayrıca onların ve bütün Edirne halkının bayramını kutlayan bir bildiri de yayınlamıştır.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı, bundan ayrı olarak birliklere gönderdiği bir emirle; Bulgar taarruzlarına karşı uyanık bulunulmasını ve gerekli düzen ve önlemlerin bu günden alınmasını bildirdi. Öte taraftan Bulgarlar ve 3. Ordularının Çatalca Mevzii önüne gelerek İstanbul'u tehdit etmesi üzerine, büyük devletler ikişer harp gemisi ve İspanya, Hollanda ve Romanya birer harp gemisi 18 Kasım 1912 tarihinde İstanbul limanına gönderip şehirde bulunarak kendi elçilik ve iktisadî kurumlarını himaye için karaya 2250 kişilik bir kuvvet çıkarmışlardı⁸³⁸⁴.

20 Kasım 1912 Müslümanların Kurban Bayramı idi. Bu sene Müslümanlar tam bir Kurban Bayramı yapıyordu. Her gün binlerce kurban veriliyordu. Bir kısım köylüler koyunlarını şehre götürdü. Bunlar çok ucuz fiyatla satıldı. Çünkü hayvanlara yedirilecek tahılı insanlar yiyordu. Kaleye yakın birçok köyler bir ay kadar açık durduğu halde, bunların saman ve yiyecek tahılını içeri getirmediler. Şimdi asker hayvanları için saman bulamaz duruma geldi. Saat 15:00 dan itibaren Güney Cephesinden Bulgar kuvvetlerinin yoğun bir topçu ateşiyle birlikte Ahırköy – Kartaltepe – Doğanca ileri mevzilerini ele geçirmek üzere taarruza başlamaları sessizliği bozmuştu. 19:00 dan itibaren redif taburları geri çekilmek zorunda kalarak Kartaltepe ile Karabayır düşmana terk ettiler⁸⁵.

Hafız Rakım Ertür anılarında Kartaltepe'yi Bulgarların geri almasını şöyle anlatıyor:

“ Bir çok fedakarlıklar yapılarak ve canlar verilerek Kartaltepe alınmış ve korunmasına Gümülcine redifleri bırakılmıştı. Subayların ifadesine göre, bunlar, orada

⁸⁴ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 240.

⁸⁵ Ratip Kazancıgil, **a.g.e.**, s.36-37.; Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 210.

umursamaz davranarak, hiç bir şeye önem vermeyip, kestikleri sığır hayvanlarını kazanlara koyup, sanki bir mesireye gitmiş gibi eğlenceye çıkmışlar. Bulgarlar bu durumdan istifade edip bir gece baskını yaparak, hiç bir direnme görmeden, adeta tokat ile Kartaltepe'yi aldıkları gibi silahları ile beraber birçokta esir aldılar ve birçok eşya ele geçirdiler. İşte pek çok kan dökülerek alınan Kartaltepe elimizden böyle gitti. Bayramın birinci günü, tekrar bir savaş için Kartaltepe'ye, birlikleri gönderilmeye başlandı. Bu gün kale bir bildiri yayınlandı. Seyyar ordularımız karşısında bulunan düşman, kuvvetinin %45 ni kaybetti ve yakın zamanda ilahi zafere erişeceğimizi duyuyordu. Biz de bunları okuyarak her günümüz bekleme içinde geçti⁸⁶.”

“8 Kasım Perşembe günü (21 Kasım) kalenin Güney cephesinde Kartaltepe civarında kanlı bir savaş olurken öğleden biraz sonra Buçuktepe, İbrahim Paşa mahallerine düşmanın mermileri düşüyor ve biçare halkı öldürüyordu⁸⁷”.

(Edirne'nin Fransa Konsolosu, Marsel Köyne, Matin Gazetesi'ne yazdığı kuşatma notlarında:)

“8 Kasım 1912 öğleden akşama kadar devam eden muharebe dünkü çarpışmadan daha şiddetli olmuştur. Oturmakta olduğum konsoloshanenin taraçasından Maraş ve Karagöz tepelerine doğru hakiki bir obüs ve şarapnel yağmurunun yağdığı görülmekte ve korkunç bir manzara teşkil etmekte.⁸⁸”

23 Kasım 1912'de Müstahkem Mevkii Komutanlığı Doğu Cephesi Komutanlığına emirler vermişti⁸⁹.

Edirne şehri bombardımanı 25–26 Kasım'da da devam etmiştir. Edirne şehrinin bombardımanı ahali arasında heyecan yaratmış ve bazı mualif unsurlarının kasten bu heyecanı arttırmaya çalışmakta olduğunu 28 Kasım'da Müstahkem Mevkii Komutanlığı aşağıda sureti yazılı beyânnameyi neşrederek bu heyecanı teskine çalışmıştır:

⁸⁶ Ratip Kazancıgil, **a.g.e.**, s. 37-38.

⁸⁷ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.I, s.160.

⁸⁸ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s. 204.

⁸⁹ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.I, s.160.

“Düşman Edirne şehrini sekiz günden beri bombardıman etmekte bulunmuş ve şehir üzerine bine karip gülle yağdırmış ise de Lehül Hamd şimdiye kadar maddeten hasara uğrayan aded-i mahdut bir kaç hane, dükkân ve emakin-i emiriyeden başka bir ziyarı mucip olmamış, nüfusça olan zayıat ise bir kaç vefeyât olmak üzere cem’an 20 kadar mecruhtan ibaret bulunmuştur ki, bu zayıatın en ufak bir müfreze askeriyenin yarım saatlik bir muharebe sahasındaki zayıatına bile tekabül edemeyecek derecede cüz’i dir. Kale muharebatında şehirlerin bombardımana maruz kalması muhakkak olduğu tarihçe müspettir. Buna bir an evvelce neşr olunan beyannâmede aceze-i nisvan ve sibyanın cesair arzu edilenlerle ecanibin kaleyi terk etmeleri teklif edilmiş ve arzu edenler kaleyi terk etmişlerdir. Binaenaleyh bu gibi cüz’i hasarat-ı maddiye ve Edirne’nin fedekar ve sebatkar ahalisinden birkaç kişinin mechuriyet ile kalemizin metanetine ve kuvvei askeriyemize katiyen halel gelmeyeceğinden büyük ve küçük herkimin tarafından olursa olsun inşa edilmekte olan heyecanımız tefevvuhat-ı haiyaneye itimad olunması lazımdır. Şimdiye kadar mağlubiyet görmemiş olan kale müdafiiini askeriyesi son neferlerine varıncaya kadar kaleyi müdafaaya azmetmiş olduğundan kendi arzuları ile kalede kalmış bulunan ahalinin düşmanın tesir gürültülerinden korkmaları ve işaat-ı mefsedetkaraneye kapılmaları beyan olunur.”

Mst. Mv. Kumandanı

Mehmet Şükrü

29 Kasım’da, Bulgarlar doğu cephesinden yaptıkları bombardımana ilaveten, güney cephesinden Karaağacın bombardımanına da başladılar. 30 Kasım’da beklenen Bulgar taarruzu vâki olmadı. Gece Kumlardere’de sırik üzerine konulan ve Fansızca yazılmış olan bir mektup bulundu.

Bu mektup aynen şöyledir:

“Komşular;

Dün, sizin Mehmet Ethem Paşa ve 252 zabıt, 9000 asker ve 1000 beygir, 8 topla ve iki katana teslim etti, bize Demirhanlı yanında. Bu akşam bizim asker İstanbul’a girecek bizden size haber ederiz, teslim edesiniz teslim etmezseniz size güç olacak ve pek çok pişman olacaksınız. Bu mektubu siz Paşa efendiye veriniz selamlar.”

İmza
Sizin Komşularınızda.

Bu mektuba yazılan cevap sûreti de aynen şudur.

“Osmanlılar vazifelerinin ifasında her şeyi göze aldırırlar, hiç bir şeyden korkmazlar, sözlerine itimat edecek kadar beyinsiz hiç bir Türk aramızda yoktur. Türk teslim olmaz.”

Bulgarlar bir taraftan propaganda yapıyorlar bir taraftan da kaleye hücum için hazırlıklarda bulunuyorlardı. İşte aynı tarihte tayyare ile de şu beyannâmeyi atmışlardır; aynen:

“Edirne’deki Osmanlı askerlerine;

Ey Osmanlı askerleri, çoktan beri muhasara altında bulunduğunuz için Edirne istihkâmatı haricinde ne gibi şeyler vuku bulunduğunu elbette bilmiyorsunuz. Paşalarınız büyük zabitleriniz bunu size söylemezler. Çünkü her şeyi size tarif ederse o zaman belki kendilerini kurşuna dizersiniz. Halbuki Türkiye’nin işleri pek fena bir halde bulunuyor. İstanbul’dan maada bütün Avrupa’i Osmani ile Türkiye’nin seri ateşli topları Balkan Hükümetleri ellerine düştü. Bunlardan maada topsuz tüfeksiz olarak İstanbul’a kaçan Osmanlı askeri arasında her gün binlerce nefer koleradan, tifodan ölüyorlar. İstanbul’da en mühim noktaları Avrupa düveli muazzaması bahriyesi tarafından işgâl edilip karantina vaz olunmuştur. Demek ki, şimdi yalnız Edirne kaldı. Edirne’ye hiçbir yerden imdat gelemes. Ne zamansa o da düşecek. Fakat o vakte kadar kim bilir kaç kişi açlıktan, kurşunlardan, hastalıklardan ölüp gideceklerdir. Eğer şimdi teslim olursanız, hem şeref-i askeriye lâıyk şeriat altında tesliminiz kabul olunur, hem de faydasız yere kan dökülmez. Aksi takdirde hiç bir vakit çoluğunuzu, çocuğunuzu, pederinizi, validenizi göremeyeceksiniz son defa olarak size ihtar olunur⁹⁰.”

Bulgar ve Sırp
Askerleri tarafından

⁹⁰ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.I, s.169.

Bulgarlar'ın beyannâme ve mektubu bazı hakikatleri ifşa etmiyor değildi. Doğu Ordusu çok fena şartlar altında Çatalca'ya çekilmiş, malzeme zâyi etmiş ve kaleden telefata vermişti.

Bütün bu propagandalara rağmen hiç kimse kalenin teslimi aklından geçirmiyordu.

Şehre 1 Aralık akşamı hafif bombardıman yapılmış saat 23:30 da başkomutanlıktan gelen emirde;

“Yarın ateşkesin imzalanacağı ve Müstahkem Mevkii için Bulgarlar'dan konuşma memuru geleceği ve bunun iyi karşılanması” bildirildi.

11 gün süren Bulgar bombardımanında şehre, 998 mermi düşmüş ve bunların etkisiyle 14 kişi ölmüş, 50 kişi yaralanmış ve 323 konut yıkılmıştır⁹¹.

IV. BÖLÜM

II. ATEŞKES DÖNEMİ

A. Ateşkes Yapılması

Ateşkesin yapılacağına dair 1-2 Aralıkta Osmanlı Başkonsolosluğu'ndan gelen emir üzerine Müstahkem Mevkii Komutanlığı cephe komutanlıklarına şu emri vermiştir:

“ Teşrinisani'nin yarın ki 19. günü 2 aralık 1912 veyahut müteakibi günlerde müdafaa muhiti civarında hasma mensup bi mükaleme heyet veya zabitin müracaat etmesi memul-ü kavi bulunduğu elinde beyaz büyük bayrak bulunacak olan böyle bir heyet veya zabitin üzerine ateş edilmeyerek Osmanlılığın şerefi ve zabitliğin ve karile mütenasip bir sûretle hüsn-ü kabul edilmesi ve bulunduğu mahalde misafir edilerek vürut edenlerin adedile rütbe ve isimlerinin en seri bir sûrette karargâha

⁹¹ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 251.

bildirilmesi, işbu telgrafnâmenin bu gece sabahı olmadan kaffe-i alakadarana behemehal tebliğ olunduğunun cevaben ve müsaraaten imbası⁹².

Yukarıda yazılı emir şu zeyl emirlerle de tamamlanmıştı:

“Mükaleme heyeti veya memuru ileri karakoldan en yakın bir zabıt çadırında misafir kalacaktır. Gözlerinin bağlanmasına hacet yoktur.”

Müstahkem Mevkii Komutanlığınca hazırlanmış olan ateşkes önergesi şöyle idi.;

“1- Taraflar ileri karakolları ve ileri birlikleri değiştirme hakkına sahiptir.

2- Işıldaklar yakılabilir

3- Uçak ve diğer keşif araçlarının kullanılması yasaktır.

4- Taraflar iki hat arasında kalmış ölülerini sıhhiye erleri ile toplayıp, defnedebileceklerdi.

5- Esirler değiştirilmeyecek, sayıları da bildirilmeyecekti.

6- Ateşkesin bitiminden dört saat önce taraflar, birbirlerine haber vermeye mecburdu

7- Yasak olan maddelerin yapılması ateşkesi kaldırır ve derhal karşı tarafa haber verilerek , bundan dört saat sonra hareket başlar .

8- Ateşkesin süresi belli değildir⁹³.”

Ateşkes şartlarını görüşmek üzere Türk konuşma memurları geldiği halde Bulgar murahhasları ateşkestten habersiz görünerek General Şükrü'yü görmek istediklerini söylemişlerdi Kale murahhasları bunun mümkün olmayacağını ve ellerindeki vesikayı göstererek General Şükrü namına görüşmeye selahiyettâr olduklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine Bulgarlar General Şükrü namına bir mektup vererek hemen ayrılmak istemişlerdir.

Arap harfleri ile yazılmış olan mektup şöyle idi ;

⁹² Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C 2., s.1.

⁹³ Şadi Sükan, a.g.e., s.252.

" Doğu ve batı ordularınız yenik ve perişan durumdadır . Yaver paşa Merhamlı 10600 mevcutta teslim olunmuştur. Bütün Garb-i Rumeli ve Çatalca'ya kadar olan arazi Bağlaşık Devletlerin ellerindedir. Harp şansı Osmanlılara gülmemiştir. Edirne 'nin savunucuları şimdiye kadar şanlı bir suretle savunmada bulunmuşlardır. Boş yere kan dökülmekten ve şehir halkının yok olmasından çekinilmelidir. Kuşatma Ordusu Komutanı , Edirne'nin teslim olmasını yüksek kişilerinize salık verir."

Edirne'yi Muharebesiz olarak ele geçirmek umuduyla 2. Bulgar Ordusu Komutanı, bu mektubu ateşkes imzalanmadan önce yazmış bulunuyordu.

Böyle bir mektubu kabul ve komutanlarına vermekte mazur olduklarını söyleyen kale murahhaslar, mektubu, getiren heyete iade etmişlerdir.

Durum o sırada Kazan Tepe'de bulunan Şükrü Paşa'ya arzedildi Bunu üzerine Müstahkem Mevkii Komutanlığı hemen bir emir yayınlarak "Harp halinin devam ettiğini, birliklerin her zamandan daha uyanık bulunmaları gerektiğini bildirdi.

Mütarekenin akdinden evvel, Bulgarlar el çabukluğuna getirerek kaleyi düşürmek hususunda her türlü çareye başvurmaktan geri kalmıyordu. Bu meyanda 2 Aralıkta tayyar ile şu bildiriye attılar;

"Edirne askeri ve ahalisi;

Malûmunuz olsun ki, Bulgar ordusu artık İstanbul önündedir. Bütün Rumeli, Arnavutluk ve bütün Akdeniz adaları Bulgar, Sırp Yunan ve Karadağ eline geçmiştir. Rumeli'de bir fırka Osmanlı askeri bile kalmadı. İstanbul'da bulunan ordu mevcudundan her gün binlerce efrat koleradan vefat ediyorlar. Şöyle ki Edirne ye hiç bir yerden imdat gelemez Bundan dolayı tarafından yapılacak her türlü müdafaanın nafiye kan dökülmeden başka hiç bir faydası yoktur. Fakat biz kan dökmek istemiyoruz. Cümlenize malûm olduğuna göre biz, Müslümanlar'a karşı harp etmiyoruz. Bulgaristan'daki 500.000 Müslüman sizden rica ediyor. Şimdi bihamdillâh zapt ettiğimiz toprakta ikametden kurtulmak ve rahat yaşamak isterseniz Edirne'yi teslim ediniz."

İmza

Bulgar ve Sırp Askerleri

Beklenen mütareke emri 4 Aralık' ta saat 2.30 da geldi. Emir aynen şöyledir:

"Düvel-i müttefikai muharip eden Yunanistan hariç olmak üzere Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ orduları ile bu akşam mütareke akdolundu. Müteakiben musallaha müzakeresine başlanacaktır. Müzakerat-ı Sulhiyenin neticesine kadar mütareke devam edecektir. Edirne ve İşkodra kaleleri mütarekeden istifade edeceklerdir. Onlar tarafından kaç zabıt geliyorsa bizim taraftan da o kadar ve mümkünse aynı rütbede parlementer tayin edilecek ve tarafeyn parlamenterleri tarafından bitaraf mıntıka tehdit olunacaktır.⁹⁴"

Başkumandan Yardımcısı Nazım

Ateşkes Protokolü 5 Aralık'ta, Pazarçesme'de saat 11:00'da iki taraf birleşerek, saat 13:00'de imzalandı.

Protokol maddeleri şöyle idi;

"Ateşkesin yapılmış bulunması ve Edirne'yi kuşatanlarla kuşatılanlar, Başkomutanlıklarından verilen emirlere uyararak, ateşkes süresince aşağıdaki koşullar için anlaşmaya varmışlardır⁹⁵."

1-Her iki taraf karakolları, ateşkesin yapıldığı zamanki mevzilerde kalacaklardır.

2-Tarafların ileri karakolları arasındaki arazi kesimi tarafsız sayılacak ve buraya girilmeyecektir. Her türlü yanlışlıklara meydan vermemek için ileri karakolların değiştirilmesi, gündüz öğle vakti yapılacaktır.

3-Her iki taraf arasında gidiş ve geliş yasaklanmıştır.

4-Buluşma noktası, M. Paşa - Edirne şosesi üzerindeki Papazçesme'dir.

5-Buluşma, konuşma memurları tarafından yapılacaktır.

6-Yalnız ölümler, sıhhiye erleriyle silahsız erler tarafından toplanacaktır.

7-Her türlü keşif araçlarının (balon, uçak, ışıldak) kullanılması yasaklanmıştır.

8-Taraflar harp haline başlamadan dört saat önce birbirlerine bildireceklerdir.

⁹⁴ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.II. s.3.

⁹⁵ Şadi sükan, a.g.e. s.234.

9-Taraflar tahkimat yapabilecekler. Yalnız ileri hattaki tahkimat ileri karakol birlikleri tarafından yapılacaktır.

10-Taraflar imza ettikleri bu maddeleri aynen uygulayacaklardır.

11-Bir tarafın belirtilen maddeleri uygulamaması, ateşkesin bozulmasına sebep olacaktır.

Ateşkesi imzalayanlar;

BULGAR BİRLİKLERİ ADINA:

Yarbay: Popof

Binbaşı: Skaynof

Yüzbaşı: Statonof

TÜRK BİRLİKLERİ ADINA

Piyade Yarbay: Celâl

Kurmay Binbaşı: Kâzım

Kurmay Yüzbaşı: Remzi

Topçu Yüzbaşı: İsmail Hakkı

Bulgarlar 7 Aralık 'ta şu değişiklik önermelerini sundular.

“1- Müstahkem Mevkii savunma çevresinde tarafsız bir bölgenin belirtilmesi ve ortadan bir ayırıcı hat geçirilerek buraya beyaz flamalar dikilmesi,

2- Harekât başlamadan önce tarafların birbirlerine dört gün önce haber vermeleri.

Tarafların delegeleri , 8 Aralık saat 11.00 ' da Pazarçesme'de buluşarak Müstahkem Mevki Komutanlığı'nca da uygun görülen Bulgarların ileri sürdüğü iki değişiklik önermesini de, protokole dahil ederek imzaladılar.”

1.Ateşkesin Uygulanması

Ateşkes 10 Aralıktan itibaren tam olarak uygulanmaya başlanmıştır. Müstahkem Mevkii Komutanlığı çok yıpranmış olan birliklerin iyice dinlenmeleri için gerekli emri vererek, bunların nöbetleşe, şehir yakınındaki ve Karaağaç'daki kışlalarda ikâmet etmelerini sağladı. Ayrıca muharebe ileri karakolları ve asıl muharebe hattı mevzilerinde kalacak birliklerin daha rahat olmaları için buralarda sığınaklar ve zeminlikler yapılmasına hız verilmesi de emredildi ve bu iş için gerekli gereç ile istihkâm birlikleri cephe komutanlıkları emrine gönderildi

10 Aralık'ta Bağlaşık kuşatma orduları komutanı General İvanof, Müstahkem Mevki Komutanlığı'na; " 13 Aralık'tan itibaren Bulgar erzak trenlerinin işleyeceğini önce Bulgar Çarı 'nın baş trenin geçeceği" hakkında başkomutanlıktan emir aldığını bildirmiş ve hattın bozuk kısımlarının onarılmasını istemişti⁹⁶ .

Yunanistan hariç diğer bağlaşıklar ile Osmanlı Devleti arasında akdedilmiş. mütareke ile Londra'da barış müzakerelerine başlanmıştır. Mütarekenin barış yapılmasına kadar devam edeceği de ayrıca kaydedilmiştir. Osmanlı hükümeti, herhalde barışın gerçekleşeceğine ve Edirne'nin daha uzun zaman dayanabileceğine emin görünüyordu ki mütarekenin iki taraf için eşit şartlar altında düzenlenmesine önem vermemişti. Kabul ettiği mütarekenin yedinci maddesine göre Osmanlı Hükümeti Karadeniz limanlarına evvelce koyulmuş bulunduğu ablukayı kaldırıyor ve aynı zamanda Bulgar Ordusu'na denizden olduğu gibi karadan da ikmal ve iaşesi için trenlerin Edirne den geçmesine müsaade ediyordu. Buna karşılık Edirne nin takviye ve iaşesinden hiç bahis yoktu⁹⁷ .

Fransız askeri yazarı Albay Piyeran " Bu maddenin kabulü, müsalahanın çabuk akt edebileceği ve Edirne'nin erzak ve cephaneye mebzulan malik olduğu hakkında Hükümet-i Osmaniyece beslenen ümitten doğmuştur. Halbuki zarûri ihtiyaçlar her

⁹⁶ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.260-261.

⁹⁷ Bekir Sıtkı Baykal, **a.g.m.**, s.189; Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s.202.

tarafıta tükeneıneıne başlamıştır. Hem bu maddenin Türkler tarafından kabulü mtfeıkleı uzun müddet ikna edemezdi. Bulgarların müdafaa hatlarının içinden geçmeleri, asker olmayan ahali ile münasebetleri sayesinde Bulgar Başkomutanlığı Edirne'deki durum hakkında kesin bir fikir edinmeye muhakkak olmuştu” demektedir ki Osmanlı Hükümeti'nin sakat görünüşünü tamamıyla belirtmektedir.⁹⁸.

Bulgar erzak trenleri, Edirne Maraş Bölgesi ve Güney Cephesi birlikleri personelinin gözleri önünde nispet yaparcasına geçip giderken, onlar kendi kt kaderlerinin sonucu olan bu ibret verici tabloyu seyretmekle yetineceklerdir.

atalca ve Gelibolu Bölgesinde bulunan Bulgar birliklerine Edirne savunucularının gözlerinin önünde katar katar yiyecek ve giyecek maddeleri ve büyük olasılıkla silah ve cephaneye taşınırken, Müstahkem Mevki Birliklerin de ve şehirde yiyecek sıkıntısı başlamıştır. Zaten 50 günlük muharebe süresi için hesap edilen fakat harbin başında ancak yarısı tamamlanabilmiş olan yiyecek maddeleri stokunun büyükçe bir kısmı da Rum, Ermeni ve Yahudi müteahhitlerin depolarında bulunmaktaydı. İş artık Hıristiyan vatandaşlarının insaf ve hamiyetlerine kalıyordu. Edirne'de mevcut ve personeli ve hatta müdürleri, Rum, Ermeni ve Yahudi asıllı Osmanlı Bankası, Selanik Bankası ve Deutsche Bank isimli  bankayla gerçek nakit miktarlarını doğru olarak bilmediklerinden, ödemede güçlük çıkardıklarından havale edilen paralar bile tam zamanında ve istendiği kadar olmuyordu .

Müstahkem Mevkii'de, bu sırada tuz sıkıntısı başladığından 15 Aralık'tan itibaren, tuzundan faydalanmak üzere er başına 50 gr. hesabıyla birliklere beyaz peynir dağıtılmaya başlandı. ve buna karşılık er başına ekmek miktarı 960 gr.dan 750 gr.a indirildi⁹⁹.

Fırından dağıtılan ekmek gerek dış görünüşü gerek besin değeri yönünden kesinlikle ekmek değildi. Fırınlardan bir ekmek almak bir kale fethetmek demektir. Bazı fırınların çıkardıkları ekmekler sırf arpa olup kılçıkları üzerindedir. Mısır karıştırıldı ve en sonunda süpürge tohumu ve kuş yemi ekmeğe girdi. (Süpürge tohumundan yapılmış ekmek rneği Edirne müzesinde mevcuttur). Fırınlarda son derece kargaşa vardı.

⁹⁸ Nazmi ağan, **a.g.m.**, s.202-203.

⁹⁹ Nazmi ağan, **a.g.m.**, s.202.; Bekir Sıtkı Beykel, **a.g.m.**, s.189.

Fırınlara önüne sokulanlar kaç tane ekmek isterse o kadar alabilir, geride kalanlar bir şey almayı başaramadan eli boş kalıyorlardı ¹⁰⁰.

18 Aralık'tan itibaren erler arasında tifo ve kolera hastalığı görüldü ve Müstahkem Mevki Komutanlığı' da olaya gerekli önemi vererek, olanak içindeki önlemleri aldırdı ¹⁰¹.

Halkın çoğunda yeterli erzak stokları bulunduğu halde, yine çarşıdan erzak ve ekmek tedarik etmek üzere fırınlara ve mağazalara yığılmakta oldukları ve bunun sonucu olarak, muhtaç halkın yiyeceğini tüketmekte oldukları görüldü. 24 Aralık'ta halka "Erzağı mevcut olanların, bu gibi davranışlarından vazgeçmeleri, aksi halde gerekli kanunî kavuşturmanın yapılacağı ve mevcut erzakların da ellerinden alınacağı kavramında bir bildirge duyurulmuştu.

Yokluğunu iyice hissettiren yiyecek temini için, gizlenmiş zahireyi bulup çıkarmaya memur "Zahire Tahhariyatı Komisyonları " kurulmuş ve bu sûretle bir miktar yiyecek elde etmek mümkün olmuştu ¹⁰².

İlk Bulgar erzak treni 13 Aralık 'ta Edirne 'den geçmiştir. Müstahkem Mevki Komutanlığı her an tahkimata ehemmiyetle devam edilmesi hakkında cephelere emir vermekte ve bilhassa Güney Cephesi ile Maraş mıntıkası tahkimatının ikmalini istemekte idi ¹⁰³.

Köylüler, bu günlere kadar hayvanlarına bakabilmişlerdi. Kale dahilinde otlatıyorlar; bağlara götürüp bağ çubuğunu yediriyorlardı. Diğer tarafta fakir muhacirler, bağlardaki kütükleri ve ağaçları kesip, satıyorlar kendilerine ekmek parası temin ediyorlardı. Kaleler de bulunan birlikler, civar bağlardaki ağaçları kesiyordu .Yavaş yavaş Edirne'nin bağ ve bahçeleri ortadan kalktı. Kale dışında bulunanlar da Bulgarlar tarafından kesilmiştir. Köylüler hayvanlarını pek düşük fiyatla satıyorlardı. 10 liralık bir hayvan 2-3 liraya satılıyordu. Alıcı olmadığı gibi hayvanlara yedirilecek yem de kalmamıştı. Bundan Musevî kasaplar çok faydalandılar. Sığır hayvanlarını alıp sucuk , kavurma yapıyorlar ve sığır etini bu günlerde 3,5 kuruşa satıyorlardı. Savaştan sonra et çok pahalı olacaktı.

¹⁰⁰ Ratib Kazancıgil, **a.g.e.**, s. 49.; Tosiavizade Dr. Rıfat Osman, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁰¹ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 262.

¹⁰² Belki Sıtkı Baykal, **a.g.m.**, s. 190.

Her çeşit erzak sıkıntısı içinde bulunan Edirne'nin içinden geçen Bulgar trenleri müdafaa bölgelerine francalalar, meyveler, şeker, tütün paketleri taşıyor aleyhimizde yazılan yabancı dillerdeki gazetelerin atılması, askerin ve halkın sinirini büsbütün bozuyordu¹⁰⁴.

31 Aralık' ta alınan yerinde önlemler sonucu kolera ve tifo hastalıkları görülmez olmuştu

3 Ocak 1913'te İstanbul'dan gönderilen iki vagon ilaç Bulgar kuvvetleri kontrolünde bulunan Uurlu istasyonuna gelmiş ve burada Türk sağlık personeline teslim edilmişti .

Düyun-u Umumiye idaresi önünde her gün binlerce halk tuz almak için toplanırdı. Salamura suları, doktorların yaptığı suni tuz ve tuzlu toprakların yıkanmasından elde edilen tuzlu su kullanılıyordu. Fakat hiç bir zaman ihtiyaca yetmiyordu. Tuz sıkıntısı şiddetle devam ederken tuz ruhundan tuz yapılması denendi ise de olumlu sonuç vermedi¹⁰⁵

Bağlaşık Balkan Devletleri tarafından ileri sürülen ve Avrupa büyük devletlerince de desteklenen Doğu Trakya'daki Midye-Enez sınır hattı önerisini Osmanlı Hükümeti şiddetle geri çevirmişti. Böylece Londra Konferansı olumlu bir sonuç vermemişti. Ama olumlu bir sonuç alabilmek için Edirne Müstahkem Mevkiinin, Osmanlı Hükümeti'nin istediği şekildeki sınır hattını kabul eden bir barışın imzalanmasına kadar dayanması gerekiyordu. Müstahkem Mevki yiyecek bakımından çok zor durumda idi.

29 Ocak 1913'te Müstahkem Mevki komutanı Şükrü Paşanın rütbesi üstün başarılarından dolayı Birinci Ferikliğe yükseldi

30 Ocak 1913'te Başkomutan Vekili İzzet Paşa imzasıyla gelen şifreli telgraf nâmede :

¹⁰³ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.II., s.8.

¹⁰⁴ Nazmi Çağan, **a.g.e.**, s.203.

¹⁰⁵ Ratib kazancıgil, **a.g.e.**, s.53.; Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.263.

"Bulgarlar'ın 30 Ocak'ta ateşkesi kaldırdıkları 3 Şubat saat 19 00'da harekete başlanacağı, son derece özveri gösterilmesinin gerektiği bununla birlikte düşman ateşkes etmedikçe ateşkesin tarafımızdan bozulmasına neden olmamak için ateş edilmemesi bildiriliyordu".

Bu şifre alınınca , hemen bütün birlik en kısa zamanda görev yerlerine gitmeleri, uyanık bulunmaları, subaylar dahil görevli olmayan hiç bir kimsenin şehre izinli bırakılmaması, fakat düşman tarafından ateş edilmedikçe silah kullanılmaması bildirildi. Bu arada bombardmanın tekrar başlayabileceği göz önüne alınarak, Müstahkem Mevki Karargâhı'yla vali ve erkanı için 10. Tümen kışlalarında yer hazırlandı.

1 Şubat'tan itibaren Bulgar trenleri faaliyete son vermiştir. 2 Şubat'ta da Müstahkem Mevki Komutanlığı Yanık Kışla'ya nakledilmiştir.

2 Şubat'ta Batı Cephesi'nden bir Sırp subayı, doğu ve güney cephelerinden de Bulgar subay ve erbaşları gönderilmek sureti ile mütarekenin dört gün daha uzatıldığı söylenilmek kaydıyla Müstahkem Mevkii aldatılmak istenmiş ise de bu sözlere ehemmiyet verilmemiştir.

Kaleyi gafil avlamak için düşmanlar bir çok hilelere müracaat etmekle beraber asker ve ahaliyi isyana teşvik ve Edirne müdafileri ile halkının maneviyatını kırmak için beyannâmeler neşrinden de geri kalmıyorlardı. 2 Şubat'ta ileri karakollarımıza sûreti aşağıda yazılı beyannâmeler atılmıştı:

"Ey Osmanlı askerleri, bu pazartesi günü saat 07.00 sonra da yine muharebe başlayacaktı. Kabahat Şükrü Paşa'dadır. İki aydan beri sizi sulh ile aldatıyor. Evinize yakında gideceksiniz diyor ve Edirne yi tutamayacağını bildiği halde yine teslim etmek istemiyor. Binaenaleyh muharebeyi istiyor. Düşman olmazdan evvel, toplar tüfekler patlamaya başlamazdan evvel size bir kaç söz söylemek isteriz. Şükrü Paşa erkânı ile beraber çok rahat yaşıyor. Yemeği var, sıcak yatakları var bundan başka büyük aylıkları da var. Onun için muharebe istiyorlar. Acaba sizin neyiniz var? Ekmeğiniz var mıdır? hanenizde ne olduğunu biliyor musunuz?

Şükrü Paşa "Sofya Türklerin elindedir" diye sizi aldatıyor Yaver Paşa Sofya'da nasıl esirse onunla beraber çok paşalar vardır. Fakat Osmanlı askeri gelip sizi kurtarmayacaktır. Bizim trenler Çatalca'da ve Gelibolu da bulunan Bulgar askerine yemek götürüyorlar. Şükrü Paşa sizin de trenlerinizin geleceğini söylemiştir Geldiler mi? 6 ay için ekmeğiniz var diye Şükrü Paşa sizi aldatıyor. Mademki bu kadar çok zahireniz vardı, niçin size adam akıllı yemek vermiyorlar? Görmüyor musunuz bizim askerler ne kadar şendir. Çünkü onların yemeği var ve evlerindekiyle daima mektuplaşıyorlar

Ne vakte kadar Şükrü Paşa'nın yalanlarına kör ve sağır kalacaksınız? Sizin için sulh yoktur. Nasıl ki trende yoktu. Sizi kurtarmak için Türk askeri gelmeyecektir. Şükrü Paşa sıcaktır bekleyebilir. Fakat siz beklememelisiniz. Teslim olun birer ikişer. Onar, yüzer zabitlerinizle beraber teslim olun. Çünkü onlar da sizinle beraber soğuktadırlar. Pazartesienden evvel teslim olun zira sonra pişman olursunuz Halbuki son pişmanlık fayda vermez.

Bize teslim olanları öldürmüyoruz şimdiye kadar binlerce adam teslim oldu Kimsenin kılına bile dokunulmadı. Her kez kendi evine gitti Bizim kanunumuz Hıristiyanlar ve Müslümanlar içindir. Biz hepimizi çağırıyoruz Şükrü Paşa sizin aç kalmanızı ve ölmenizi arzu ederse kendiniz geliniz, muharebe başlamadan geliniz."

Bulgar Askerleri

Bu beyannâmenin bazı bölümleri tamamen basit bir düşünceyle yazılmıştır. Fakat bu beyannâmenin bazı yerlerinin zor durumda bulunan Türk askerlerini iğfal edebilecek, onun aç ve soğukta olduğu bir durumda maneviyatını kırarak cümleler bulunuyordu¹⁰⁶.

Ocak 1913'ün sonuna gelindiği halde Londra Konferansı'ndan olumlu bir sonuç alınamamıştı. Osmanlı Hükümeti, Edirne Müstahkem Mevkii'nin hâlâ elinde bulunmasından yararlanarak Doğu Trakya sınırının Meriç'ten geçmesinde direnmekteydi. O halde Midye-Enez hattını kabul ettirebilmek için önce Edirne'nin ele

¹⁰⁶ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.II., s.10.

geçirilmesinin ilk şartı olduğunu düşünen Bulgar Başkomutanlığı, bu amaçla 30 Ocak akşamından itibaren ateşkesin kaldırıldığını ordularına bildirdi¹⁰⁷.

Müstahkem Mevkii Komutanı Şükrü Paşa nasıl bir ruhla dövüşmekte olduğunu çok canlı bir şekilde meydana koyan bir telgrafi saat 04:00'te çekti. O meşhur telgraf aynen şöyledir.

"Edirne gibi dünyanın en Müstahkem Mevkiinden ma'dud bir şehri-i mukaddesi deni hunhar bir düşmana teslim edecek olacak bir kumandan şanlı Osmanlı tarihinde görülmemiştir. Bu cinayeti bende irtikâb etmeyecek ve son nefesimi kendi tabancama, kendimi de son kurşunuma tevdi edeceğim. Şehirde imkân-ı mukavemet kalmadığını görünce muhazara altında bulunan aceze-i sıbyan ve nisvani konsolosların, ellerine birer beyaz çarşaf vererek onların himayesine tevdiyan şehirden çıkaracağım. Şimdiye kadar yaptıkları gibi bunları da onların medeniyet gözleri önünden isterse imha etsinler. Badehu toplarımı o meşruh-i âlem mebani ve emakin-i muazzezimizle Bulgarlar üzerine çevirerek o şehrimizi ateşlere boğarak harabezara döndüreğim. İçeride ateş, dışarıda ölüm içinde kalacak kahraman askerim işte o zaman ileriki muhasırın bir milyon olsun anı yaracak ve bu suretle ya kahramanca ölecek veyahut mukaddes payitah-ı ecdadını şanla terk edecektir"

Çok geçmeden İstanbul'dan gelen bir telsiz telgraf, bu mesuyeti gidermiş ve Edirne içindekilere nisbi bir ferahlık yaratmıştır. Telgrafta Kamil Paşa kabinesinin düşürüldüğü ve yerine Mahmut Şevket Paşa Hükümeti'nin geçtiği, yeni kabinenin her türlü vasıtalarla ve Edirne'yi kurtarmak azminde bulunduğu bildiriliyor. Bir müddet daha kalenin mukameti için elden gelen her türlü fedâkarlığa katlanılması isteniyor ve Edirne'yi kurtaracak bir imdat ordusunun harekete hazırlandığı bildiriliyordu¹⁰⁸.

2.Karaağaç Görüşmesi

Londra Konferansı'nda beklenen sonucun veremeyeceği ve harb harekâtının yeniden başlaması olasılığının daha çok olduğu görüldükten sonra 15 Ocak 1913'de Karaağaç'ta Bulgar Baş Komutanı'nın başkanlığında Bulgar Bakanlar Kurulu toplandı

¹⁰⁷ Enver Ziaya Karal, **a.g.e.**, s.335-336.

¹⁰⁸ Bekir Sıtkı Baykal, **a.g.m.**, s.190.

ve harp harekâtına yeniden başlamak için orduların hazırlık derecesi ve harekât planı incelendi.

2. Ordu komutanı Başkomutan muavini ordunun hal ve vaziyetini izah ettikten sonra söz aldı ve muharebenin Edirne hücumu ile başlaması, Edirne'nin zaptı ile diğer orduların muvasalasının temin edileceğinin ve Londra müzakerelerinin de görülen siyasi zorlukların da ortadan kaldırılacağını beyan etti.

3. Ordu komutanı ise Edirne'ye hücumun imkânsızlığını ispata çalıştı ve böyle bir tecrübeye muvaffak olunamayacağını ve felakete sonuçlanacağını belirtti. 1. ve 4. Ordu Komutanları ise yalnız ordularının harekâta hazır olduğunu söylediler. 3. ordunun beyanatı başvekil ve nazırları korkuttu.

2. Ordu komutanı tekrar söz alarak hücumun 6-7 bin yaralı veya ölüye mal olacağını bunun da elde edilecek neticeye göre çok sayılamayacağını, esasen Edirne'nin açıklıkla sukutunu beklemek tarzı ile de yine bu kadar zayıatın verileceğini ileri sürmüş ve harekâtın tekrar başlaması ile derhal Edirne'ye hücum yapılmasında ısrar etmiştir. Buna yalnız Başkomutan kendi fikrinin de bu merkezde olduğu cevabında bulunmuştur. Meclis bir şeye karar vermeden dağılmış ve meselenin bir karara bağlanması hususu umumi karargâhın rey ve emrine bırakılmıştır.

B. ATEŞKESİN BİTMESİ VE MUHAREBELERİN YENİDEN BAŞLAMASI

1. Ateşkesin Bitmesi

Edirne Kalesi; Muhasaraya uğradığı ve dışarıyla alâkasının kesildiği günden itibaren maddî ve manevî yönden zor günler geçirdi. İki ay devam eden mütareke günlerinde muharebe gürültüsünden kurtulmuş, bir sükûnete kavuşmuştu.

Anavatana, aile ocaklarının ilgisizlik; muasırlarca ve kale içinde yaşayan kötü niyetli kişiler tarafından, her vesilede, ordu ve yurt aleyhine yapılan kötü propagandalar müdafilere savrulan blöfler; halk ve kale kıtaları üzerinde tesir yapmakta idi. Buna ilaveten her türlü erzaksızlık sıkıntısına düşmüş olan Edirne Kalesi içerisinde geçen Bulgar iaşe trenlerinden müdafaa mıntıklarına fırıncılara türlü türlü meyve, tuz ve

şekerle tütün paketleri ve her cinsten gazete ve buna benzer şeylerden kalenin en şiddetli ihtiyaçlarının atılması müdafilerin sınırlarını bozmuştu.

2. Muharebenin Yeniden Başlaması

Başkomutanlıktan savaşın yeniden başlayacağına dair kaleye bir telgraf gelmiştir ve savaşa hazır olmaları bildirmiştir

Telgraf Örneği

"Vatanımızın hayat ve geleceği, milletimizin tarihi namusu bugün bizim ellerimize bırakılmıştır. Kurtuluşumuz ise tüm erat ve subayların gönül ve amaç birliği yaparak yaşamayı hor görür derecede özveri göstermesinde ve askerî görevlerinde kendilerini adamasındadır. Kader bugün bizi vatan ve devleti kurtarmaya çağırıyor. Osmanlıların erkek ve fedakâr çocukları için başka bir amaç kalmamıştır. Soyumuzun çocukları olduğumuzu, Osmanlı kanını kurumadığını ispatlayalım. Güveniyorum ki bu yüksek ve kutsal amaç için benim ile birlikte hepiniz mertçe can ve malınızı bağışlamakta düşünmezsiniz. Din ve vatan için ölmeye karar veren bir millet ulu Tanrıdan yardımına ve şeref dolu sonsuz bir hayata ulaşır."¹⁰⁹

Müstahkem Mevkii Komutanlığı bombardımandan zarar görmeyeceğini tahmin ederek karargâhı Yan Kışla'ya nakletmiştir. Bulgarlar Edirne'yi 21 Ocak akşamı (3 Şubat) saat 19:45'de dört bir taraftan şiddetli top ateşine sarmışlardı. Ateşkes bitiminin daha ilk gecesini, yalnız şehir merkezine düşen mermilerin sayısı 150'yi geçmiştir. Bu yüzden bir çok yangınlar çıkmış, halktan 8 kişi şehit düşmüş , 10 kişi yaralanmış ve 53 ev harap olmuştur. Bu şehir bombardımanları her gün bir parça daha şiddetini arttırmak sûretiyle kalenin düşmesi gününe kadar sürmüştü.

Bulgar Komutanlığı Sırp topçusuna bombardıman görevi vermemişti Bulgar Komutanlığı, Edirne'nin ele geçirilmesi şerefine Bulgar birliklerinde kalması çabasıydı.

¹⁰⁹ Ratib Kazancıgil, a.g.e., s.62.

4 Şubat'ta Sultan Selim Camii yakınında 6 Şubat sabahı Taşlık Camii yakınında ve gece de Kıyık Mahallesi'nde yangın çıkmış ve söndürülmüştür¹¹⁰.

Bulgarlar tayyareler ile attıkları bombalarla, beyannâmelerle halkın ve müdafillerin maneviyatını kırmaya çalışıyorlardı.

5 Şubat günü atılan beyannâmede ¹¹¹;

" İki mukaddem müttefiklerle Türkiye arasında akdedilen mütareke henüz katledilmiştir. Kamil Paşa Kabinesi ile divan-ı âli harbe devamının adımı'l-imbân oluşundan dolayı müttefikler Edirne'yi müttefiklere terke karar verdikleri gibi Düveli Sitte-i Muazzamının da hiç olmazsa Anadolu'yu terhis için akd-i müsâlâhaya karar vermişken memuriyetten matrut bir güruh ve safta, ulema kıyafetine girerek Jön Türklerin iştiraki ile Bab-ı Ali'yi muhasara ve Nâzım Paşa ile iki zabıt ve bazı kesanı katlettikten sonra Zatı Şahanaz Kâmil Paşa Kabinesinin sukutu ile Başvekil sıfatı ile Mahmut Şevket Paşaya intihap ve tayine mecbur olmuştur. Bu kanlı darbeyi hükümet meselesi müttefiklerin son derece mucib-i nefreti olmuştur.

Zahir halde Türkiye mahva mahkûmdur. Harp devam edecek, Edirne tahrip ve perişan edileceği gibi Bulgar ordusu da İstanbul'a duhul edilecektir. O vakit kanlı Jön Türklerin, entrikacıların başlarına gelecekleri düşünsünler. Ey Edirne Ahalisi, İslâm, Hıristiyan ve efrat, hakikat-i hali size terhim için hitap ediyoruz. Şükrü Paşa'nın beyannâmeleri tahrif edilmiştir Bunlar hakikaten baidir. Size trenler dolusu tuz, pilav, baklava vaat edilmiştir. Bunlar zuhur edecek yerde harp zuhur etti. Birkaç güne kadar Türk ordusunun vücudu ihbar ettiler; halbuki ordunun ahlâkı ifsat edilmiştir ve itibatten beri oluşundan dolayı gayr-i müktedir bir vaziyette kalmıştır. Çatalca, Gelibolu hududu üzerinde sahib-i âzîm ve sebat ve nizamper var. Mamali metanette 400.000 neferden mürettep bir Bulgar ordusu ahz-i mevki etmiştir. Hatta Sofya'nın ve Filibe'nin Osmanlı kıtanın dest-i tegallübüne düştüklerini size ihbar ettiler. Deşetli bir yalandır. (Kırkkilise, Tekirdağ, Dedeoğaç, Kavala, Selanik, Manastır, Üsküp)bunlar bütün yedi zaptımızda olduğu halde bu gibi mecnunane beyanatta itimat edecek kadar deli misiniz? Sizi temin için Avrupa gazeteleri atacağız. Biz ki muzafferiz oldukça sahib-i kuvvet ve

¹¹⁰ Şadi Sükan, a.g.e., s.274.

¹¹¹ Remzi Yiğitgüden, a.g.e., C.II., s.40.

namus olduğumuz halde sizi aldatmaya hiç ihtiyacımız yoktur. Edirne'yi tahrip etmesini hiç istemezdik Biz şehrin teslimini teklifimizi İstanbul'a da Şükrü Paşaya da dermeyan ettik. Zira bu uğurda dökülecek kan pek masum ve zaittir.

Lakin ne çare ki Jön Türkler ile Şükrü Paşa öyle arzu buyuruyorlar. Ankarip Edirne haberleri üzerine şems-i hürriyet ve hakkaniyet müsalah talu edecek zabitan ve asker ve Edirne ahaliyi iyi düşününüz ki, karar verilmeden evvel düşününüz Arzu ederseniz muktedir olabilirsiniz bize muavenet ediniz. Şehir dâhilinde kâht-ı sefalet ve etraf arasında kuvve-i maneviye münkesir ve kâhtı yüzünden 50/100 raddesinde firarları kabul etmekteyiz. Mukabele eseri cinnet ve gayette pahalıya oturacaktır."

6. Şubat'ta atılan beyannâmede ise;

"Türkiye'ye karşı (Sırp, Bulgar, Karadağ, Yunan) birlikte harp etmektedir. Türkiye Çatalca ve Gelibolu dâhil olduğu halde bütün Trakya ve Makedonya'yı kaybetti. Avrupa-yı Osmanlı şehirleri müttefikin elindedir. Şimdi sıra Edirne, Yanya, İşkodra'ya geldi. Yunan Çanakkale'ye kadar bütün Bahrişefit ve Adriyatik Denizi sahiline kadar vâsıl olmuştur. Bütün Bahrişefit adalarını işgâl etti Şimdi müttefikin harbin bidayetindeki halden daha kuvvetlidirler. Çünkü parası yoktur. Kâmil Paşa kabinesi Edirne'yi teslim muvaffak ettiği için sukut etti ve Genç Türkler Nazım Paşayı katlettiler. Çatalca'daki Osmanlı Ordusu iki kısma ayrılarak yek diğeri ile harp etmektedirler ve şu harp ile kendi kendilerini bitireceklerdir. Dönmeler yine mevki-i iktidara geldiler. Evvelce telgrafçı şimdi milyoner olan 3 defa firar eden Cavit Bey ve daha Türk olmayan ve hiç itikarla mâlik olmayan kimseler şimdi heyet-i vükelayı teşkil ediyorlar ve güya Türk imparatorluğunu muhafaza edecekler.

Rusya'nın bahrisiyah filosu Boğaziçi yanındadır. Rus ordusu altı Ermeni vilayetini zaptetmek üzeredir. Fransız Suriye'yi, Alman Anadolu'yu, İngiltere Bağdat dâhil olduğu halde El-cezire'yi taht-ı temellüküne alacaktır. Şükrü Paşa, Romanya Hükümeti'nin seferberliğini bekleyen Edirne ahalişini bugünlerde sulh aktedilecektir ve Sofya, Filibe Türk askeri elinde olduğuna dair 4 Kanun-i Sani 328 (17 Ocak 1913)tarihli beyannâmesi ile aldatmış. Hakikatte Sofya ve Filibe'de 2500 Türk esiri, Yaver Paşa'da dâhil olduğu halde Genç Türkler ve Şükrü Paşa'nın Edirne'yi harap ve

binlerce insan telef olmadıkça sulhu arzu etmiyorlar. Şimdiye kadar telef olan binlerce Türk askeri kafî değilmiş gibi harbe devam ediyorlar.

Ey zabitan, küçük zabıt ve askerler, ahali ancak teslim olmak sureti ile kurtulabileceksiniz. Hakkaniyete isâl edecek bunu çabuk yapınız geç kalmasın"

Müstahkem Mevki Komutanlığı bu gibi beyannâmeleri toplatmış ve bunların tesirlerini yok etmek için de bu propaganda faaliyetleri karşısında müdafilere ümit verici tebliğler yapmaktan ve halkı teskin edici beyannâmeler basıp yaymaktan usanmıyordu¹¹².

Edirne'de bulunan yabancı konsolosluklar, Bulgar bombardımanını şiddetli protestolar ile karşılamıştı. Yalnız 6 Şubat akşamına kadar olan 4 günlük bombardıman döneminde şehirde, 22 şehit olmuş ve 53 kişi yaralanmış, bundan başka 16 yangın çıkmış ve 407 konut harap olmuştu¹¹³.

Doğu Cephesi Komutanı Kurmay Yarbay Ali Şefik' in bu göreve başlamasından itibaren, zaman zaman başarı gösteremeyen önerilerle Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nı meşgul ettiği görülüyordu.

Bombardıman hızla devam ediyordu. Doğu Cephesinde 10 ve 11. Şubat günleri yapılan muharebede, Türk kuvvetleri zayıfatı 23 şehit, 224 yaralı ve 33 er kayıptı.

9 Şubat 1913' te Edirne şehri ileri gelenlerinin ve bunlara katılan bir kısım subayların zoruyla yapılan ve ağır zayıfatla sonuçlanan başarısız çıkış harekâtından sonra Müstahkem Mevkii de durum daha da kötüleşmiş bulunuyordu, bu başarısızlık şehir halkının ve birliklerinin umutlarını tümenden kırmıştı. Öte yandan yiyecek ve yakacak sıkıntıları da artarak devam etmekte idi. Şehirde ve köylerde yapılan araştırmalarda pek az miktarlarda yiyecek maddeleri ele geçirilmişti.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı eldeki keşif araçlarını yetersiz bularak özellikle şehri ve dolaylarını bombardıman etmeye ayrılan Bulgar kuşatma topçu

¹¹² Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s. 203.

¹¹³ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s. 275

mevziilerini keşif için hiç olmazsa bir uçağın gönderilmesini Başkomutanlığa bildirmişti. 17 Şubat'ta gelen yanıtta hava elverişli olduğu taktirde bir kaç güne kadar bir uçağın gönderileceği bildirildi ve bu amaçla iniş pistinin hazırlanmasını istendi.

10 Şubat ile 14 Mart arası, karşısındaki üstün düşman kuvvetlerini tespite çalışmak bunların hücum günlerini beklemek ve bu acılı bekleyiş sırasında kalenin hayatını uzatacak çareler aramakta, yangınları söndürmek, geceleri şiddetlenen bombardımanın tesirini azaltacak tedbirler almak, Edirne'de şimdiye kadar görülmemiş soğukların, kar fırtınalarının maddî ve manevî tahribatından doğan acıları hafifletme yolunu aramakla ve gittikçe çoğalan firar olaylarını önlemekle geçmişti.

Alınan tedbirler ise şunlardı;¹¹⁴

1-Harbiye Nezareti'nden ve Başkomutanlık'tan gelen emirlerde mukavemetin uzatılması istenmekte ve buna mukabil kaleye bir yardım yapılamayacağı anlaşılmakta idi. Mukavemetin uzatılması çareleri arasında en mühimi eldeki erzakı idare etmekte. Müstahkem Mevkii Komutanı, 14 Şubat günü karargâhın bulunduğu yan kışlada bir harp meclisi toplandı ve meclise komuta heyetinden sıhhiye veteriner ve levazım heyetlerini de getirtti ve kendilerinden hiç olmazsa 13 Mart gününe kadar kalenin ömrünü uzatmak için erzak düzenlemesi yapılmasını istedi. Yapılan müzakere ve münakaşalar hemen her harp meclisinde olduğu gibi kesin bir sonucu göstermiyordu. Kimse mesuliyeti üzerine almak istemiyordu.

Ekmek unlarının içersine her çeşit hububat yanında kuş yemlerine ve süpürge tohumlarına kadar değişik maddeler karıştırılıyordu. Kalede artık tuz tamamen tükenmişti ve elde bol miktarda bulunan ete kimse rağbet göstermiyordu¹¹⁵.

2- Şubat'ın 22'si ile 27'si arasında şiddetini arttıran soğuklar dolayısıyla donma ve firar olayları arttı. Bu konu ile ilgili şu raporları verebiliriz¹¹⁶.

Doğu Cephesi Komutanı'nın 24 Şubat tarihli raporundan:

¹¹⁴ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.II., s. 57.

¹¹⁵ Ratip Kazancıgil, **a.g.e.**, s. 69.

¹¹⁶ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.II., s.57.

“Her türlü tedbir-i sıhhiyeye müracaat olunmakla beraber soğuktan dört neferin incimat ettiği, portatif çadırlar tesirat-ı havaryeden muhafaza etmediklerinden taburlar nezdinde mahruti çadır bulunması icap eylediği ve ileri karakol efradı elindeki muaddel martin tüfeklerinden kırk kadarının namlusu soğuktan çatladığı, binaenaleyh ileri karakol kıtaatının tebdil müddetleri 24 saate ve nizamiyenin üç güne tenzil edildiği”

Güney Cephesi Komutanlığı 27 Şubat tarihli raporundan:

“Hadd-i garbide siperler tathir edilirken incimat etmiş bir kaç ceset bulunmuş, 4. Nişancı Alayının 1. Taburundan 60 nefer incimat etmiş, 5 nefer kendi kendini yaralamış, 2 nefer vefat etmiş 10 nefer kaybolmuş, 3. Taburdan 19 nefer incimat, 10 kayıp ve 2 vefat vardır. İncimat edenlerden bir kısmı hastaneye sevk edilmiştir. Düşman da donmuş ve mecruh efradı sedyelerle taşınmaktadır. Bugün Kartaltepe ile Karabayır arasında düşman topçusu ateş etmiştir.”

3- Müstahkem Mevkii tarafından bu soğuklara karşı alınan tedbirler yakacak miktarını çoğaltmaktan ve ele geçen yakılacak her çeşit maddeleri ve bina erzakını cephelere sevk etmekten portatif çadırlara ilaveten mahruti çadırları da kullanmaya müsaade göstermekten ibaret kalmıştı.

Alınan bu tedbirler yine yeterli olmamış, redifleri yerlerinde tutabilmek ancak nizamiye kıtalarını ziyana uğratmış, Güney Cephesi Komutanlığı'nın donma kurbanlarına rağmen hatlarını savunmuştur. Bu şiddetli soğuklar Bulgar kıtalarını da etkilediği için bu sırada Edirne'de büyük muharebe görülmemiştir.

4- Şiddetle devam eden şehir bombardımanı sonunda şehrin her tarafı bombardımandan nasibini almıştı ve Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın izni ile telsizden yararlanılarak İstanbul'daki sefarethaneler ile haberleşen konsolosların bütün yabancılarla kaleyi terk etmek hususundaki teşebbüsleri karşısında böyle bir harekete meydan verilmemesi bir taraftan yüksek makamlardan ve diğer taraftan da Edirne'deki konsoloslardan rica edilmiş ve hakikatte de kalenin düşmesi zamanına kadar gerek konsoloslar ve gerek miktarları az olan yabancı memleket mensupları Edirne'de kalmışlardı. Müstahkem Mevkii Komutanlığı bu konsolosların kalede kalmasını

istemekle bir taraftan kale vaziyetinin dışarıya anlatılmasına mani olmak ve diğer taraftan kalenin uğrayabileceği mezâlîme karşı tarafsız şahitlerin bulunmasını amaçlıyordu.

Bombardımanların sebep olduğu yangın ve tahribata karşı sık sık yer değiştirmek ve yangın müfrezelerini yoğunlaştırmak çaresine başvurmuştur. Müstahkem Mevkii Komutanlığı karargâhı Yanıkkışla'da iken 19 Şubat'ta Hıdırlık Tabya'ya nakledilmiştir. 3 Şubat'ta başlayan Bulgar bombardımanı 36 gün sürdü. 14 Mart'ta Bulgarlar şehri bombardıman etmekten vazgeçmişti. Bu süre içinde 2797 adet değişik tip mermi düşmüş ve bunların etkisiyle 43 kişi ölmüş, 72 kişi yaralanmış 837 konut harap olmuş ve 25 yangın çıkmıştır.

13-14 Şubat 1913 gecesi soğuk ve kar fırtınasına rağmen güney cephesinde başarılı bir hareket daha yapmıştır. Bu hareketler müdafilerin şecetini ispat etmektedir¹¹⁷.

C. BULGAR TAARRUZU VE EDİRNE'NİN DÜŞMESİ

Bulgarlar 1 Mart 1913 günü Edirne Kalesi'ne umumî bir hücumla karar vermişken, soğuğun şiddetinden, karın çokluğundan buna imkân hâsıl olmamıştır. Üç gün aralıksız kar yağmış, bazı yerlerde karın yüksekliği 1.82 m. bulmuştur.

Bundan sonra taarruzun 24 Mart 1913'te yapılması kararlaştırılmıştır. 22 Mart 1913 günü saat 13.00'de topçu ateşi başlamış gece kesilmiş, ertesi gün devam etmiştir.

Bulgar karargâh-ı umumisi 23 Ocak 1913 günü verdiği emirde, konsoloslarla, ahalinin kaleyi teslimine icbar etmeleri için daha bir ay evvelinde, gece bombardımanın şiddetlendirilmesi ve ecnebi mahallesine yönelmesi lüzûmu işaret edilmiş, bunun için top başına fazla mermi tahsis ettirilmişti¹¹⁸.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı kalenin düşeceğini ve kütü akibetin yavaş yavaş yaklaşmakta olduğunu gördüğünden çok olan topçu cephanesinin bol miktarda

¹¹⁷ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s. 205.

¹¹⁸ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s. 206.

sarfını emretmiş bulunuyordu. Bu sebeple Mart'ın 14. gününden beri düşman sebebiyet vermese de bütün cephelerden ateş açılıyordu.

Bu ateş faaliyetinin hedefi; eldeki bol miktardaki cephanenin Bulgarların eline geçmesine meydan verilmeden sarf edilmesidir. Bulgarlar müdafilerin ateş baskınlarına karşılık vermemekle bir taraftan henüz tamamen ikmal edilmemiş olan muhasara bataryaları cephanesinin vakitsiz sarf edilmesini ve bütün kale mensuplarının şaşkınlığa düşmeleri içindedir. Bulgarların, Türk topçularının faaliyetlerinden kalenin teslim olmazdan evvel elindeki fazla cephaneyi sarf etmek maksadında olduğu ve ateş baskınlıklarına karşı vermenin faydasız olduğu kanaatine varmışlardır.

Hüküm süren açlık ve her nevi yoksulluk gerek askerde gerek sivil halkta bütün mukavemet unsurlarını tüketmişti. Gayrimüslimler tarafından erzakların yer altına gömülmeleri erzak araştırmalarını neticesiz bırakmıştı. Aç kalan askerler otlardan yemek yapmışlardı. Bu yüzden zehirlenme hadiseleri başlamıştır ve derhal ot yenilmesi yasaklanmıştır¹¹⁹.

Bulgarlar bu arada müdafilerin maneviyatını büsbütün bozarak kalenin teslimi için; “Yanya'nın sükutundan, Gelibolu'da Türk mağlûbiyetinden ve Edirne'ye 140.000 kişilik bir ordunun hücum edeceğinden” bahseden beyannameler ve bombaları tayyarelerle Edirne'ye atmakta geri kalmıyorlardı.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı kalenin son günleri olduğu anlıyordu. Bulgarların kaleye girmeleri halinde asker ve aileler ile ahalinin bir katliama maruz kalacağından bu hususun dikkate alınması için Harbiye Nezareti'ne ve Başkomutanlığa maruzatta bulunmuştur. Müstahkem Mevkii Komutanlığı bu müracaat ile ayrıca Çatalca önünde muharebe etmekte olan subaylardan bir kısmının Edirne'de bulunan ailelerinin uğrayabileceği facia neticesini düşünmekte ve bunun sonucunu önlemeye çalışmaktaydı.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı hiç bir zaman kaleyi kendi salahiyet ve inisiyatifi ile düşmana teslim etmeyi düşünmemiştir. Kale müdafilerinin askeri

¹¹⁹ Ratib Kazancıgil, a.g.e., s. 87-83.

şereflerini muhafaza ederek kaleden çıkıp uzaklaşmaları ve bu meyanda asker ailelerinin de beraber alınması için Bulgarlarla doğrudan doğruya müzakere talebinde bulunmanın, kalenin durumunu meydana koyarak Bulgarlara bazı faydalar sağlayacağı düşünülmüştür.

Umumî karargâh 23 Mart saat 19.20’de 2. Orduya Edirne ileri mevzilerine taarruz iznini açıkça verdi:

24 Mart saat 13.00’da tüm bölgelerde Bulgar kuşatma ve sahra topçusu tarafından hazırlık ateşi başladı.

25 Mart saat 3.00 da taarruz başlamıştı. Saat 4.00’de Yanık Meşe Mevkii, baskın tarzında Bulgarların eline geçti. Saat 05.20’de Bulgarlar Demirkapı, Mezartepe ve Maltepe’yi ele geçirdiler.

Edirne’yi kurtarmak için Yarbay Enver çeşitli faaliyetlerde bulunuyordu ama bir netice vermiyordu¹²⁰.

Müstahkem Mevkii Komutanlığı kalenin düşman eline geçmesine meydan verilmeyerek icabında usulen yakılmak üzere alay sancaklarının karargâhlara celp ve muhafazası hususunda cephe komutanlıklarına emirler veriyordu¹²¹.

25 Mart akşamı geç vakte kadar bütün cephelerden alınan raporlar her tarafta muharebenin şiddetle devam ettiğini göstermekteydi.

25 Mart saat 22.20’de 2. Ordu komutanlığının seyyar ordu karargâhına verdiği rapor Bulgarlar tarafındaki vaziyeti hülâsâ etmek itibari ile aynen aşağıda gösterilmiştir.

“Saat 10.00’den sonrada mntıkların vaziyeti de şöyledir:

¹²⁰ Tevfik Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**,s. 65.

¹²¹ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.II., s. 85.

Şark mıntıkasında kıtaat-ı müstahkem hatta 200, 300 m. yaklaşmıştır. Esirlerin miktarı 800'dür. 6 m. ile 21 top iğtinam edilmiş olup bunların 7'si seri ateşli ve tamamen olduğundan düşmana karşı kullanılır.

Cenup mıntıkasında Tokat bayırının garbinde Papaztepe'nin zaptı için şiddetli muharebeler olmaktadır. Şimal-ıgarbi mıntıkasının vaziyeti evvelki gibidir. Harekata gece devam edecektir.”

26 Mart saat 05:00'te Bulgar Doğu Mıntıkası Komutanı'nın verdiği şu rapor Bulgarlar tarafındaki son vaziyeti tamamen göstermektedir;

“Şimal kısmının vaziyeti: 1. Kısımda 54. Alayda üç bölükle Taş Tabya'ya taarruz edilmişse de mukalib taarruz yaptığından Provadi Deresine ric'ad edilmiştir. 56. Alay, Ayvazbaba ve Taş Tabya arasında taarruzla tel örgülere karadan gitmiş olduğundan buraya yatarak şarktan 23. Alayın Ayvazbaba'ya karşı tevhidî hareket etmesini beklemektedir.

2. Kısımda, 53. Alaydan iki taburla takviye edilen 23. Alay tel örgülerini geçmiştir. 10. Alay Ayıcoğlu istihkâmını zapt eylediğinden tahkim edilmektedir.

3. kısımda, 29. Alay Yıldız Tabya, 32. Alay Kuruçeşme'ye taarruza memur edilmiştir. Bunlar hedeflerine 100 m. yaklaşmışlardır. 10. Ve 32. Alaylar arasında irtibat için 44. Alaydan bir tabur Kestanelik tabyasına sevk edilmiştir.

Manevra kıtaatı 44. Alay Kumtepe, 43. Alaydan bir tabur Maltepe cenubundadır. Cenub parçasında 57. Alay Servan Dere Garbına taarruz etmekte olup 54. Alaydan iki taburla takviye edilmiştir 43. Alaydan 2 tabur Mezartepe'nin ½ km. garbında bulunmaktadır. 58. Alay iki taburu ile ilerlemiş, 3. Taburu henüz anlaşılamayan bir tazyik neticesinde Hadımağa'dan biraz geri çekilmiştir.

Süvari müfrezesinden yaya muharebeye indirilmiş olan 2 bölük 58. Alayın 3. Taburunun sağ cenahında bulunmakta olup diğerleri Karabayır gerisinde toplattırılmıştır.”

Saat 06:00'da bir saat kadar şiddetli bombardımandan sonra Bulgar müdafileri kısmen şehit olmuş ve kısmen dağılmış olan Ayvazbaba'ya girmişlerdir. Artık doğu cephesinin her tarafında ateş topçu mermileri infilak ediyor, muharebe devam ediyordu.

Aynı gün saat 08:00'de 2. Bulgar Ordusu Komutanı da Seyyar Ordu Komutanlığına verdiği raporla doğu mıntıkası tahkimatının ele geçirildiğini bildirmişti.

Saat 09:30'da Başkomutan muavini 6. Süvari alayının Tatarköy'de 8. Tümen emrinde olduğunu tebliğ etti. 15 dk. Sonra da başkomutan muavini şu emri tebliğ ettirmiştir:

“Edirne kale komutanına hemen bu gün teslim olmasını teklif ve bu dakikadan itibaren dökülecek kandan dolayı divan-ı harbimizce taht-ı mes’uliyete alınacağını tebliğ ediniz. Aynı zamanda Arda üzerindeki demiryolu köprüsü de tahrip edilmemelidir. Aksi halde köprü tamir edilmedikçe gerek Türk kıtaatına gerekse ahaliye erzak nakledilemeyeceğinden bunlar açıklıktan ölme tehlikesine maruz kalacaklardır.”

Saat 01:30 da Müstahkem Mevkii Komutanlığından aldığı emre göre kale komutanı General İsmail bir yüzbaşı ile iki teğmeni Bulgar Doğu Cephesi Komutanı nezdine göndermiştir. Bulgarlar önce bu heyet üzerine ateş etmişlerse de nihayet parlementer oldukları anlaşılmıştır. Yüzbaşı ve arkadaşları her türlü hakarete maruz kalmışlardır. Daha sonra üniversite öğrencisi olan bir Bulgar, bu heyeti erlerin elinden alarak Turnatepe'ye götürmüş ve orada albaya çıkarılmıştır. Albayın “Komutanın bu cephede vekiliyim söylenecek sözleri bana söyleyin” demesi üzerine Yüzbaşı: “Tekmil bataryalarımız ateş kesecekler ve artık size karşılık verilmeyecektir. Şehrin ve suçsuz halkın yok ve perişan edilmesinin insanlık dışı olduğunu komutanımız söylüyor ve bunun için artık ateş kesmenizi rica ediyor.” İfadede bulunmuş ve ifade albaya not ettirildikten sonra iki teğmen rehin olarak alıkonulmuş ve 23. Bulgar alayından Teğmen Rikof'la birlikte Yüzbaşı Eyüp şu teklif ile şehre gönderilmiştir¹²².

“1-Tüm bataryalar şimdi ateş kesecekler ve her batarya beyaz bayrak çekecek

¹²² Ratıp Kazancıgil, a.g.e.,s. 85 ; Remzi Yiğitgüden a.g.e., c.2., s. 86.

2- Asker şehir içinde bir yere toplanacak Bulgar askeri tarafından kordon altına alınacak

3- Ateş kesildiğine dair kendilerine rapor verilecek

4-Siz ateşi ne kadar çabuk kesip dediklerimizi yaparsanız bizde o kadar çabuk ateş keseceğiz”

Bulgar 23. Alay Komutanı

Albay

Peşinkof

Bu teklifi alan kale komutanı İsmail Paşa tamamen kabul ettiğini ve cezaevi nöbetçilerinin Bulgar nöbetçileri ile değiştirilmesi için bir miktar Bulgar getirilmesini söyleyerek Bulgar Teğmenini geri gönderdi¹²³.

Gönderilen memurlardan ikisini düşman vurmuştur. Topçu ateşimiz tesirinden kurtulmuş olmasından cesaretlenerik hücumu devam etmiş ve Çömlekköy mevkiindeki 1500 den fazla erimizi şehit etmiştir¹²⁴.

“Şimdi düşmanlar arasında yeni bir mesele ortaya çıkmıştır; (Kale komutanını esir etmek şerefi)! Bulgarlar öteden beri yalnız kendi kuvvetleri tarafından zapt edilmesini amaç edinmişler hatta bu uğurda Sırp kuşatma bataryalarından kesin saldırının yapılacağı Doğu Cephesinden yararlanmaktan vazgeçmişlerdi. Kalenin teslim alındığı şu anda Şükrü Paşa'nın Sırlara teslim olunmasında korkuyorlardı. Bulgar baş komutanlığının bu hususta ne kadar ileri gittiğinin örneği aşağıda çıkarılan şu emir ile göstermeye yeterlidir.

(saat 10:20 ordu komutanı derhal tüm karargâhı ile Türk Tümeni bölgesine geçecek ve şayet General Şükrü Sırp ordusuna teslim olmak isterse ordu komutanı hiç bir şart kabul etmeyerek kendisine kayıtsız şartsız esir etmek üzere süngü hücumuna devam olunmasının emreyleyecektir¹²⁵.)”

¹²³ ATASE, **Balkan Harbi**; C.II. Ankara 1980. s. 134.

¹²⁴ Remzi Yiğitgüden, **a.g.e.**, C.II, s. 92.

¹²⁵ Ratib Kazancıgil, **a.g.e.**, s, 86-87.

2. ordu komutanı da 10.50 de aynı amaçla bölgeler komutanlıklarına şu genelgeyi göndermiştir¹²⁶.

“General Şükrü ile her ne surette olursa olsun görüşmeye geçmeye benden başka kimse yetkili değildir. Bölge komutanları yalnız teslim olacak Türk birliklerinin silahlarından tecridini isteyeceklerdir.”

D. EDİRNE’NİN DÜŞÜŞÜ VE YAĞMASI

Bulgar ordusu 24 Martta Edirne’ye saldırdı. Çetin ve sürekli top ateşleri ve saldırılarla 26 Mart’ta kenti ele geçirdiler¹²⁷.

26 mart saat 8:30da Edirne Müstahkem Mevkii’nin bütün doğu cephesi savunma mevziileri Bulgar kuvvetlerinin eline geçmiş bulunuyordu. Öteki cephelerdeki Türk kuvvetleri ise, muharebe iler karakol mevziilerini kaybetmelerine karşın hala savunmaya devam ediyordu. Bununla beraber cephe depolarının yakılmaya başlaması kalenin genel direnme gücünün kırıldığını göstermekteydi. Nitekim çok geçmeden, harekâta son vermeyi kararlaştırmış bulunan müstahkem mevkii komutanları bu amaçla, her cepheden çıkarılan konuşma memurlarını, taarruz etmekte olan Bulgar ve Sırp komutanlarının yanı gönderdiler. İki taraf arasındaki ateş 26 Mart 09:45 te kesilmiştir¹²⁸.

Hafız Rakım Ertür’ün anılarında

“Çarşamba sabahı verilen karar gereğince emre uyularak Arda Demiryolu köprüsünün havaya uçurulmasından sonra öğleden evvel saat 8:15 (alafranga) da Hızırlık’ta genel karargâh önündeki telsiz telgraf merkezinin yüksek direğine asılan düz beyaz bayrak hakikatin faciasını ilân ediyor ve kahraman Edirne tam beş aylık kuşatma fecaatına sabır ve tahammülden sonra şan ve şerefiyle teslim olunuyordu¹²⁹.”

¹²⁶Balkan Harbi., C.II, s.335-336.

¹²⁷ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, C.II, Kısım II, s.299.

¹²⁸ Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.335.

¹²⁹ Ratib Kazancıgil, **a.g.e.**, s.88

Şehirde büyük bir insan kalabalığı toplanmıştı. Şehirde bulunan Hıristiyan halk ise Türk'ün kötü gününü sevinçle karşılıyorlardı. Tür mahallelerine hücum ederek cana, mala ve ırza saldırdılar. Bulgarlar Edirne'nin ele geçirilmesi Türk kuvvetlerinin ve komutanlarının tutsak edilmesi şerefini tam olarak kendilerinde kalmasını istiyorlardı. Sırlara hiç bir hak tanımıyorlardı. Bulgar kuvvetleri Edirne Doğu Cephesini tam olarak ele geçirmiş, bir kısım birlikleri şehri kuzey mahallelerinin sınırlarında toplanmıştı. Düşman eline geçmesin diye ateşlenen cephanelerden çıkan duman bütün şehri kaplamıştı¹³⁰.

Bulgar Doğu Bölgesi Komutanı önce süvarilerin şehre girmesini uygun bularak, büyük kısmıyla Karabayır da bulunan süvari müfrezesine emir gönderdi. Emri 26 Mart saat 09:20 de alan müfreze komutanı Albay Marhalef, birliğini şase boyunca hızla hareket ettirdi. Saat 10-20 sıralarında kendisinde kolbaşında olarak, kılıç çekmiş durumda şehre girdi ve Hıristiyan vatandaşların alkışları arasında ana caddeden geçerek Saraçhane köprüsüne kadar ilerledi. Biraz sonrada Bulgar Piyade Birlikleri yürüyüş kolunda, önlerinde bandoları olduğu halde Kıyık mahallesinden içeri girerek Edirne caddelerinde ve sokaklarında gösteri yürüyüşleri yapmışlardı.

27 Mart 1913 Bulgar kralı Ferdinand Edirne'ye gelmiş öğleden sonra Bulgar birlikleri Saraçhane başında kralın önünde bir geçit remi yapmışlardır. Geçit resminden sonra, kral Müstahkem Mevkii Komutanı General Şükrü'yü kabul etti ve kılıcını kendisine verdi. (Tahribat emri ile bütün subayların kılıçların kırılmış olduğundan kralın kılıç iadesi merasimini yapabilmesi için, zorlukla ancak bir kılıç buluna bilmişti¹³¹.)

Bulgarların Edirne'ye girmesinden sonra yaptıkları, yabancı gazete muhabirleri tarafından da insanlık için bir leke olarak vasıflandırılmıştır.

Cephelerden gelen subayların bir kısmı Hıdırlık tabyasında toplandılar. Buradan Karaağaca ve sonra Sofya ve Filibe'ye gönderildiler.

¹³⁰ Tosyavizade Dr. Rifat Osman, **a.g.e.**, s.49

¹³¹ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s.207

Erler ve bir kısım subaylar Tunca üzerindeki adacıkta Sarayıçi'nde toplattırılmıştı. Kısmen bataklık olan bu adacıkta binlerce insanın toplanması, Bulgarlarca bir emniyet tedbiri olarak tefsir olunabilirse de, bu tedbir pek zalimane olmuştur.

“Edirne de Tunca Adasında 5000 esir Türk askeri öldürülmüştür. Sarayıçi'nde 15000 esir Türk Askeri ve 5000 ahalinin ekserisi açlık ve süngü darbeleri ve kurşunla şehit edilmişlerdir¹³².”

Yabancı muhabirlerin, ölüm ve elem adası adını verdikleri bu adacıkta, Türk esirlerinin durumu, tüyler ürpertici facialarla doludur.

Dr. Rıfat Osman'ın hatıralarından:

“Sukutun 2. Günü, Mihal Köprüsü üzerindeki hanemden, misafirin Dilâver Hazar Bey'le birlikte, on Bulgar neferi ile alınarak Sarayıçi'ne götürülmek üzere uzaklaşırken, eşyalarımın, kitaplarımın yağma edilmekte olduğunu görüyordum.

Sarayıçi'nde adalet kasrının yanına vardığımızda şark cephesi zabitan ve efradının ekserisinin yerlerde yatmakta ve yağmakta olan hafif yağmur altında ıslanmakta olduklarını gördüm. Kaputlarının gasptan kurtarmaya muvaffak olan zabitan ve efradımız bahtiyarlar sırasına geçmişler ve bütün geceyi aç oldukları halde yağmur altında geçirmişlerdir. Sarayıçi'nde başlayan tahammülsüz esaret hayatının ikinci günü, zabıtana bir ekmeğin dörtte biri verildi. Efrat ise aç.. Bir kaç saat ıslanması ile yenilmesi mümkün olan bu ekmekler kim bilir kaç gün evvel pişmişler, üs kabukları yemyeşil, içleri küf kokulu, kurtlu...

Sarayıçi'ndeki efrat arasında yevmiye 20–30 kişi ölmeye başladı¹³³.”

Fransız askeri yazarı Plaron De Mandesir'in Edirne'nin muhasara ve zapt kitabında yazdıklarına merhum şöyle cevap veriyor. Albay'ın yazdığı en şâyânî itimat

¹³² İlker Alp, **Bulgar Mezalimi**, Ankara 1990, s.30.

¹³³ Tosyavizade Dr. Rıfat Osman, **a.g.e.**, s.49; Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s.205.

zevatın teminatına nazaran Tunca Adasındaki Türk ü serasına karışı şu tarzda hareket olmuştur. 1. Gün sekiz nefer başına bir ekmek 2. Gün dört nefer başına bir ekmek ..

Muhterem Albay! Siz işittiniz fakat ben gördüm o ağaçların altında kal'a hastanesinin bir tabibi olarak esaretle, yağmurlu soğuk geceyi geçirdi.

Albay kitabında “Türkler ağaç kabuklarını yemek için değil su kaynatmak ve otları pişirecek ateş yakmak için soyulduğu ve bu gibi muhasara harplerinde, kolera, dizanteri gibi salgınların büyük yorgunluk ve mahrumiyetler neticesinde zuhuru pek tabîi olduğu..” demekte,

Merhum doktor ise:

”Esir efrat, ağaç kabuklarını ateş yakmak için değil, çiğnemek, gevelemek için kopardılar. Eğer bu cehennemî karargâhı ziyaret etti iseniz dikkat olunmadı mı ki, yakılmaya müsait, ince dallar, o muhitin, mezbûl ve bodur ağaçlarının dallarında pek çok idi, saniyen: Kabukları soyulan ağaçların, el yetişen ince dallarını bırakıp ta bir birlerinin omuzlarına çıkararak, yüksek kabukları sökmekte ne mantık tasavvur edersiniz.

Evet... Bedbaht Türk askerleri yediler, ellerine ne geçtiyse yediler ve öldüler. Dizanteri, o kadar müthiş felaket verdi ki ,Bulgarlar, kolera var..” diye kaçtılar. Yanlız Sarayıçi’nde köprübaşında nöbetçi bıraktılar. Hâlbuki hastalık, metid bir gıdasızlık üzerine soğuk ve açlık idi. Sarayıçi’nde sağ kalanlara çadırlar, ölenlere de oradaki taş sütunun şark tarafındaki saha, ebedî bir medfen oldu.¹³⁴”

Edirne’nin Muhasara ve Zaptı adlı eserinde Albay Plaron de Mandesir:

Sarayıçi’nde ki esirlerin ilk günü 8 kişi için bir ekmek, 2. Günü 4 kişi için bir ekmek, 3., 4., 5., 6. Günler içinde iki kişi için bir ekmek verildiğini üç dört gün sonrada diğer erzakların verildiğini yazıyordu ve ağaç kabuklarının yemek için değil su kaynatmak ve otları pişirecek ateş yakmak için soyulduğunu ve bu gibi muhasara

¹³⁴ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s.208-209.

harplerinde kolera ve dizanteri gibi salgınları büyük yorgunluk ve mahrumiyetler neticesinde zuhuru pek tabii olduğunu ilave eder¹³⁵.

Albay Plaron ve Mandesir'in yazdıkları doğru değildir. Fransız Journal gazetesi muhabiri Sarayiçi nin durumunu şöyle anlatıyor.

Tunca'nın iki kolu arasında bir ihtimal 2000 bedbaht sürünüyor ve inliyor bu terk edilmiş adayı, aliller, ölümler, can çekişen hastaların, karanlık, korku veren bir ikametgahı haline koyuyordu. Adanın toprağı sarı, etrafa pis bir koku yükseliyor. Tahminen üç metre yüksekliğinde, kabukları soyulmuş ağaçlar garib bir cenaze alayı teşkil ediyordu.

Esirler henüz hayatta olduğunu gördüğüm 140 ceset toplamışlardı. 26 mart tan beri her fecrin mahsulünü bu kurbanlar teşkil ediyordu. Esirlerin bir kısmı hendek kazmaya memur edilmişlerdi. Onlar vazifelerin bitmesinden evvel, kendilerinin gömülecekleri, derin ve geniş mezarlar kazıyorlardı. Diğerleri büyük yığınlar teşkil eden cesetleri taşıyorlardı. Elleri, dudakları, göz kapakları simsiyah olan cesetler, matemi bir manzara arz ediyorlardı. Bazı defa ölmüş zannı ile, hendeğe atılmak üzere kaldırılanlar birden bire hareket ediyor, onlar o vakit ayrı tarafa konuyordu. Oh! Çok zaman değil bir kaç dakika sonra, zaif bir ses cesetler donmuş bu karanlık derinliklerden zaif bir inilti onunda son nefesinin aldığını bildiriyor”¹³⁶.

Edirne'nin düştüğü zaman, içinde 80 000 halk vardı. Aynı zamanda Bulgarların elinde 60 000 kadar esir Türk askeri vardı. Bundan başka civar halktan olup evsiz ve sığınaksız kalan 40 – 50 bin köylü Edirne'ye sığınmışlardı. Edirne'ye giren Bulgar ordusu 40 000 kişiden meydana gelmişti. Bu muhtelif rakamlar toplanacak olursa Edirne'de bu gün takriben 225 000 kişinin mevcut olduğu ortaya çıkar¹³⁷.

Edirne müdafaası yabancı milletlerin tarafsız ve iyi kalpli insanların arasında derin akisler uyandırmış, onlar bu asil hislerini yazıları ile açıklamışlardır. Bilhassa Şükrü Paşa'nın eski Alman silah arkadaşları Almanya'da “Edirne kahramanı Şükrü

¹³⁵ Mahmut Beliğ, **Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları**, İstanbul 1936, s.54.

¹³⁶ Nazmi Çağan, **a.g.m.**, s.209; Oral Onur – Latif Bağman, **a.g.e.**, s.76

¹³⁷ Ahmet Cevdet, **Balkanlarda Akan Kan**, İstanbul 1977, s.157.

Paşa'nın şerefine" adıyla bir anıtta yapmışlardır. Fransa'nın hakikat gören aydın tabakası, ayan ve mebusan meclisleri azaları Pierlotti, Kotforer gibi büyük yazarların bir altın kitap ve kalıcı Şükrü Paşa'ya hediye etmişlerdir. Altın kitapta Fransa'nın değerli şahsiyetlerinin, muhtelif milletlere mensup tanınmış kimselerin, o esnada Fransa'da bulunan Türklerin imzaları bulunmaktadır.

Edirne'de kolera, dizanteri vs. bulaşıcı hastalıklara karşı başlangıçta hiç bir önlem alınmadığından, ayrıca bunların elbiseleri parça parça ve çoğunun ayakları çıplak olarak hergün yüzlercesi kıvrınarak ölmekte ve cesetleri günlerle açıkta kalmaktaydı. Böylece yavaş yavaş erimekte olan Edirne'nin kahraman savunucuları Nisan 1913 başlarında Bulgaristan içinde hazırlanan tutsak kamplarına, küçük kabileler halinde ve yaya olarak hareket ediyorlardı. Edirne'de her gün yüzlerce şehidin açlık ve soğuktan ölmelerine Sarayıçi'nin o ulu ağaçları tanık olmuştur¹³⁸.

Şükrü Paşa kumandasındaki birlikler Edirne'yi başarılı bir şekilde savunmuşlardır. 26 Mart 1913 tarihinde, 6 ay kahramanca ve insan üstü bir savunmadan sonra açlık ve cephanesizlikten dolayı teslim olmuştur¹³⁹.

1912 yılı ekim ayının 18'inden 26 Mart 1913 tarihine kadar ağır şartlar içinde üstün sayıda düşmana karşı dayanmış Müstahkem Mevkii Kuvvetlerinin zayıyatı toplam olarak 13 000 kişiye ulaşmış bulunuyordu. Sarayıçi'nde şehit edilenlerle 30000'nin üzerinde şehit verilmiştir. Ayrıca müstahkem mevkiinin düşmesinden sonra 28 500 kişi de Bulgarlar tarafından tutsak edilerek Bulgaristan içindeki tutsak kamplarına gönderilmiştir. Mevcutları 14 000 e ulaşan Bulgar, Rum, Yahudi erler ise serbest bırakılmıştır.

Aynı devre içinde Edirne'yi muhasara eden 2. Bulgar ordusunun zayıyatı 58 subay ve 2306 er ölü, 156 subay ve 13250 yaralı ile 2 subay ve 825 er kayıptan ibarettir.

Bu ordu ile birlikte savaşa katılan Sırp kuvvetlerinin zayıyatı ise 11 subay ve 345 er ölü, 7 subay ve 1552 er yaralı ile 2 kayıptan ibaret bulunuyordu¹⁴⁰.

¹³⁸ Ratib Kazancıgil, **a.g.e.**, s.99-100;Remzi Yiğitgöden, **a.g.e.**, C.II., s.98;Şadi Sükan, **a.g.e.**, s.339.

¹³⁹ İlker Alp,**Bulgar Zulmünü Günümüze Kadar İntikal Ettiren Edirne ve Çevresindeki Şehitlikler**,Ankara 1989,s.3.

¹⁴⁰ Ratib Kazancıgil, **a.g.e.**, s.100;Nazmi Çağan, **a.g.m.**, **Edirne** (TTK), Ankara 1993, s.209-210.

Balkan Savaşlarında düşman kuvvetlerinin Edirne'ye girmesi ile birlikte bir çok binaya, camilere, belediye dairesine toplar ve mermiler atarak tahrip ettikleri görülmektedir. Bunlar arasında saat kulesi, Sultan Selim Camii Şerifi, Üç Şerefeli Camii, Eski Camii Şerifi, Belediye Dairesi, Yanık kale, Yıldırım Camii, Darûl Hadis, Sarayıçi Köprüsü, Arda Köprüsü yer almaktadır. Ayrıca halkada büyük zulüm ettikleri; insanların çıplak göğsüne kızgın yağ dolu tavayı boşlattıkları bile görülmektedir¹⁴¹.

30 Mayıs Londra sulhu ile nihayet bulduğunu gördüğümüz Birinci Balkan Harbi sonucunda sınırimız Midye – Enez hattı olarak. Edirne sınırimız dışında kalmıştır. Fakat bunlardan hemen bir ay – 22 gün sonra Trakya da ki Osmanlı topraklarının paylaşmamak yüzünden Bulgaristan'la eski müttefikleri arasında İkinci Balkan Harbi başlamıştır. Bundan istifade eden Osmanlı Ordusu Fazla bir mukavemetle karşılaşmadan 21 Temmuz 1913 te Edirne'yi işgâl etmiştir¹⁴².

“Balkan Devletleri ile akd olunacak muahedename layihasını tedkik etmek üzere 23 Şubat sene 1328 tarih ve 1721 numaralı tezkire-i samiye-i sedaretpenahiye tevfiikan hariciye nezareti celilesinde birleşip tedkikat-matlubeyi ifa ve itmam etmiş olduğundan bu babda netice-i müzakeratın ibdar olunur.”¹⁴³ girişi ile başlayan antlaşma maddeleri bu belgede mevcuttur.

30 Mayıs 1913 Londra Barış Antlaşması ile Midye-Enez hattı Osmanlı Devleti'nin Trakya'daki sınırı oldu.Edirne Bulgaristan'a, Girit Yunanistan'a verildi.Gökçeada ve Bozcaada dışındaki Ege adalarının durumu büyük devletlerin kararına bırakıldı.

Londra Antlaşması'yla Osmanlılardan en büyük toprağı Bulgaristan aldı Bulgaristan'ın güçlenmesi Sırbistan,Karadağ ve Yunanistan'ı kaygılandırdı.29 Haziran 1913'te Sırbistan ve Yunanistan Bulgaristan'a saldırdılar. Romanya'da savaşa girince Bulgarlar geri çekildiler. Ve doğu Trakya'daki birliklerini batıya kaydirdılar. Bu

¹⁴¹ Kenan (İkdem Gazetesi Edirne Harp Muhabiri). Nazmi (Sabah Gazetesi'nin Edirne Harp Muhabiri), **Edirne'de Altı Ay**, İstanbul 1338/1329.

¹⁴² İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.4, İstanbul 1972, s.406-407; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.342

¹⁴³ BOA, HR. HMs. İSO. Dosya: 23 Vesika 3-4, 15/1-2-3-4-5-6-7-8-9.

gelişmeleri fırsat bilen Enver Bey komutasındaki Osmanlı Ordusu, Midye-Enez sınırını geçerek Edirne ve Kırklareli'ni geri aldılar.Tüm cephelerde yenilen Bulgaristan barış istedi.10 Ağustos 1913'te yapılan Bükreş Antlaşması ile savaşa son verildi.Bu antlaşma ile Bulgaristan, Dobruca'nın bir bölümünü Romanya'ya verdi.Yunanlılar Selanik'e yerleştiler.Manastır Sırlara bırakıldı.Bu savaşların sonunda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında İstanbul Antlaşması yapıldı (29 Eylül 1913).Yunanistan ile de Atina Antlaşması imzalandı (14 Kasım1913)¹⁴⁴.

İstanbul Antlaşmasına göre;

1-Edirne,Kırklareli ve Dimetoka Osmanlılara; Kavala ve Dedeoğaç Bulgaristan'a bırakıldı.

2-Meriç nehri iki ülke arasında sınır kabul edildi.

Atina Antlaşmasına göre;

Yanya, Selanik ve Girit Yunanistan'a ait olduğu kabul edildi.¹⁴⁵

23 Temmuz 1913 tarihinde Beyoğlu Merkezinden Ajans Hâvâs'a keşide edilen telgrafname de;

Bulgar işgâlini bir istihlas olarak telakki eden Hıristiyan ve Musevi ahalinin daha iyi itilafperver buldukları Osmanlı idaresini aramakta gecikmedikleri kısa bir müddet için devam eden Bulgar idaresi esnasında vuku bulan su istimalleri Edirne'deki ecnebi konsolosları mütehhiden tasdik eylemekte ve memurin-i Osmaniye'nin avdetini memnuniyetle telakki etmektedir deniliyor¹⁴⁶. Osmanlı idaresinde bulunmaktan memnun olacaklarını belirtiyorlardı.

Journal gazetesi Edirne'den 24 Temmuz 1913 tarihinde keşide kılınan telgraf nameden Hacı Adil Bey'in İstanbul'dan Edirne'ye yaklaştıkça Bulgarların terk ettikleri

¹⁴⁴ Yusuf Hikmet Bayur,**a.g.e.**,C.II,K.II,s. 426;**Mufassal Osmanlı Tarihi**,C.VI.,s.3513-3516.;Fahir Armaoğlu,**a.g.e.**,s.411-461. ;Coşkun Üçok,**Siyasi Tarih**,Ankara 1967, s.286-315.

¹⁴⁵ Hamza Eroğlu,**a.g.e.**,s.71.

¹⁴⁶ BOA, HR. HMSŞ. İSO. Dosya: 23 Vesika 3-4, 10/4.

topraklardan ne kadar tahribat etmiş olduklarını ahalinin korkudan titriyor olduğunu belirtir ve Türklerin vurudundan memnun olduklarını vali ve halkın pek çok alkışa nail olduklarını anlatır¹⁴⁷.

26 Temmuz 1913 tarihiyle Paris’te çıkan Journal Gazetesine, Beyoğlu merkezinden keşide edilen telgrafnamede; Seryavuz ve Serkatip Şehriyari,orduyu ifa eylediğihidamet-i meşkureden devela-yı nam-ı hümayunu tebrik etmek üzere Edirne’ye geldikleri ve yeni vali Hacı Adil Bey ile şehri dolaştıkları ve her tarafta alkışlandıkları , Türklerin Edirne’ye tekrar yerleşmekte kanaat getirmediikleri ve hiç dinlenmeksizin düşmanlarını takip ettiklerini Meriç’ten Karadeniz’e kadar bütün eski hududu tuttuklarını Bulgar arazisine ordu kurduklarını açıklar.Ayrıca Tayyare ile edilen tedkikata göre Bulgarların gayet intizamsız bir halde çekilmekte oldukları Huduttan 25 km dahiline kadar olan yerler tamamiyle tahliye olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁸

“Journal Gazetesine 26 Temmuz 1913 tarihiyle Edirne’den çekilen telgrafnamede; Rüya görüyorum zannediyorum. Türklerin bu kadar çabuk avdet edebileceğini kim tasvir edebilirdi. Türklerin bu sefer şimdiye kadar görmediğimiz bir şevk ve isti’cal ile Edirne’ye koştular Türk Generallerinin biri Bulgarların Türkiye’de icra ettiği mezalim ve i’tisafatın Osmanlı idaresini kanatlandırmış olduğunu bana beyen etti. Malum olduğu üzere Asakir-i Osmaniye Midye-Enez hattı boyunda idi.Enver Bey’in sevk ettiği keşif kolları Edirne Biharında tesadüf ettikleri Bulgarlar üzerine topçu ateşi açtılar vuku bulan mukabele, Türklere zayıat verdirmedi.Şehrin teslimini Alet-Tafsil beyandan sonra diyor ki:Ordunun şevk ve heyecanı pek ziyadedir.Edirne’de asayiş tamamiyle tekarrür etmiştir.Küffe-i hüdeyan yeniden tesis olunmuş ve alel mutad işler görülmeye başlamıştır. Ahali Türklerin mevcudiyeti münasebetiyle hergün daha ziyade ibraz-ı şadi eyliyor bazı devletlerin Türklerin avdetini protesto eylediğine dair Avrupa’dan gelen haberlerden endişanak oluyor.Hiç kimse Edirne’nin terk olunacağına inanmıyor.Ordu erkanına gelince Avrupa’nın takyidatı bunları güldürüyor.Erkan-ı Mezkureden haiz-i nüfuz olan biri bana dedi ki :Biz Edirne’yi ancak kuvvet karşısında terk edebiliriz.Başka türlü terk edemeyiz.bizi çıkaracak olanların muvasalatına itimadkarane intizar ediyoruz.”denilmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ BOA,HR. HMŞ. İSO. Dosya: 23 Vesika 3-4, 10/5., 10/6.

¹⁴⁸ BOA,HR. HMŞ. İSO. Dosya: 23 Vesika 3-4, 10/1.

¹⁴⁹ BOA,HR. HMŞ. İSO. Dosya: 23 Vesika 3-4, 10/3.

Osmanlı ordusu fazla bir mukavemetle karşılaşmadan 21 Temmuz 1913'de Edirne'yi geri almıştır.

SONUC

Edirne Müstahkem Mevkii birçok olanaksızlıklara ve yoksunluklara karşı kendisine verilen harp vazifesini başarıyla yapmış, verilen iki aylık mukavemet süresini üç ay daha uzatarak, tam beş ay, büyük Bulgar ve Sırp kuvvetlerini karşısında tutmak suretiyle Çatalca ve Bolayır'da bulunan Türk kuvvetlerinin nefes almasına ve hazırlıkların tamamlanması olanak sağlamıştır.

1912–1913 Balkan Harbini izleyen zamanlarda yapılan yerli ve yabancı, askeri ve sivil yayınlarda Edirne Kalesinin Bulgarlarca teslim alındığından bahsedilmiştir. Bu tarzdaki yayınlar yanlıştır. Ağır ve ezici şartlar içinde kendisinden çok daha üstün güçteki ve miktardaki düşmanlarına karşı beş ay dayanmıştır. Doğu cephesinden kusursuz bir topçu ateşi hazırlığına dayanılarak cebri bir saldırı sonucunda Bulgarlar eline düşmüştür.

Edirne Müstahkem Mevkii çevresinde yapılan savaşları örtme oyalama görevleri ile sayısız savunmalar, karşı hücum ve darbeler güzel ve faydalı örnekler taşır. Edirne kalesinin savunma devreleri arasında şehir huruç hareketi yapılmış, sahra ordusuna yardım etme hususu aranmıştır. Edirne Kalesi düşmeden evvel subaylara ait kılıç, tabanca ve dürbüne varıncaya kadar düşmana yarayacak sayısız her cins araç ve gerecin, binek ve yiyecek vasıtası olan her cins canlıların yok edilmesine dair emirler verilmiştir.

Edirne Kalesinde düşmana hiç bir alay sancağı kaptırılmamış ve terk edilmemiştir.

Edirne Kalesinde savunma savaşları süresince aralarında Bulgar ve Yunanlıların bulunduğu halka milliyet, cins ve mezhep farkı gözetmeksizin büyük bir şefkatle iyi davranışlar gösterilmiştir.

Edirne Müstahkem Mevkii komutanı Kalede kalmış yabancı konsolosların hepsini özel günlerinde yaptığı gibi Bulgar dini heyetlerini bile ziyarete gidecek kadar özel bir alçak gönüllük ve iyi niyet göstermiştir.

Halkta ise hiç bir zaman güvensizlik duyulmamıştır.

Edirne Kale muharebeleri görünüşte parlak kahramanlıklar taşımaz gibi görünmektedir. Gerçekte ise Edirne savunucuları yaşadıkları zamanı ve karşılarındakilerin şartlarına göre görevlerini normal olarak yerine getirmiştir. Müstahkem Mevkii Komutanları ve askerleri Edirne Kalesini olanakları dahilinde en iyi şekilde savunmuşlardır.

Şükrü Paşa'nın;

Düşman, hatları geçtikten sonra ölürsem kendimi şehit kabul etmiyorum, beni mezara koymayın etimi itler ve kuşlar çeke çeke yesinler.

Fakat müdafaa hattımız bozulmadan şehit olursam kefenim, lifim, sabunum çantamdadır. Beni bu mahale gömeceksiniz ve gelen nesiller üzerime bir abide dikeceklerdir.

Sözleri ile Edirne'nin düşman eline geçmesi düşüncesinin onda yarattığı derin duygularını ve Türk askerinin karakterini açıklaması bakımından önemlidir.

Balkan Savaşlarının kahramanlarının ruhlarını şad etmek isteyenler, Edirne savunucularının vazifelerini hakkı ile yaptıklarına inanmalıdırlar.

Ulu önder Atatürk Türk ordusu için;

Türk Ordusu;

“Kendisine eşit kuvvetleri behemehal mağlup eder, bir misli fazlasına muvaffakiyetle müdafaa eder. İki misli fazlasına da uzun müddet mukavemet eder.”

Diyerek Türk ordusunun gücünü belirtmiştir.

BİBLİYOGRAFYA**ARŞİV BELGELERİ****BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ**

HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.26
HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.10
HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.10\1,2,3,4
HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.10\5,6,7,8
HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.15\1,2,3,4
HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.15\5,6,7,8
HR. HMŞ. İSO	DOSYA:23	SIRA:3-4	TARİH:1332.S.15\9

KİTAP VE MAKALELER

- Alp; İlker, **Bulgar Mezalimi**, Ankara 1990.
- Alp; İlker, **Bulgar Zulmünü Günümüze Kadar İntikal Ettiren Edirne ve Çevresindeki Şehitlikler**, Ankara 1989.
- Andonyon, Aram, **Bulgar Harbi Tarihi**,(Türkçesi Zevan Biberyan), İstanbul 1975.
- Arıkan; Zeki, “Balkan Savaşı ve Kamuoyu”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri**(Bildiriler), Ankara 1989.
- Armaoğlu; Fahir, **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara 1975.
- Ateş; Atilla, **Balkan Harbinden Günümüze Bakış**, İstanbul 1995.
- Aydın; Mahir, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Ankara 1992.
- Baykal; Bekri Sıtkı, “Edirne’nin Uğramış olduğu İstilalar”, **Edirne** (TTK). Ankara 1993.
- Bayur; Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.II., Ankara 1991.
- Beliğ; Mahmud, **Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları**, İstanbul 1936.
- Bıyıklıoğlu; Tefik, **Trakya’da Milli Mücadele**, C.I., Ankara 1992.
- Burmov; A. “Türkler Edirne’yi Ne Zaman Aldılar”, (Türkçesi H. Eren), **Bellekten**, no,49,1949.
- Cevad; Ahmed, **Balkanlarda Akan Kan**, İstanbul 1977.
- Çağan; Nazmi, “Balkan harbinde Edirne”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993.
- Danişmend; İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.IV., İstanbul 1972.
- Darkot; Besim, “Edirne Coğrafi Giriş”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993.
- Edirne Belediyesi, **Edirne Rehberi**, İstanbul 1987.
- Edirne Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, **Edirne İl Turizm Envanteri**, Edirne 1997.

- Edirne Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü, **Tarihi ve Turistik Edirne Envanteri**, 1983.
- Eroğlu; Hamza, **Türk İnkılap Tarihi**, İstanbul 1982.
- Esenyel, Ömer, **Balkan Harbinden Günümüze Bakış**, (Harp Akademileri), İstanbul 1995.
- Eyice, Semavi, “Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devre Ait Eserler”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993.
- Gökbilgin; Tayyib, “Edirne” Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul 1979
- Gökbilgin; Tayyib, “Edirne” Maddesi, **İslam Ansiklopedisi** (Türkiye Diyanet Vakfı), C.10, İstanbul 1994.
- Görgülü; İsmet, **On yıllık Harbin Kadrosu** (1912-1922), Ankara 1993.
- Hallaçoğlu; Ahmet, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri**, Ankara 1994.
- Hallı; Reşat, **Balkan Harbi**, C.III., Kısım I., Ankara 1993.
- İnalcık; Halil, “Edirne’nin Fethi”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993.
- İvanof; N., **2. Ordunun Harekatı Edirne Kalesinin Muhasarası ve Kaleye Hücum**, C.I., İstanbul 1937.
- Kansu; Şevket Aziz, “Edirne’nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993.
- Karal; Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara 1996.
- Kazancıgil; Ratib, **Edirne Rehnüması**, İstanbul 1994.
- Kazancıgil; Ratib, **Edirne Savunma Günleri**, Kırklareli 1986.
- Küçük; Cevdet, “Balkan Savaşı”, **İslam Ansiklopedisi** (Türkiye Diyanet Vakfı), C.V., İstanbul 1988.
- Mansel; Arif Müfid, “İlkçağda Edirne”, **Edirne** (TTK), Ankara 1993.
- Onur; Oral – Bağman Latif, **Atatürk’ün Yaşamında Edirne**, İstanbul 1982.
- Oral Onur – Latif Bağman, **Edirne Şehid Anıtları**, İstanbul, s.7.
- Ormancı; Nurettin, **Edirne’nin Fethi Tarihine Dair**, İstanbul 1963.
- Osman; Rıfat (Tosyavizade), **Edirne Sarayı**, Ankara 1989.
- Osman; Rıfat (Tosyavizade), **Edirne Rehnüması** (Edirne Şehir Kılavuzu) yayımlayan Dr. Ratib kazancıgil, Edirne 1994.

- Özatalay; Fehmi, **Balkan Harbi**, C.III., Kısım III., Ankara 1993.
- Özkaya; Yücel, “İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Doğurduğu Sonuçlar”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri**(Bildiriler), Ankara 1989.
- Peremci; Osman Nuri, **Edirne Tarihi**, İstanbul 1939.
- Sükan; Şadi, Osmanlı Devri Balkan Harbi, C.II., Kısım III, **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, Ankara 1993.
- Troçki; Leon, **Balkan Savaşları**, İstanbul 1995.
- TTK, **Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara 1993.
- TTK., **Bulgaristan'da Türk Varlığı** (Bildiriler Haziran 1985) Ankara 1993.
- Türk Silah Kuvvetleri Tarihi, **Osmanlı Devri Balkan Harbi**, C.II., Ankara 1980.
- Uzunçarşılı;İsmail Hakkı,**Osmanlı Tarihi**, C.I.,Ankara 1994.
- Uçarol; Rifat, “ Balkan Savaşları Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu”, **Dördüncü Tarih Semineri**(Bildiriler), Ankara 1989.
- Uçarol; Rifat, **Siyasi Tarih** (1789-1994), İstanbul 1995.
- Üçok;Coşkun,**Siyasi Tarih** (1789-1950).Ankara 1967.
- Yiğitgüden; Remzi, Balkan Harbinde Edirne Kale Muharebeleri, C.I-II., **Askeri Mecmua**, s.52-53, Ankara 1939.
- 1973 Edirne İl Yıllığı
- Yurt Ansiklopedisi**, “Edirne Maddesi”, C.IV.
- Kenan (İkdam Gazetesi Harp Muhabiri)- Nazmi (Sabah Gazetesi Edirne Harp Muhabiri): **Edirne'de Altı Ay**, İstanbul 1328/1329
- Mufassal Osmanlı Tarihi**, C. VI. İstanbul 1963.

DİZİN

“

“Odrisia, 3

3

31 Mart İsyanı, 15

A

Abdullah Paşa, 59, 68
 Ahmet Muhtar Paşa, 60
 Ahrar Partisi, 16
 Alman, 7, 19, 25, 29, 106, 120
 Anadolu, 1, 9, 11, 14, 17, 18, 25, 37, 38, 62, 104, 106
 Ankara Savaşı, 9
 Arda, 3, 4, 23, 24, 26, 34, 35, 39, 40, 53, 54, 61, 66, 74, 75, 77, 113, 116, 121
 Arnavutluk, 15, 92
 Atina Antlaşması, 123
 Avrupa, 1, 3, 12, 13, 17, 18, 19, 25, 61, 80, 89, 98, 105, 125
 Ayastefanos Anlaşması, 17, 18
 Ayvazbaba, 26, 54, 71, 83, 112, 113

B

Babaeski, 8, 34, 35, 42, 61, 69, 75, 77, 83
 Balkan Harbi, 16, 22, 28, 30, 32, 33, 43, 60, 61, 114, 122
 Berlin Antlaşması, 18, 19
Berlin Kongresi, 17
 Beyoğlu, 124
 Bizans, 6, 7, 19, 24
 Bosna-Hersek, 18, 20
 Bulgaristan, 1, 17, 18, 20, 21, 24, 37, 43, 44, 48, 51, 57, 58, 60, 92, 120, 121, 122, 123
 Bulgarlar, 6, 11, 12, 13, 18, 22, 36, 38, 66, 72, 73, 74, 79, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 94, 97, 98, 101, 103, 104, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 119, 121, 122, 124

Ç

Çanakkale, 1, 105
 Çatalca, 37, 85, 89, 91, 96, 99, 104, 105, 111
 Çelebi Mehmet, 9
 Çirmen, 1, 9
 Çorlu, 38, 42, 69, 81

D

Dedeoğaç, 29, 37, 42, 69, 105, 123
 Demirhanlı, 69, 70, 82, 88
 Dimetoka, 8, 29, 34, 36, 37, 38, 42, 43, 74, 80, 123

E

Edirne, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125

Edirne Müstahkem Mevkii, 23, 24, 25, 29, 32, 34, 36, 39, 43, 76, 77, 82, 83, 100, 115
 Edirne Vakası, 11
 Edrinus, 4
 Ege denizi, 1
 Ege Denizi, 17
 Enez, 2, 8, 98, 100, 122, 124
 Evrenuz, 8

F

Fransa, 12, 32, 49, 86, 120

G

Gümülcine, 13, 34, 35, 37, 42, 43, 76, 86

H

Hacı Adil Bey, 124
 Hacı İlbeğ, 8
 Haçlı, 7
 Hadrianopolis, 4
 Hafız Rakım Ertür, 72, 86, 116
 Havsa, 2, 37, 61
 Hıdırlık, 27, 54, 109, 117
 Hıristiyan, 123

I

I. Murat, 4, 9
II. Meşrutiyet, 16
 II. Murat, 9, 10

İ

İpsala, 2, 8
 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 8
 İstanbul, 1, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 27, 30, 35, 37, 40, 52, 54, 56, 59, 61, 67, 75, 80, 85, 88, 89,
 92, 98, 101, 104, 109, 119, 120, 122, 123, 124
 İstanbul Antlaşması, 123
 İškodra, 21, 92, 105
 İtalya, 32
 İttihat ve Terakki Cemiyeti, 15
 İttihat ve Terakki Partisi, 16
 İznik, 7

J

Journal, 124

K

Kale içi, 2
 Kanunî Sultan Süleyman, 10
 Karaağaç, 2, 13, 54, 59, 69, 70, 94, 101, 102
 Karadağ, 17, 21, 44, 57, 60, 92, 105, 122
 Karadeniz, 3, 8, 17, 95, 124
 Karıştıran, 34, 36
 Kartaltepe, 54, 86, 108
 Keşan, 2, 42, 69
 Kırcaali, 18, 24, 32, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 68

Kırkkilise, 80
 Kırklareli, 1, 4, 8, 12, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 59, 69, 73, 75, 123
 Kızılağaç, 38
 Koşukavak, 29, 41, 69
 Küçünlü, 63

L

Lalapaşa, 2, 61, 65
 Latin, 7
 Londra Protokolü, 17

M

Mahmut Paşa, 60
 Mahmut Şevki Paşa, 17
 Makedonya, 5, 16, 19, 20, 36, 37, 44, 59, 62, 105
 Marmara, 1, 4, 14, 17
 Meriç, 1, 2, 3, 4, 8, 9, 23, 24, 26, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 53, 63, 77, 100, 123, 124
 Mirliva İsmail Paşa, 45
 Mora, 12
 Mustafa Çelebi, 9

N

Navarin, 12

O

Odris, 4
 Odrisa, 3
 Orestia, 4, 5
 Ortaköy, 29, 37, 41, 43, 66
 Osman Bey, 7
 Osmanlı Devleti, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 37, 44, 57, 58, 60, 61, 62, 95, 122, 123
 Osmanlı İmparatorluğu, 9, 13, 17, 19, 20, 57

Ö

Ömer Yaver Paşa, 59

P

Paris Kongresi, 17
 Paşmaklı, 32, 38
 Pınarhisar, 8, 37, 60, 74, 75, 76
 Plevne, 31, 40, 56, 57

R

Redif Tümeni, 29, 41, 42, 76
 Roma İmparatorluğu, 6
 Romalılar, 5
 Romanya, 17, 18, 21, 85, 106, 122
 Rumeli, 1, 11, 18, 25, 48, 49, 57, 59, 60, 61, 81, 91, 92
 Ruslar, 11, 12, 13, 53
 Rusya, 12, 17, 18, 20, 21, 32, 60, 106

S

Sarayıcı, 27, 83, 117, 118, 119, 121

Saroz körfezi, 1
 Sırbistan, 17, 18, 20, 21, 44, 57, 60, 92, 122
 Sırpındığ, 9
 Slav, 6, 20
 Sofulu, 29
 Süleoğlu, 2, 70
 Süleyman Paşa, 7, 13

Ş

Şevket Turgut Paşa, 59
 Şükrü Paşa, 54, 60, 69, 70, 92, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 115, 120, 121

T

Tanin Gazetesi, 16
 Taştabya, 26
 Tekirdağ, 1, 37, 38, 69, 105
 Tosyavizade Dr. Rıfat Osman, 73, 96, 116, 118
 Trakya, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 14, 17, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 31, 36, 37, 38, 56, 59, 62, 98, 100, 105, 122
 Tuna, 12, 13, 17, 24, 31, 56
 Tunca, 1, 2, 3, 4, 5, 12, 23, 24, 26, 31, 34, 35, 36, 39, 40, 53, 56, 59, 63, 64, 65, 69, 70, 75, 117, 118, 119
 Türk, 4, 9, 10, 14, 16, 19, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 43, 50, 56, 61, 62, 63, 66, 68, 71, 73, 74,
 76, 77, 78, 79, 88, 91, 98, 100, 104, 105, 106, 110, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 124
 Türkiye, 1, 4, 13, 25, 37, 80, 89, 104, 105, 124
 Türkiye Cumhuriyeti, 1

U

Uzunköprü, 2

Y

Yanbolu, 12, 38, 57
 Yanya, 18, 105, 110, 123
 Yassitepe, 64, 65, 72, 77
 Yunanistan, 1, 14, 18, 19, 21, 44, 57, 60, 92, 95, 122, 123
 Yunanlılar, 11, 14, 19, 123

EKLER

مصطفیٰ صوری

بالتفاهة دولتہ علیہ عقد اولیہ ہونے سے معاہدہ نامہ لایم کے تحت ترقیہ ایجنسی اور ذرا اہل
تاریخ و ۱۷۷۱ نومبر کو تذکرہ سامعہ صدر تہذیب توفیقاً جاریہ نظامتہ ہلکہ سندہ
پر لکھتے ترقیاتی مظلوم کے ایفا و اتمام ایجنسی اولیہ سے رہنے ہو جائے تھے مذاکرہ تک
عرضہ اتنا اور لور :

مذکورہ لایم تک مجاہد براہ سندہ اعادہ صلح ایڈیلٹی میسج و معارف و ممالک و جہیز
محرر اولیہ ترقیہ سامعہ سے عنایتاً اولیہ

ایڈیلٹی مہارہ شہد کی حالت پر مقدمہ رہ رہے عبارت اولیہ کو سندہ رہ نہفقت
توقیرتی ہروری تعبیر ایڈیلٹی مہارہ مذکورہ اکٹا کورہ تحریر و اطلاق ایڈیلٹی جیک ایس رہ
وقف نامہ لایم موصیہ قوالہ ایلم طاسوز آہر سنک مہر خدی بوتنہ ترک و تخصیص اولیہ ترقیہ
مسترد اولیہ تقرہ ثانیہ سنک طبی مناسب کور لیدی . ہوئے مذکورہ وقف نامہ لایم
تجدید ایڈیلٹی و تاقید نہ محدود اولیہ اگر انظرہ ہوئے براہیت و پر لایم اولیہ
البتحی مہارہ ایلم محفوظ و موثرہ اولیہ حقوقہ اوقاف ضاعہ مفروضہ قابلہ براہ
ایڈیلٹی مہارہ مجاہد قوالی اعتراف سنک تحتہ اشغالہ بر لانیہ الاصلہ اتنا مڈل
تعبیر اولیہ ہونے سے متعلقہ تعلقہ سے ،

در ترقیہ مہارہ معاہدہ نامہ تک امضائی تاریخ نہ اعتباراً اوج آئی طرفہ و کلید
رہا اولیہ و توقیرتی ہر سامعہ لایم و

تہذیب مہارہ دفعہ خاصیت اشتراک ایڈیلٹی و یا انڈیہ اولیہ قایع سیاسیہ رہ
مدعیانہ اولیہ مظلومہ اولیہ کافرہ اشخاصک عقوبتہ رائد رہ

تہذیب مہارہ اراضی متروکہ رہ کے اھالی مسلمہ و غیر مسلمہ تک مہارہ ، عصرہ و
اموال ، رہ ، عادات ، حریت مذہبہ سرستی اجرائی آجیلہ رہ و حقوقہ مدنیہ
و سیاسیہ لایم ، عوامع شریفہ رہ نام نامی حضرت بارساھوج قطبہ قرانی ، جماعت
مسلمہ و غیر مسلمہ تک تجارت و تسلیم ایلم اموال تک آراہ سن ، رؤسای رہ مسلمہ
مقام مشیختہ عدلیہ تہذیب ، بر نومبر و لور مظلومہ مفروضہ اصولہ و قواعد آراہ سن
مضامین تسلیم لایم و محاکم شرعیہ تک صلاحیت تاقید ایجنسی اور ذرا اہل
تہذیب مہارہ اراضی متروکہ سنہ و حریت طریقہ تابعیت عثمانیہ بر محافظہ
ایڈیلٹی مہارہ خصوصیت مدنیہ ایجنسی ہونے سے ۔ و بر مملکہ رہ

سرخجی مارہ کرک بلاورہ کے قصبہ ایسہ مقصود اولاً ملک جرنیل کرک ارضی متروکہ
 القالینک ارضی مزبورہ وہ کے ہو تصرف املاکی تائیمہ ایلملکہ در۔
 ہو مذکورہ دواٹر و ماٹوریہ عثمانیہ ہم اعطا اولہ جوہ سندتہ تصرفہ رقیود رتھافاتیہ
 توفیقاً تصدیق اولہ مقدر۔

بوصفتہ استعمالیہ وقوع کثیر ملک لھو کہ تعمیرات تعمیرات مستلزم اولوب مقود نہ
 تصرفہ لرندہ مجرم قیلہ جوہ اولاتر دفعی تعمیرات الم مقدر در۔ آکاب ارضی
 زراعہ قار سوار لہ صفائی محافظہ ایضاً دیوبندہ اجرا اولہ جوہ تعمیرات اجود
 بولری وضع ایسہ دولتک بتوبہ ارضیہ ساعہ برقاوندہ عمومی ایسہ وقوع اولہ ملک در۔
 حقوقی مارہ ہوامع سرفیہ ، کلیا و ملکدگی مؤسسات مذہبیہ وغیرہ ایسہ
 بولریک منسوب اولدفعی جماعات و اسخام حکمیہ مسلمہ وغیر مسلمہ راہ در۔ اجازہ
 واعمالو واجار تینوا املاکی تائیمہ ایسہ اصول و قواعد موجودہ ہم واقع
 اولہ جوہ لھو نوع تعمیرات اجودہ تعمیرات ویریلہ در۔ مستقی اوقافہ ساریہ
 مخصوصہ اولہ رہ معارفہ نام رہ مقدم تمدت ایسہ اختلافات بلا تاخیر توبہ ایسہ
 ارضی مارہ **ہاک و موقعی قانونہ نظر نہ مطلق اولہ** فرضہ تہ سہ دول معارفہ

ارضیتہ سرتجہ سیاحت و اقامت اتمہ ساعدہ ایسہ ملک مینہ در۔ مع لھذا
 برمساعہ حکومتیہ جرائیہ باخود طرر قرارینہ روچار اولاتر رہ درینوع ایسہ
 سیرجی قیدی توٹکسہ در۔

اولہ سرخجی مارہ اتخاریہ لڈولک مقاولہ و اختلاف و نظام نام لری موجبہ
 اعارہ تائیس اولہ جوہ توبہ و طرفت مناسبانہ متعلقہ در۔ مکاتیب و سارہ
 مدارس اجودہ مرکز لہ تائیس اولہ مقدر۔ طرفت سیکہ لری ربط ایسہ ملک
 و قبل المتاحصات ارضی متروکہ طریقہ طوغریہ طوغریہ دول اجنبیہ ایسہ موجود
 اولہ خطوط عثمانیہ تکرار تائیس و ایفا اولہ مقدر۔ دولتک مالہ اولوبند
 براویہ ارضی عثمانیہ رہ و دیگر اوجہ ترک اولسانہ ارضیہ بولہ جوہ اولاتر قابول
 دولتک مالہ قائمہ مقدر۔

اوله ایتمه‌ده قنارلره درورد ، بوغصوه ایکی تکلیف تصویر و ترتیب ایلمه‌ده
 برکنی قنارلر امتازک عهده قلمتسه ده اولم اعماریلر مقاوله نامک تاریخ انقضا
 قد اصحاب امتازک عهده ایقاسی واصحاب امتیازه قانوا و ایله بالجه وظایف
 و تعریفانده بالقاه دوله‌دینک حکوم عثمانيه برینه قائم اولم منظمه در . استو
 تکلیف قبول ایتمه‌ده ایکی تکلیف سررا اولوب اوره در
 اوله عهده عهده مقابله اصحاب امتیازه تعینات تاریخ ایتمه‌ده در .
 ضارات و ضیاع مزبور ، معالقه نامک امضای عهده امتازک تاریخ
 انقضا قد . واقع اولم عهده عهده حریمت ، آهیده قانم اولم ایتمه‌ده
 اعط اولم عهده تعیناتده واصحاب امتازک آلات واردات ولوازمی بدلانده
 عهده . بویانده لیسه تنظیم قلمتسه وهدر جدیده تقراید ایتمه‌ده
 مقداری تعهد اولم ایتمه‌ده .

ایتمه‌ده قنارلره درورد ، بوغصوه ایکی تکلیف تصویر و ترتیب ایلمه‌ده
 برکنی قنارلر امتازک عهده قلمتسه ده اولم اعماریلر مقاوله نامک تاریخ انقضا
 قد اصحاب امتازک عهده ایقاسی واصحاب امتیازه قانوا و ایله بالجه وظایف
 و تعریفانده بالقاه دوله‌دینک حکوم عثمانيه برینه قائم اولم منظمه در . استو
 تکلیف قبول ایتمه‌ده ایکی تکلیف سررا اولوب اوره در
 اوله عهده عهده مقابله اصحاب امتیازه تعینات تاریخ ایتمه‌ده در .
 ضارات و ضیاع مزبور ، معالقه نامک امضای عهده امتازک تاریخ
 انقضا قد . واقع اولم عهده عهده حریمت ، آهیده قانم اولم ایتمه‌ده
 اعط اولم عهده تعیناتده واصحاب امتازک آلات واردات ولوازمی بدلانده
 عهده . بویانده لیسه تنظیم قلمتسه وهدر جدیده تقراید ایتمه‌ده
 مقداری تعهد اولم ایتمه‌ده .

اوله درجه شماره عثمانی بانقسه متعلقه - مذکور بانقسه ارضی متروکه کے
 عیانتی ایفا دامنه کے اجودہ املاک و برکوس معفو بنده اسفاره و بانقہ معاہدہ
 اجودہ مالک اولہ حق کی بلدیہ لہہ نیایدین آوانہ تصدیق اولہ حقہ -
 بالقانہ دولتی طرفندہ رواتر و زیارات مفاہد بانقہ وضع اولانہ جزیرہ ملک
 و مطابقت مذکورہ بند استیفا قنایہ مبالغ بانقہ مدیونہ اولانہ مفاہدہ سید ملک
 صدایہ عمومیہ برکوس تشکیل ارضی کے بلدیہ اعادہ قیلہ حقہ - رعایت بانقہ
 کفالتہ مسئلہ و باثرکفایت غیر مقولہ مقابلہ کے مطابقتی بالقانہ دولتی طرفندہ
 بالجمعیل اموال غیر مقولہ سن اور رواتر کے حقوقی محافظہ ایہ ملک اولانہ مذکورہ بانقہ
 توریع ایڈیلہ ہند -
 اولہ بیچ مارہ دیونہ عمومیہ باعدہ در - دیونہ غیر منظمہ بند و اموال ایسا
 بقہ برلستہ سے مربوطاً تقدیم قیلہ دیونہ عمومیہ عثمانیہ ملک حصہ سے تماماً و رھہ
 تخصیصاً اصولہ توفیقاً یعنی ارضی عثمانیہ اصحاب ملک ارضی مذکورہ وارڈانے
 اور رواتر کے رھنہ بلدیہ بالقانہ دولتی ترک اولنہ - رھنہ استفساراً
 آرائش و سائرہ یہ تاضیات اولانہ وارڈانہ حصہ اولانہ و برکولر بند عبارتہ -
 اسو وارڈانہ سرمایہ سے حکومتیہ حاصل اولہ حقہ مبالغہ بلدیہ مذکورہ دولتی
 عہدہ سے کھری ملک و اولنہ کھریہ اصابت ایہ حصہ معاہدہ نامہ رہ تعبیر
 ایڈیلہ ہند - برکوتہ تعویضاتی مسئلہ اولیہ عہدہ اولانہ حصہ کھریہ غیر ملک
 تادیب سے اجودہ معاہدہ نامہ ملک تاریخہ نہ اعتباراً مدت مناسبہ تعبیر ایڈیلہ ہند -
 مدت متوسطہ طرفندہ دیونہ عمومیہ عثمانیہ ارادہ سے وارڈانہ حصہ ہی ادارہ
 مذکورہ ایلیہ بالقانہ دولتی غیر اختلاف مخصوص عہدہ اولنہ تقدیم تعویض ایڈیلہ ہند -
 اولانہ مقادلات و قوانینہ و نظامانہ مرعیہ سے توفیقاً تحصیل ایہ ملک و دول
 مذکورہ حق اسو تحصیل معاملہ کجودہ معاونت لازمیہ و حمایتیہ کجودہ ہولہ بقیلہ
 بردہ ایٹام استفساراً نامیہ نامیہ و دیونہ غیر منظمہ بند دول مقفیہ حصہ
 ازادہ ایٹام ازورہ معاہدہ نامہ لایحہ ملک اولنہ بیچ مارہ سے برر فقہ
 علادہ اولنہ -

اوله بیخه ماره کرک خزینه بیله مالیه کرک خزینه خاصه ساکانه نیک مقویه
 دولتم امدان خصوصه رده معدود اوللا اموال غیر مقبوله لری اوز رنده که حقوقی محافظه
 ایلمک در . اموال غیر مقبوله مذکوره وکیل واسطه سیم اراک و ایجا اوله بیله هکدر -
 اوله بیخه ماره استفاضاته و با معاملات مالیه بیخه بی اوله بیله متداول
 ویرکولک عفو اوله بیخه تصدیق ایلمک در .

اوله بیخه ماره ۱۸۶۸، ۱۸۶۹، ۱۸۷۰، ۱۸۷۱، ۱۸۷۲، ۱۸۷۳، ۱۸۷۴، ۱۸۷۵، ۱۸۷۶، ۱۸۷۷
 ماره لرده زیر وایک نومردلو ملفولر رده متولد اطفاله معاهده نامه بی مربوط
 تکلیفنامه موخیم لاهن محکمه حکیمه سته حواله ایلمک در .
 معاهده نامه جماعات اسلامیه نیک تکلیفات و مقام بیخه اسلامیه اوله
 ر وایک عهده بر ملفولی محتوید .

بوخصوصه ۱۹۰۹ تاریخلی عثمانلی - بلغا - روتقوله مربوط اولوب بولسا
 طرفنده قبول و تطبیق ایدیلدیه مقیدر مقاوله نامسن اساسی اتحاد اولمدر .
 وضع اوله اوله اصول، بالقانیه محاکماتک باسه مقیدرک انتخاب صورتله نصیب
 و منکور و مرسله نیک مقام منجیه عملیاج اعطاسنده عبارتدر . مقیدر دخی
 انتخاب طریقله تبعیه اولورلر و منکولری مقام مسا - البریه اعطای بولور سده
 مرسله لری باسه مقیدر طرفنده نظیر ایدیلر هکدر . مقیدرک وظایف معاهده
 مخرج اولریقی و جمایله نکاح، طلاق، وصیت، وراثت، وصایت، تقسیم
 ایام محاسباتک اراسته، اوقاف اراسته نقره، معارف مجلسه لری
 مدارک تفتیش و مقیدرک کارینه عائد در .

ایکی ملفولر تموریرلا هقیق اوله اوله بیخه ماره ره مخرج اصولک تطبیق
 متعلقه تفصیلاتی هامعد -
 بوندنه بیقه کیومره تأمیناتک رضی بالقانیه دولترینه راجع اوله حقیقی
 کونترک در . تأمینات قایم اولقاریده ایقا اوله هقد - تبدیلی اوزد
 ایدیلری تقدیره یعنی نسبت تأمینات معادله ویرکله مجبور درلر . بوخصوصه

توسعه و با تقصیر ملی آن برای بولان در ولایت بولان طرفدار ایفا اوله عقد .
 قومانیه لرجه قبول ایستادگی که قار و ولایت اعلا قلمی مفاوولاً موجوده مرعی اوله عقد .
 بولان معاهده در طرفی ایچونه حکومت سینه ایلم بالقانه دولتی و قومانیه لر
 اوله عقد ایستادگی نام لر عقد ایستادگی . اسم ایستادگی نام لرک انعقادینه
 قد - قومانیه ایلم ایچونه موجود اوله مفاوولاً و ایستادگی نام لر ایفا اوله عقد .
 فطولی مدینه برتاج دولت اراضینه کدیکی تقدیرده کیلومتره
 نامانیه دولت حاصلات غیر صافی اوز رنده که هه لر، هر مملکت موجود
 اوله قسم آری بر سه عد اوله رده حساب ایستادگی و قطعه ایستادگی نام لرک
 عقدینه قد - دولت منفقه رده هر بری کدیسه اصابت ایستادگی ایچونه مسئول
 اوله عقد . کرک حکومت سینه ترک دولت مذکوره سینه عاقل اوله هه لر
 قومانیه لر طرفنده معاهد نام رده گوستریده بانقره و حکومت سینه ایلم
 مذکوره دولت لر برینک حساب خصوصینه اوله رده توزیع قلمه عقد .
 قومانیه لر حاصلات غیر صافی نک هیا ایچونه وحدت سیکه لر طلب
 اتمردی - اقیانان عاجزانه فر بواسولک لر جزیره او طاریقی فکرنده در .
 هونک سره سیکه سن سلانیک کندن زیاده وار دانه مالک اولیقه جریه
 کیلومتره باشه اوله حاصلاتک وسطینی ترید ایچونه برنجیک ایچونه
 تأدیاده بولمن اقتضا ایچونه مملکت . برده کدیسه اراضی ترک اولان
 دولته بری کدیسه اراضی را اقله کی حاصلاتک تناقضی موجب
 اوله جبه تدابیر اتحار ایستادگی کندن عکالی سیکه نک حاصلاتک مقدار وسطینی
 تریده محوره اولور . بوملا حفظانه بناؤ قومانیه مفاوولاتک، هر
 دولت اراضینه متعلقاً و سیکه نک مرور استیکه رکر اراضینک عاقل
 اولیقه دولت مناسبه بولمنک اوزره قابل تطبیق اولیقه تأمیر اوله
 هر رنده کیلومتره حاصلاتک ایچونه هر قسمه اشتقاق اصولی بره ایچونه .

برده سرحد تجویز برای قومانیه سنک حکومت عثمانیه علیاً حاصلاتی استضافه
 وسائر به مرهوند . حاصلاتی قسم اوزرینه های اولیغی تقدیرده بعضی اقسام
 حاصلاتی تقاضای تاریخی غیرکافی بولجی مکتوب . وحدت سیم اولیغی در اولیغی
 مفاصلی مربعی معاهد نام ایله تعدیل ایلیلی جزیله قومانیه ایگوده کزینک مسول
 اولیغی برضرت حدت ایله بویایدی اغراضه وقوعده تقدیراتی مستلزم
 اولیغی اوزره اسباب مجریه مقدراتی در میان ایلیله بیور . مع تقدیر اولیغی
 ماده به اغراضه وقوعه محل ویرمه اولیغی اوزره خط تقسیم بولدیغی ارضیات
 عائد اولیغی دوله مقصد تقاضای قیام سیم ملک صورتده حاصلاتی اکلالی
 و بعضی قایم اولیغی اولیغی در اراضی متروکه ره قابل تطبیق اولیغی مکتوب .
 مناسبت کورلده . بویایدی انجمن اراضی متروکه ره قابل تطبیق اولیغی مکتوب .
 حتی ممالک عثمانیه ره قلمه اولیغی اولیغی اوزرینه حکومت عثمانیه بعضی قیام تقدیرده
 بولجی مجبور اولیغی بویایدی مکتوب . مکتوبه قومانیه کزینک قایم اولیغی مکتوب
 کافیه تقدیراتده حکومت عثمانیه ایله بالقاه دولتی ارضیه کفایت منسلله
 اهدایه عالیجورلر بوندله ره شوخی معیاره که مفاصلی محل وضرر وانی
 موجب اولیغی مذکور دولته وقوع اولیغی هر نوع حرکت حکومت عثمانیه
 رجوع ایلیجک و حکومت ممالک ایلاره کفایت منسلله مکتوبه فر . و نیازی تاریخی

مکتوب اولیغی مکتوب .
 مع تقدیر معاهد صلحی نیک آسای مذکورانده سرحد تجویز برای قومانیه سنک
 نقطه نظری قبول ایلیجک مکتوبه مکتوبه . بونقطه تقدیرده بالاره بیان
 اولیغی وجه ایله حاصلاتی های و حکومت عثمانیه عیدنه عائد اولیغی اوزره
 مفاصلی مکتوبه تقدیراتده حکومت عثمانیه ایله کزینک اراضی ترک ایلیله
 دولتی کفایت منسلله مکتوبه مکتوبه سیم نیک وحدتی طلب ایلیجک عیاقده
 احوال مکتوبه منافع حکومت عثمانیه به مفاصلی مکتوبه . قومانیه نیک اراضی محل
 قاطع اولیغی اوزره نقطه نظریک قیام قبولی مکتوبه کی کور مکتوب اولیغی مکتوبه که
 بی

۸

کیلو متره باسنه اوله رسه و قوع بولمور هاصلات غیر صایه نیک تقدیری امرنده بلا تقدیر
 اراضی بونه شیکه نیک و هدف قبول اییلور و مذکور هاصلاتنه دخی مقادیراته
 تونیقاً قومانیته اصایته ایله عهه لر ایله استقرافاته قایلولور طوبیلا تقاسیم
 کنده هر قنده تخیل اولور . فضلای ، مقادیرات موجبی حکومت عثمانیه بی ویا
 دولتدی اراضینده بولانه خطوط اقسامنده هر بریک طوی و یوا اقسامده
 هر بریک کیلو متره هاصلات غیر صایه نیک فضلای نسبتی حکومت عثمانیه ایله بالقانه
 حکومتندنه هر بریک ارضنده تقسیم اییلور .

بابا اسکی - فرقه کلبیا و اسکوبه - غوستواری کی خطوط متروکه کلمه بونوره
 یا نیک دول متفق عیلاقه رار بولدیغی جویغ خطوط مزبور دینه طویله تأمینات
 اوله رسه اعطاس مقصود مبالغ ، دول مذکوره نیک تقسیم ایله های قایلولور
 اولور و تره مذکور دولتده تاریخ اولنه عقد .

تراموایل ، تویرات ، توزیع میاه ، قایلولور و تره کی امور نافعه صایه
 امور مذکوره صاحب امتیاز و یا مستاجرجه اولد سرتندره و یا ملتزمده
 قایلولور حکومت عثمانیه طرفنده در عهده اییدیلره بالجهم وظایف و تعهداتده
 بالقانه دولتدی حکومت ایله بریک بریک قائم اوله عقد . اولکی حسابات
 تویس و اراضی متروکه نیک استقاندنه طویله بالقانه دولتدی اصایته
 ایله تعهدات ایقاسی و شرکت مجموع غرض و سایر ایله موجود مقادیرات
 اجراس و فیدات عکریجم واقع اولره اخذ ایسا عقده باغ علی ایله دول مذکور
 و شرکت و مقترضه ارضنده برایتلاف نام عقد اولنه عقد .

ارضی ملوفه ، معاهد نام دینه طویله تحدد ایله جت اقلد قانده علی
 راهی حکم محکومنه هواله اولدیغی تقدیرده تعقیب ایله جت اصولی ماوی
 بر حکم نامه در . بوند و وضع اولانه اقسام ، ۱۸۷۷ مجاری سنده نظر
 روسیه تبع نیک مطالبی عقده کی عثمانیه - روسی حکم نامه سنده تدبیر احکام
 معالده .

یا آنکه مدعی علی اولاً طرف، محکمه حکمیه نک اشکالی بخوبه مقضی حکماری تعقیبه
 اجتماع صورتیله اقدامه مشکلات ایلیکی تقدیرله مدعیانک مذکور حکمیه مراجعت
 و دعوائی تعقیب ایلیکنه متعلقه بعضی احکام علاوه قیلمدره
 فی الحقیقه مدعی، حکم طریقیه فصلی التزام ایلیکی مسائل مدعیانک متعلق
 استدریه مبرکه حکماری ایلیکی طرفه انتخاب ایلیکی و سایر مدعیانک مدعیانک
 حکماری انتخاب ایلیکی حکمیه حکمیه اساساً برهوضه دولتیه زیاده بی طرف اولاً
 استویجه حکمیه انتخاب اوله جور حکمیه حکمیه انتخابیه صورت مقبوله ده تسهل
 ایستد بولنه مقصد
 مع منافق محکمه حکمیه مایه لظهور اوله جور اصول محکمه بی اعضاره مخصوص اوله
 برخی اجتماع کونه قد مدعیانک حکماری انتخاب ایلیکی حکمیه اولیای امر و مقام
 صفت مدالامکردن باغ نسانه

مشاوره عالی عدلیه مشایخ عالی قاضی محلی اراکانه
 ایچدیبد لهند حامد احمد مختار عثمانه

لاحظه . - ارضی متروکه ده تولد ایله متقاعدیه ملکیه و عکسیه و سایر
 ایلم عائله لرینک مخصوصاتک بالقانده دولتی طرفنده دوام تادیب سنی تأمیناً
 اوله سنی ماده بی برقره ریح ایلیکی غلظه معدوده ضد
 ایچدیبد لهند حامد احمد مختار عثمانه

- بطوعات اجنبیه -

ماه عمومی

عدد ۷۶

یا - سه هیتقانه (روزانک) غزته سنه بلک و غلی مرکزنده ۱۹۱۱ء تا خجید کسید
ایلییه غزاقانم ده قیجدر :
اردنه ۱۹۰۰ء - اردنه شهری ملل قنقلمه یم نسوب اهلانیک نیجه له آصه قنقلمه
با یا قلمله بر شهر آیه نظره سا ابراز اییور . بلغارلده یکن زیاده نیزار قالمسه اولاده
اهالی نزلک تکرار عورتنده رولای صه ایلیکی مسرتی صا قلمیور . بوکوه سرایون
وسرکات شیدیای ، اردوی ایفا ایلیکی فدمات مشکوره ده رولای نام هکایون تیران
ایمک اوزره اردنه ی کلیدر . یکی والی صه مارل بکله بابا شهری لولاشیدیلر و هر طرفه
آقلا ندیلر . نزلک اردنه ی تکرار پر شکله آتفا ایتمیدیلر . بولای مواصلت ایده ایلیت
قوه عکسیه استراحت آیملسیه فصلی تعقیبه متابع ایلی؟ والیوم میجده قری کتله
قد- بوتوه اسکی حدودی لوتیدیلر . بلغار ارضینده اردو قور دیلر . کتله
صواتنی اکلامه اوزره بعضه مفرزه لر بلغارستانه روغو ایلرولر دیلر .
لیا- ایلم ایلییه تحقیقات کوره بلغار لغایت انتظامن بر حالده چکاک
حدودده بیکر بسه کیلومتره داخله قدر اولایرر تمامیمه تخلیه اولونمشدر .
بوللرده غلبه لک کورولمه سه بر درجه ده - - بوز نمونه عسکر کشفانه سنی
تیرک اتیمسه اولاده اهالی ایلم قایمیسوه بر حالده قایمیسورلر .

(روزنامه) خدایه... تاخید ادره ده جلیده نمره نامه ده :

رویا کوریورم... بوسفر سمدی... بری بنارک تراکیا... اولینی بکا بیانه ایدی... آتشی آیدیر... سونک سورقیدیم... اردونک سورق و لیمانی... فدیما بکیده... موهوتی منا... یروتسو ایلدیکنه... ترک اولونه... ارکانه مذکور... ترک ایدر بیلیر... انظار ایدور...

تاخید بک انجلی... زعیلیورکم :
 « ادره الهایی والی بی بک بارلاق برصورتده استقبال ایتد...
 ندهنده رض موهوتیت مذکوره ده بولوندیغی آساره استقامتی وعدالت بی طرفان
 ساینده ادره عثمانیه بی الهالی و سویرمه ایدی... مشاهدات غیبیه ده بری م»

بنفای اشغالی استخوانی در وقت ایدیه خستیا نه و موسوی اهلینک دهها استلافیرو-
 بولد طاری نمائید اوار در منی آرا مقده کجیکمد کلیدر . فیصه بر مدینه اجموده روم ایدید بنفای
 اواره سی آساننده وقوع بولنده سود استعمالی ادرنه دهکی اجنبی قونوسلری متحماً
 تصدیقه ایلمده و ما بوییندنا نه تک عورتی مؤنینه تلقی آیمده درلر .
 [غفلتنامه]
 روی توقیف ایدرک کونیه در سوغند قاری بنفای ایدلمده در .

۷ عمومی تا ایدیه با اولونده (آانس هاوس) ه کشید و ایدیه نغراقنامه :
 ادرنه تک تخلیه ایلم ادرنی نمائی بی اینور - میدیه نقطه کجیکمد مجبور اتمک مقده نغراق
 لرفنده مشترکاً وقوع بولنده اولاده نسبت اوزرینه مداوئه افکارده بولونوی اجموده بولونه
 بعد الطریق نغراق ادرسیا سنیلیک ربائی آتند ه عقد اجتماع ایلماردر . نغراقیه مؤبوره
 اولاده افتلاف افکار و نظارده درولای یا ایدیه جه مشترک نسبتک نتایج مطلوبی بی
 تولید ایدیه میده کجیکمد محاولنده بیاید ایدیلور . نغراقده اکیسی نسبتک بر منفای
 شدیدی تضیه ایدیه صورتده اجرائی ارزو ، ریکارر ایدیه بوتنسک برصیحت درجه سنی
 آسمه منی الزام ایدیلور . نغراقیه اولونده نغراقیه کوره بابعلیجه نغراقیه نغراقیه نغراقیه
 مرقط اولونده و بایان و در ایای شفاقیه ایلم آتقا اولونده قرار ویرلسدر .

۷ عمومی تا ایدیه با اولونده لونده ده (تایس) نغراقیه نغراقیه (نغراقیه) نغراقیه
 کجیکمد نغراقنامه :
 بابعلی ، کجیکمد انقمار ایدیه جه اولاده با نغراقیه کجیکمد نغراقیه نغراقیه نغراقیه
 صوتیه استمال اتمک - و ما نیا کجیکمد نغراقیه کجیکمد نغراقیه کجیکمد نغراقیه
 آله ماشد .

صیقله ، سپهر عقیق مولد الیسا . ارض علی مالک مقدوک . ساعد جتیدک ؛ پادشاه بوی
 کور مدح ، مراد وی با صیدیه - ایندنه جواری اوقده - بوزلا سهره . فقطه آینه رها ابرین
 نید بر پایه ، ترنده کور - نیه توبه کور خراب ، تره لهره - رجه کولیدر طاجو - همین عادل
 کلمه صحابه طلیده بولسور . کور دکاری فجاج و فطامن نقل ایبور . او زنه پایدوستیج
 بلغارک ترک ایندکاری بولکوبار قده نه قده - خریات اجرا اینسه اول قوی رهای میدان
 میجو . قطارن توبه کجه یا نیند آره نه کیدی . اهلای قوی قوندنه ننده بونه .
 انو - بک ابله خور تید یا یا قومانده سده ای فله زور مقارنه زهاری اینسانیه ابریدسه .
 بلغار بونده خبدر - اولسیه او زنه شهری تخلیه ایندور . مع لقا او - ویا بک او نه بی
 قور طره و برینه قلبی خبدر - رفته تدار - عودتا ایند بار . انو بک اگر شهری ترک اینیه بک
 اولور لر - محاربه به با تاید عقیق بلیدر شد . بونک او زنه بوز فجاج ساعت فرغده
 بلغار لر مدله فعال بنایه اجرا اینیر . عیدی برسیا اولدنی مالده فرود قده - روی
 تو قیضا ایندور - ادنی باغاد بوب طو کجه آتندور . بوسباغ او تونو - بر بک نه درده
 میغایر یعنی کوزیله کور - دم . بجایه بوقلمنک جملری مالدا ایبور . بلغار تندر
 موقن ده یا قنار و بینه اولرک اینی نبعای ایندور . بونک عیونه شوی به قده
 او او زنه های صحر - نیه بک زیاده صفاسه اولده اهلای تونو کلرک و - و دنده
 سونه اولقده و - . رای فلفلک بک هیوا لقبینه نائل اولند . تویکلر توبه
 استقاماری اشکال ایندی . او روزنک قسم تقیسی بلغاری تقیبا ایجو . او زنه
 لایح سادع اشکال ایندورده کولند . هیوکه شوره ماکنز تا فراییده به بلغار - خبدرای
 و - وی که با لوفره اسیرایلی .

تجارتها و دوس اورى با ائز قوه جبر و نصيحه بجهتكم مؤقت ايستد عكس حاله با ائز صبه
له در وقت مشر و مفرا دل به عهد . اردونك وار دوده كا كوهك ضابطانك بده
انك . و عزم و فرارى بمرز دوه در .

يك طبيعيت كه حكومت حاضره در لندن ثبت و هركت سركه ضابط و موافقت ائلك مجريه
قابل و ضابط و موافقت ايستد او حاله ده حكومتك نفوذى اونه نقطه سده
جبارى تا ائزده عارى و بصورتده در دولتر ادرنم بذر فولدر دولتر ائزده ثبت ائلك
ايستد در حكومت حاضره يك موفى انك . و انك عزم ده كه در لو اعنا . و ائزده
هالى قابل و تا ائزده حكومت حاضره هكلك مجريه بده بولون .

مع هذا بصره ده شوق ده اوتو تمامه بجا اچيد بوكا مالى هكلك بجهت و نصيحه
ثبت و ائزده و نصيحه قايى حيت ضابطانك او با نمنه بيغ و بده باده
جائيك و غير ائلك بجهت ائزده قايى بجهت مملكتده بكان موجود اولانك
اعنا و استار ائلكه و هسنى و خيلى ادرنك استر ائزده انك . و انك عزم ده
اهرم قايى ادرنك حكومت حاضره يك موفى هالنده وقع و وار و اول باده .

مملكتده با ائز بر ائلكى هالى قايى . ائلك ركل ، بلكه مملكتك دول مملكتك مؤقت سده
نصيحه بده باده . حكومت حاضره يك معا صه و مخالفى اعنا بده و استلاف
هسنى ، تسبوتك اعنا و اخلاقى نقطه نظره هائز اولانك موفىك در هسنى
مجرىك ائزده قايىك صبه استلافه و استر ائزده نظره و نصيحه بجهت ائلك با ائزده
اور و باره شد و با بولونك ائزده قايىك هالىك بجهت بركيده صبه اولقده نفوذى

1902

اینگله کرده : زیرا بریند ترکیباتک امور داخله شده وقوع کلامک پیشو شده استعجاب
 آنکه چاره لری تری اید بود و بصورت ترکیب ایجا طرد لغت نصفه نفسی مفوضی
 تحقیق اید بود . در آنک تکلیف کیفیتی حقوقه و عود نقطه تلاشه تحلیل و شرح
 اید ه هک اولو سره او وقت هر برضه قطعه قاشونه برلوزند .

لوند ره معاهده نامه ترکیب اید دول تقفه اید شده عقایدیله ، یعنی ترکیب
 بیجا ستان دکل ، ایضا ... ترکیب ترک اولونسه ایدی . حالیکه بر معاهده نامه
 احکامات نامی مرتبت و مقارن طریقه عاقبتک متعابد نظریه و امضا نمید مکنه
 اولونده . بالاز بر طرفه ترکیب و دیگر طرفه بیجا - شانک امضا و نظریه اید
 اولونده معاهده نامه فله هک نظریه احکام اساساً هاز اولون بنا بر نظریه
 (کامین ایتر) معاهده نامه فله هک نظریه و اضداد اید ایدی زیرا فله معاهده
 محافظه یعنی بجه نام کلام اصول و قواعدی بیایه ایضا ایتر ایدی .

دولت بر لبه معاهده نامه ترکیب بونه دول معظوم نظریه و امضا ایله دی قله امکان
 ایضا ایله اولونده به معاهده بی نظریه و جمع ایجا کلامی حاله هیچ کس بوکار و مقروض
 ایامه ایله اساساً مه کل الوجوه به معاهده نامه مالهتی هوز هاز اولونسه اولون
 لوند ره بر و توفیق نقضاً ترکیب آنک ترکیب بر منده دولنگ عود و کلامک بومن بالبع
 طوری دکل . سونی ده عاده و آنک لازم کلیرک حکومت عثمانیه ترکیب آنک اتغالی
 کیفیت دول معظوم بر طرف آنک دکل ، آنچه اونده قاشور بقیدی در عده اید بود .

۱۰

(آرسن هاوس) ه ۷۷ مولایه تاریخیه بک اوغلی تفرانقا سند کتیده ایله تفرانقا :

دول مظه نك باهالی نازده صوره جدیده نسبتاته بولمادی ایچوده استلاف ایچیکاری
وروسیه نك حرکت منة دهه قابل اولمیفه محافظ سیه م لهد اولوغنده در، ماکه و نیا
بنفاری اور تودوقسی قلده قاری تقدیر م صبر و یونانیلک امتسافاتنه معروضه قلمجهقاری
وقفه قبولیک اولد قاری تقدیرده هم دول مظه نك صمیه سنه نظر اولمجهقاری هم م
ملتیاری محافظه ایله بیلد چکری کازیک بولونه قلرندنه بر یوقاری قبولیک اولمفه
باشلا شدرده . حتی ایکی نفا یستیس بوقاره لطفه کور و نیو .

(آرسن هاوس) ه ۷۷ مولایه تاریخیه بک اوغلی تفرانقا سند کتیده ایله تفرانقا :

دول مظه نك تحلیسی ملتی نسبته اولمیه اوزره صوره جدیده ده اجرای نسبتاته بولومالی
ایچوده احدا ایله یالازر و سیه وانظمته سفارته یه .

باهالی ، صرف قوه غالبیه قاشو سرفرو ایتمک قرا ویردیلندنه واسا ابقه
دولو حرکت اتیس کندیجی قابل اولمده نینده واقع اولمجه نسبتیک عقیق قلمجهقاری شهر دن
وایتنه در .

دشمنك طوب سريلرينه هدف انخاذا ابلديكي

سلطان سايم جامع شريفيني

ايلك دوره حريده شرق جهتنده كي مردويان وكوچك قبهسنه اسابت ايدين دانه لردن خراب اولشدر

عسكريدر . بو قشله سلطان محمود ثاني حضرتلرينك بنا كرده لري اولوب اوچنچي دفعه - ۹۳ -
تاريخنده تكرار محرق اولغله اووقت نصفي بر قاتلي وقوردورسز انشا ايديش ونصفي ديكرى
اوزرينه (۳۰۱) سنهنده عاكر عثمانيه واسطه سيله باراقه لر ياپديرلشدر . (۳۰۲) سنهنده
مذكور قشله ايكي قاتلي اولتى اوزره مجدداً انشا وخته خاتيه مقابل اولان ضلي دخی (۳۰۷)

EK-20:Düşman top mermilerine isabet ettiği, Sultan Selim Camii Şerefi

Kaynak: Kenan (İkdam Gazetesi Harp Muhabiri)- Nazmi (Sabah Gazetesi Edirne Harp Muhabiri):

Edirne'de Altı Ay, İstanbul 1328/1329

نهایت طوطا طولوسی یاغ اوزوالینک. اوشهدک کو کسی اوزرنده بوتون قوتیه چیز پردامغه باشلار.
جانیلر یوزکلری پارچه لیه جق بودلخراش خالی ممنونیتله سیر ایتدکن صکره دفع اولوب
کیدرایکن یوقربان ظلم اولان زواللی دینداشمز بیک درلو آلام ایجر وسنده جان ویرورایدی.

زواللی آدمک اوزرنه آتیلوب اولینک برکوشه سنه یاتیردیلر وطوا طولوسی قیزغین یاغی چیلای
کوکنه دوکدیلر

بوتصور ایتدیکم وقعه برلی بلغارلرک اسلاملر اوزرنده ایقاع ایلدیک جانیاندن بک
بک کوچک فقط ماهیت اعتباریه بک فجیع بروقعه در. بوندن بشقه صره ایله دیرکلره
باغلانهرق یاقیلن ، آنا و بابالریده ، زوج و قرنداشلری باشلهرق مواجه لرده ناموسنه
تعرض ایدیلن ، قارندن بیچاق ایله جینی چیقاریلن حامله قادینلر ، هب بو جسایان بو
عصرده ادعای مدینت آرقه سنده قوشان ، کندی ظلم و وحشتلرینی ترکلره عطف ایدن
بلغارلر طرفدن ایقاع اولدی. او اسلام قانلری دیمتوقه ده اورته کوی ده وسائر قصبه لرده بک
مبذولته عادتاجانو ارجه سنه دوکیادی. « ما کدونیا کوالیلری ، نامی آئنده درج ایدیلر برلی
بلغارلر . معصوم اسلام قانلرینی ایچمکه ذره قدر نصیبه دار انسانیت اولانلرک اجراندن
صرق نظر تخیل ایدمه چکی جانیانی اجرا ایتدیلر. بونجه جانیاندن صکره ده ادرنه یه طیاره ایله
اندقلری بیاننامه لرده اسلاملری حایه ، محاببت ایدمه چکلرینی وعدایتمک حیا سز لفته ده بولتدیلر .

EK-21: Bulgar'ların Zavallı adamın üzerine atılıp avlunun bir köşesine yatırıp tava dolusu kızgın yağı çıplak göğsüne döktüklerine dair resim.

KAYNAK: Kenan (İkdam Gazetesi Harp Muhabiri)- Nazmi (Sabah Gazetesi Edirne Harp Muhabiri):

Edirne'de Altı Ay, İstanbul 1328/1329

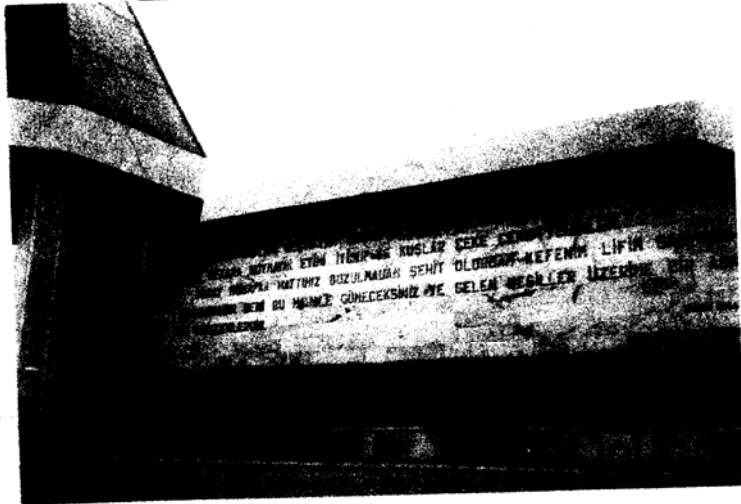
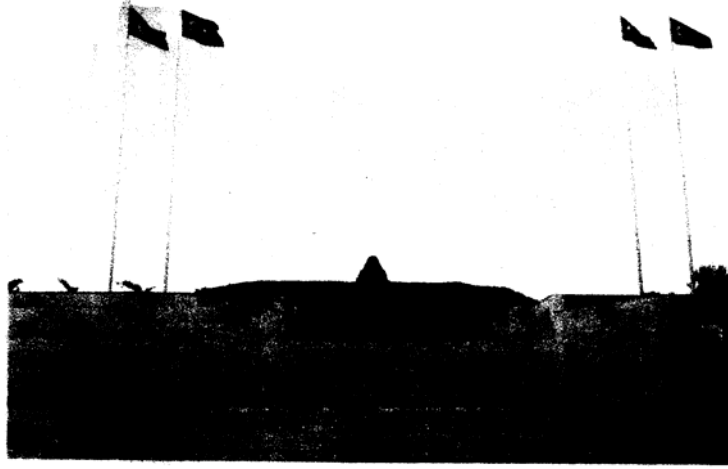
EK-22: Edirne Geçkinli Köyü Balkan Şehitleri Anıtı.

KAYNAK: Ratib Kazancıgil; **Edirne Savunma Günleri**, Kırklareli 1986

EK-23: Edirne Kiyık Balkan Savaşı Üç Şehitler Anıtı.(1985)

KAYNAK: Ratib Kazancıgil; **Edirne Savunma Günleri**, Kırklareli 1986

EK-24: EDİRNE ŞÜKRÜ PAŞA ANITI

EK-25: Edirne Saray İçi Balkan Şehitleri Anıtı

EK-26: Düşman tarafından ağızları ,burunları doğranmış Türklerden bir grup.
KAYNAK: Ratib Kazancıgil; **Edirne Savunma Günleri**, Kırklareli 1986.

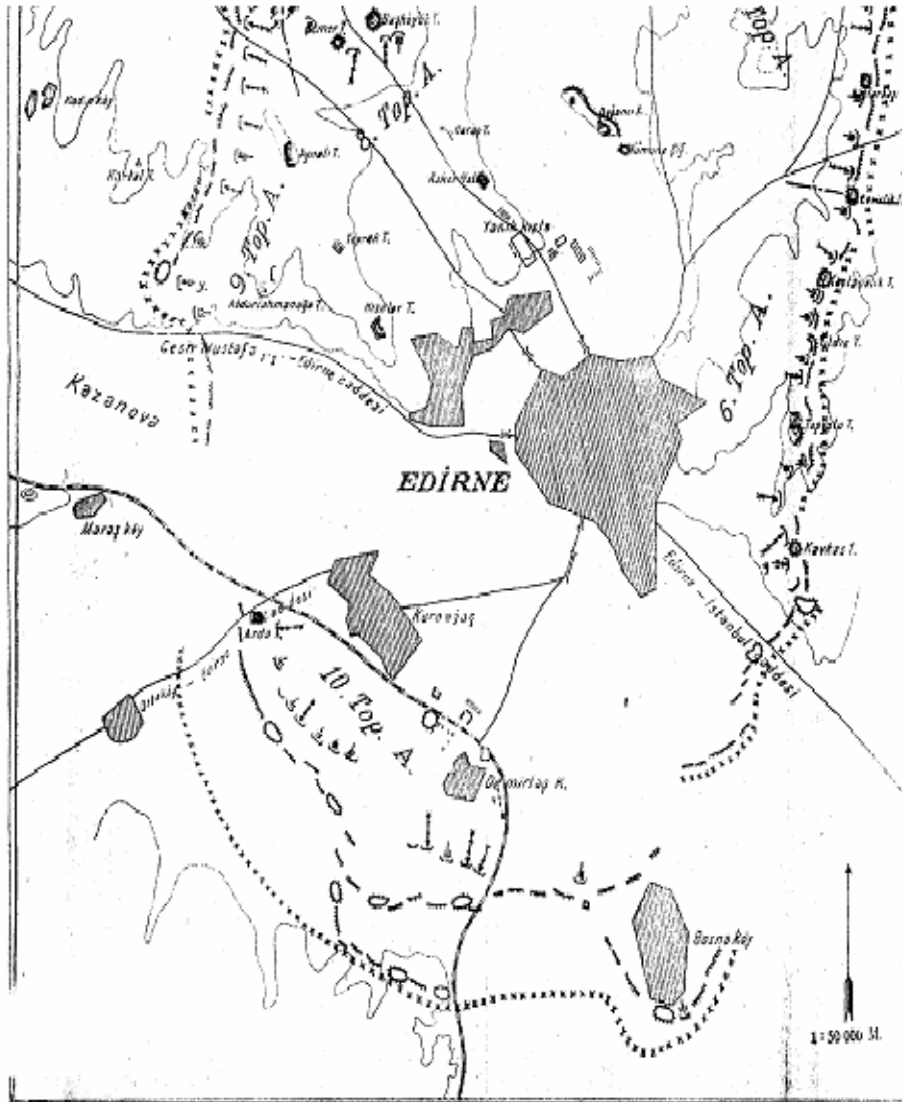

EK-28:Saray İçinde Türk Esirleri Kabukları Yenmiş Ağaçlar.
(ressam SKOT' UN tablosu)

EK-29:Edirne Müdafii Şükrü Paşa

KAYNAK: Ratib Kazancıgil; **Edirne Savunma Günleri**, Kırklareli 1986

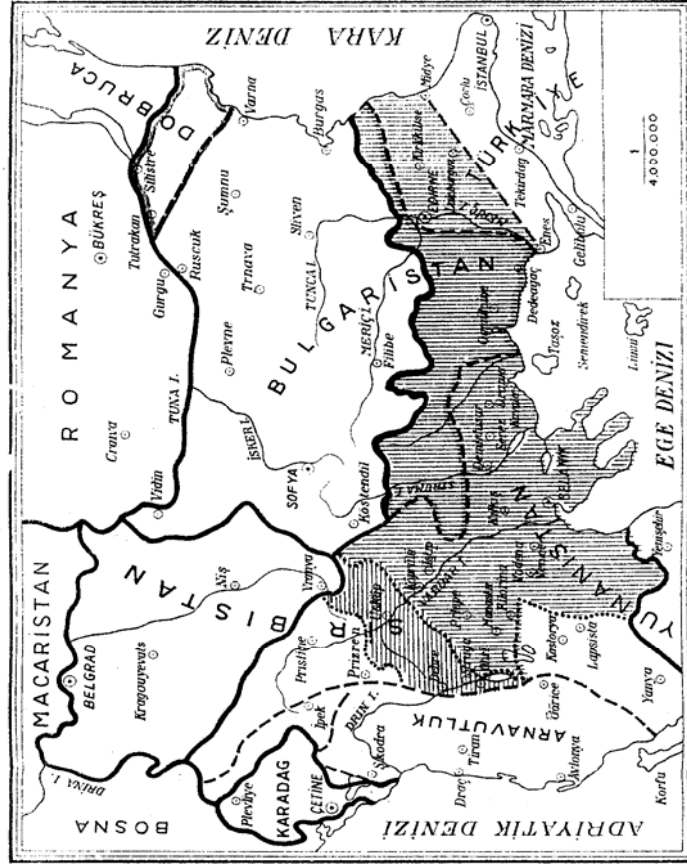

EK-30: Edirne Savunmasındaki Tahkim Krokisi ve Topçu Tabyaları.
KAYNAK: Ratib Kazancıgil; **Edirne Savunma Günleri**, Kırklareli 1986.

EK-31: İki tarafı 24-25-26 Mart harekâtı ve durumu

KAYNAK: Nazmi Çağan, "Balkan harbinde Edirne", Edirne (TTK), Ankara 1993

Sırp-Bulgar bağlaşmasına (13-3-1912) ve Londra antlaşmasına (30-5-1913) göre Bulgaristan'ın bir karışılığa uğramadan Osmanlıdan bütünümlü almayı umduğu yerler. (Haritanın batı kısmı Geşof'un «L'Alliance Balkanique»indeki haritaya göre çözülmüştür.

Sırp-Bulgar bağlaşmasına göre Bulgaristan'ın bir kısmını almayı umduğu yerler (paylaşılması Rus Çarı'nın hakemliğine bırakılmış «çekşilen bölge»).

Balkan savaşlarının sonucunda Bulgaristan'da kalan yerler.

Balkan savaşlarının sonucunda Bulgaristan'ın Romanya'ya bıraktığı yerler.

Şekil: 277, 278,
h. 290, 410,

Yı: Sırbay: İtalya:
1912, 1913, 1913,

— Balkan savaşlarından önceki sınırlar.

- - - Balkan savaşlarından sonraki sınırlar (10-8-1913) tarihli Bükreş ve 29-9-1913 tarihli İstanbul antlaşmalarına göre.

EK-37

KAYNAK: Şadi Sükan, Osmanlı Devri Balkan Harbi

